

Alternativni CEDAW izvještaj

2013

2014

2015

2016

Izvještaj organizacija
civilnog društva o primjeni
zaključnih zapažanja
i preporuka CEDAW
komiteta za Bosnu i
Hercegovinu 2013. - 2017.

2017

2018

2019

Alternativni
CEDAW
izvještaj

Izvještaj organizacija
civilnog društva o primjeni
zaključnih zapažanja
i preporuka CEDAW
komiteta za Bosnu i
Hercegovinu 2013. - 2017.

Novembar 2016.

Naslov

ALTERNATIVNI CEDAW IZVJEŠTAJ: IZVJEŠTAJ ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA
O PRIMJENI ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I PREPORUKA CEDAW KOMITETA ZA BOSNU I
HERCEGOVINU 2013. - 2017.

U izradi izvještaja su učestvovali Aleksandra Petrić, Gordana Vidović, Inela Hadžić, Lejla Gačanica, Željka Umičević, Dragana Dardić, Ivana Stanković, Jovanka Popović, Radmila Žigić, Diana Šehić, Fedra Idžaković, Arijana Čatović, Danka Zelić, Tanja Mandić Đokić, Emina Bošnjak, Svjetlana Marković, Indira Bajramović, Selma Hadžihalilović.

Doprinos izradi izvještaja su dale sljedeće organizacije: Centar za pravnu pomoć ženama, Zenica, Fondacija CURE, Sarajevo, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, Fondacija Udružene žene, Banja Luka, Inicijativa i civilna akcija (ICVA), Sarajevo, Udruženje „Zemlja djece u BiH“, Tuzla, Udruženje građana Budućnost, Modriča, Žene Ženama, Sarajevo, Udruženje aktivnih žena Gender Brčko Distrikt BiH, Sarajevski otvoreni centar, Bolja budućnost, Tuzla, Mreža žena sa invaliditetom BiH, Udruženje žena Derventa, Udruženje žena Bosansko Grahovo, Inicijativa Građanke za ustavne promjene, Fondacija Lara, Bijeljina, Udruženje žena „Most“, Višegrad.

Pripremu i izradu izvještaja koordinirale su organizacije:

Helsinški parlament građana Banjaluka i Prava za sve, Sarajevo

Lektorica: Lejla Efendić

Dizajn: Maja Ilić

Tiraž: 100

Izdavači: Helsinški parlament građana Banjaluka i Prava za sve, Sarajevo

Štampa: Grafid, Banja Luka

ISBN 978-99938-28-24-2 (Helsinški parlament građana)

Kvinna till Kvinna

Pripremu i štampu izvještaja podržala je švedska Fondacija Kvinna till Kvinna.

“This material is completely or partly financed by the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) and Kvinna till Kvinna. Sida and Kvinna till Kvinna does not necessarily agree with the opinions expressed. The author alone is responsible for the content.”

„Ovaj su materijal potpuno ili djelomično finansirale švedska Agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida) i Kvinna till Kvinna. Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno mišljenja ovih dvaju organizacija. Za sadržaj su odgovorni isključivo autori.“

S A D R Ž A J :

Sažetak	4
Žene u postkonfliktnim situacijama	13
Akcioni plan za primjenu rezolucije 1325	19
Ustavni i zakonski okvir	27
Stereotipi	33
Nasilje nad ženama	46
Trgovina ljudima i iskorištavanje u svrhu prostitucije	58
Učešće žena u političkom i javnom životu	68
Zapošljavanje, rad, socijalna prava žena	78
Zdravlje	90
Marginalizovane grupe žena	100
Žene sa invaliditetom	102
Interno raseljene žene i povratnice	108
Lbti žene	113
Romkinje	119
Žene na selu	127
Finalne preporuke	132

Sažetak

pripremila

Aleksandra Petrić

Bosna i Hercegovina (u daljem tekstu: BiH) nastavlja sistemsko marginalizovanje uloge žena u društvenom, ekonomskom i političkom razvoju.

Iako je već drugi put izradila Akcioni plan za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti br. 1325 o ženama, miru i sigurnosti, BiH je propustila da osigura stvarne mehanizme za njegovu primjenu i praćenje, bez kvalitativnih indikatora napretka te nije osigurala uključenost institucija sa nižih nivoa upravljanja i nije omogućila širu uključenost organizacija civilnog društva u njegovu izradu i monitoring. Mehanizmi podrške i pomoći žrtvama, svjedocima ratnih zločina, ograničeni su i ovisni o projektima koji se finansiraju iz međunarodnih fondova, a žrtve rata su obeshrabrene nemogućnošću pristupa pravdi, naknadi nematerijalne štete i ostvarivanju prava po osnovu svog statusa zbog ograničene zakonske regulative i nepostojanja usaglašenih javnih politika.

Reforma Ustava BiH zaustavljena je zbog nepostojanja političke volje ključnih političkih lidera, a niz pitanja zaštite rodne ravnopravnosti i uklanjanja diskriminacije žena kroz amandmane na Ustav BiH, koja su pokrenule ženske nevladine organizacije, nisu bile predmetom rasprave u Parlamentu BiH. Osim što spol navodi kao jednu od odrednica u kontekstu opšte zabrane diskriminacije, Ustav BiH i dalje ne definiše afirmativne mjere kojima se jasno promovišu i štite ravnopravnost spolova i ženska ljudska prava.

Rodni stereotipi u oblasti obrazovanja i medija vidljivi su i široko rasprostranjeni. BiH je propustila da kroz strategije obrazovanja, nastavne planove i programe, kao i obuku obrazovnih radnika i radnica sistemski ukaže na rodne stereotipe i promoviše rodnu ravnopravnost te provede šire akcije usmjerene na uklanjanje rodno stereotipnih i diskriminirajućih sadržaja u udžbenicima kroz sve nivoe obrazovanja. Programe neformalne obuke o rodnim stereotipima, nasilju, rodnoj ravnopravnosti i ženskim ljudskim pravima provode organizacije civilnog društva, bez osiguranog kontinuiteta i u ograničenom obimu, zavisno od dostupne podrške međunarodnih organizacija i fondova. Iako Zakon o ravnopravnosti spolova BiH i preporuke samoregulacijskih tijela u oblasti medija prepoznaju obavezu i potrebu za uklanjanjem rodnih stereotipa, žene i teme od interesa za žene i dalje su nedovoljno zastupljene i nevidljive u svim medijima, uz dominantno stereotipno prikazivanje njihove patrijarhalne društvene uloge i položaja.

Zakoni i javne politike u BiH ne prepoznaju nasilje nad ženama kao specifičan oblik rodno zasnovanog nasilja, već koriste rodno neutralne definicije, što značajno doprinosi smanjenju stepena društvene opasnosti različitih oblika nasilja kojima su žene izložene u privatnoj i javnoj sferi života. BiH je propustila da osigura kontinuiranu i efikasnu koordinaciju i saradnju vladinih institucija na svim nivoima u kontekstu sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama, kao i da uskladi zakone i javne politike entiteta u ovoj oblasti. Takvo stanje direktno vodi nejednakom statusu i zaštiti prava žena koje su preživjele nasilje i ograničenjima u njihovom pristupu pravdi. Brčko distrikt BiH (u daljem tekstu: BD BiH) još uvijek nema usvojen Zakon o zaštiti od nasilja u porodici niti javne institucije sistemski i kontinuirano prikupljaju podatke o nasilju nad ženama. Sigurne kuće, koje vode nevladine organizacije, nemaju jednak pravni status u oba entiteta BiH niti osiguranu sistemsku podršku, što direktno ugrožava postojeće ograničene servise pomoći ženama u periodu akutnog nasilja.

Umjesto harmonizacije zakonodavnog okvira u oblasti sprečavanja trgovine ljudima, što je i jedna od preporuka CEDAW Komiteta, BiH je izvršila promjenu nadležnosti za krivično gonjenje i procesuiranje sa viših na niže nivoe vlasti, čime je dodatno marginalizovala problem trgovine ljudima i iskorištavanje u svrhu prostitucije kao teške oblike kršenja osnovnih ljudskih prava. Sudovi nastavljaju izricati niske kazne onima koji trguju ljudima, mehanizmi za identifikovanje žrtava i potencijalnih žrtava nisu usklađeni sa potrebama, preživjele nemaju pristup adekvatnoj sistemskoj pomoći i obeštećenju, a finansijska sredstva iz javnih budžeta

usmjerena na prevenciju i podršku preživjelima usmjeravaju se samo na odabrane nevladine organizacije.

BiH je zadržala osnovni zakonodavni okvir koji djelomično osigurava zastupljenost žena u izbornom procesu, međutim, bez sistemski regulisanih afirmativnih mjera one su i dalje marginalizovane u procesu upravljanja i rukovođenja institucijama vlasti na svim nivoima, ne učestvuju u pregovorima o ključnim pitanjima za društveni, ekonomski i politički razvoj, uređenje i bezbjednost. BiH je propustila osigurati kontinuirani nadzor nad primjenom Zakona o ravnopravnosti spolova BiH i predviđenih sankcija, čime je omogućila političkim strankama da unutar svojih struktura nastave sa marginalizovanjem žena, bez jasnog opredjeljenja za ravnopravnost spolova u okviru programskih platformi i sa veoma niskim učešćem žena na rukovodećim pozicijama.

U oblasti zapošljavanja, rada i zaštite socijalnih prava žena, u periodu koji pokriva ovaj izvještaj, BiH nije ostvarila napredak u ostvarivanju stvarne ravnopravnosti muškaraca i žena na tržištu rada. Zaposlenost žena bilježi pad, a žene koje rade u „sivoj ekonomiji“ nisu integrisane na formalno tržište rada. Nepotpuni podaci ukazuju da žene nisu jednako plaćene za isti rad, češće rade skraćeno ili pola radnog vremena te nemaju pristupa povjerljivom i sigurnom sistemu podnošenja žalbi u vezi s diskriminacijom na osnovu spola ili seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu. BiH, takođe nije uspostavila sistem zaštite prava žena koje koriste porodijsko odsustvo niti je unaprijedila zaštitu prava na naknade tokom porodijskog odsustva. Opšte mjere štednje ne uzimaju u obzir položaj i prava žena koje nose ekonomiju brige i direktno prebacuju teret pronatalitetnih politika na žene.

I pored napora vladinih institucija na svim nivoima u BiH da, kroz propise, strategije i politike u oblasti prevencije i zaštite zdravlja, posebnu pažnju usmjere na zabranu diskriminacije i promociju rodne ravnopravnosti, praksa ukazuje da su ove regulative u osnovi deklarativno formalističke prirode i da žene, naročito pripadnice marginalizovanih grupa kao što su žene sa invaliditetom, žene na selu, žrtve rata, Romkinje i dr. nemaju osiguran jednak i nediskriminatoran pristup zdravlju u svim dijelovima BiH. Ključni identifikovani problemi uključuju nemogućnost ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, nepostojanje zdravstvenih servisa prilagođenih potrebama žena i nesenzibilan pristup zdravstvenih radnika i radnica pružanju usluga prevencije i zaštite zdravlja. Teme vezane za seksualno i reproduktivno

zdravlje nisu sastavni dio obaveznih nastavnih planova i programa i ograničene su na povremene edukacije za ograničen broj učenika i učenica, koje provode nevladine organizacije, bez sistemskog pristupa obukama nastavnog osoblja i dostupnih servisa i savjetovaništva prilagođenih potrebama djevojaka i mladića.

BiH nije ostvarila napredak u pravcu osiguravanja kontinuirane zaštite marginalizovanih grupa žena, naročito interno raseljenih žena povratnica, žena u ruralnim zajednicama, samostalnih roditeljki, žena treće životne dobi, Romkinja, žena s invaliditetom, LGBTI žena, kao i žena koje su izložene višestrukim oblicima diskriminacije i kršenja ženskih ljudskih prava.

Povratnice su u najvećem broju slučajeva zaposlene u poljoprivredi, u pravilu, bez regulisanog radno-pravnog statusa i mogućnosti ostvarivanja socijalnih i drugih prava, nemaju nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti, kao ni jednak pristup resursima pri zapošljavanju i samozapošljavanju, koji se dominantno dodjeljuju muškarcima.

Žene na selu su naročito pogođene siromaštvom, predominantno angažovane u neplaćenoj ekonomiji brige, izuzetno ograničene mobilnosti, bez nesmetanog pristupa zdravstvenoj zaštiti i podršci u slučajevima nasilja u porodici. BiH nema zvanične podatke o položaju višestruko marginalizovanih žena u ruralnim zajednicama, poput Romkinja, LBT žena, samostalnih roditeljki, udovica, žena treće dobi, žena s invaliditetom i ženama izloženim nasilju u porodici. Podrška ženama u ruralnim zajednicama u pristupu i ostvarivanju prava ograničeno je dostupna kroz aktivnosti nevladinih organizacija i zavisna od međunarodnih fondova, bez sistemskih i strateških opredjeljenja vladinih institucija.

Žene s invaliditetom izrazito su izložene diskriminaciji, prijeti im veći rizik od nasilja i imaju ograničen pristup društvenim resursima, zapošljavanju i pozicijama donošenja odluka, kao i servisima podrške i pomoći koji su osigurani za žene bez invaliditeta. Problemi koji traže naročitu pažnju i hitnu akciju vladinih institucija, na svim nivoima u BiH, su osiguravanje široko dostupnog pristupa zdravstvenim uslugama prilagođenim ženama s invaliditetom uz obučenos medicinskog osoblja za pružanje takvih usluga, pokretanje programa zapošljavanja za žene s invaliditetom, kao i osiguravanje pristupa socijalnim uslugama i određivanje prava iz oblasti socijalne zaštite uzimajući u obzir stvarne potrebe žena sa invaliditetom.

Zaštita prava LGBTI (lezbejki, biseksualnih, transrodnih, interspolnih) žena unaprijeđena je u formalno pravnom smislu kroz izmjene antidiskriminacijskog i djelomično putem krivičnog zakonodavstva, kao i djelomičnim planiranjem mjera usmjerenih na LGBTI žene u javnoj politici, međutim, vladine institucije BiH na svim nivoima nisu preduzele efikasne mjere u pravcu sprečavanja diskriminacije LGBTI žena. Niz nesankcionisanih slučajeva podstrekavanja na nasilje i mržnju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta doveli su do stvaranja utiska da se homofobni i transfobni napadi u BiH tolerišu, kako od društva, tako i od vladinih institucija. Trenutno zakonodavstvo BiH ne prepoznaje istospolne zajednice LB žena i njihove međusobne odnose i time ih ograničava u mogućnosti da koriste ustavom garantovana prava. LB žene nemaju pristup ostvarivanju prava na biomedicinski potpomognutu oplodnju kroz zdravstvenu zaštitu, a trans* žene nemaju pristupa medicinskoj i finansijskoj podršci kod promjene spola zbog nepostojanja pravne regulative.

Romkinje u BiH i dalje su izložene višestrukim oblicima diskriminacije, pogođene siromaštvom i nedostatkom pristupa društvenim resursima. Nije zabilježen napredak u planiranju i provođenju sistemskih i ciljanih afirmativnih akcija institucija BiH na svim nivoima u pravcu stvarnog unapređenja položaja Romkinja i zaštite njihovih osnovnih ljudskih prava, a oblasti naročite ugroženosti ostaju nedostatak pristupa stambenom zbrinjavanju i zdravstvenoj zaštiti, kao i zaštiti od nasilja u porodici, izloženost ranim brakovima, otežan pristup romskih djevojčica redovnom školovanju i vrtićima, kao i nepostojanje afirmativnih mjera usmjerenih na rješavanje pitanja nezaposlenosti Romkinja.

U periodu od razmatranja četvrtog i petog kombinovanog periodičnog izvještaja o primjeni Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i preporuka CEDAW Komiteta upućenih vladinim institucijama BiH (2013), BiH je učinila ograničene napore u pravcu unapređenja i harmonizacije zakonodavnog okvira, javnih politika, kao i efikasnog provođenja specifičnih sistemskih rodno odgovornih afirmativnih mjera za efikasno poboljšanje položaja žena i zaštite njihovih osnovnih ljudskih prava na svim nivoima.

Vijeće ministara BiH je ratifikovalo Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2013) bez rezervi i usvojilo Okvirnu strategiju za provođenje ove konvencije za period 2015-2018., te naglasilo prioritete opredijeljenosti za njenu punu primjenu u svjetlu preuzimanja uloge predsjedavanja Odborom ministara Vijeća Evrope (2015), što ukazuje na pozitivne pomake u pravcu jačanja obavezanosti za primjenu međunarodnih instrumenata u zaštiti ženskih ljudskih prava u BiH. Međutim, zabrinjavajuće je da BiH nastavlja s praksom neintegrisanja ženskih ljudskih prava i ravnopravnosti spolova u važne reformske i razvojne procese. Na to ukazuje činjenica da je tokom predaje aplikacije za članstvo u Evropskoj Uniji (2016) BiH izradila Reformsku agendu za BiH za period 2015 – 2018, koja je u potpunosti rodno slijepa i ne definiše specifične mjere i akcije u pravcu unaprjeđenja položaja žena.

BiH je usvojila novi okvir javnih politika i djelomično unaprijedila zakone sa ciljem djelovanja u oblasti zaštite rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava: Gender akcioni plan za period 2013 -2017, Akcioni plan za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a br. 1325 o ženama, miru i sigurnosti za period 2014-2017, Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima u BiH za period 2016-2019. Zakon o zabrani diskriminacije BiH unaprijeđen je izmjenama i dopunama (2016) u pravcu osiguravanja hitnosti postupanja, krivični zakoni entiteta usklađeni su na način da prepoznaju krivična djela počinjena iz mržnje, usvojene su i druge javne politike, smjernice i protokoli na nižim nivoima vlasti i upravljanja u pravcu unaprjeđenja formalnog strateškog okvira zaštite ženskih ljudskih prava.

Međutim, provođenje mjera planiranih zakonima i javnim politikama u praksi, kao i njihov uticaj na unapređenje položaja žena i zaštite njihovih osnovnih ljudskih prava i sloboda ostaje

bez jasnih kvantitativnih i kvalitativnih indikatora napretka. BiH nastavlja ignorisati potrebu sistemskih i kontinuiranih procjena stanja prilikom izrade zakona i strateških dokumenata, usklađenog sistemskog prikupljanja podataka, kao i procjene efekata i uticaja provedenih mjera u svim oblastima važnim za žene i zaštitu njihovih prava. Javni budžeti na svim nivoima ne planiraju se u skladu s potrebama zakona i javnih politika u ovim oblastima, i njihova primjena u velikoj mjeri zavisi od podrške međunarodnih fondova, što ne ukazuje na dugoročno stvarno opredjeljenje institucija BiH da sistemski podrže rješavanje problema u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava. Problemi u funkcionisanju vlasti i upravljanju na državnom nivou BiH zbog odsustva dogovora ključnih parlamentarnih političkih stranaka i njihovih lidera negativno se reflektuju na sve oblasti zaštite ljudskih prava i naročito pogađaju žene.

Aktivistkinje u organizacijama civilnog društva koje se decenijama bave zaštitom ljudskih prava i podrškom ženama, kao i podrškom demokratskim procesima, izgradnjom mira i uključivanjem žena u važne reformske procese ostaju marginalizovane i isključene. Njihova iskustva i znanja stečena u direktnom radu sa ženama širom BiH ne vrednuju se niti ugrađuju u javne politike. Institucije BiH na svim nivoima nedovoljno su aktivne u pravcu otvaranja mogućnosti za saradnju i dijalog s organizacijama civilnog društva. Odsustvo jasnih opredjeljenja međunarodne zajednice, koja u velikoj mjeri ostaje neosjetljiva za podršku akcijama organizacija civilnog društva u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i isključivanje žena iz procesa donošenja svih odluka važnih za funkcionisanje BiH dodatno otežavaju ostvarivanje pozitivnih promjena usmjerenih ka ostvarivanju ženskih ljudskih prava u praksi.

Ovaj je izvještaj nastao kao rezultat zajedničkog djelovanja grupe aktivistkinja i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava i ravnopravnosti spolova iz svih krajeva BiH, uz koordinaciju organizacija „Helsinški parlament građana“ iz Banja Luke i „Prava za sve“ iz Sarajeva. Tokom procesa njegove izrade održano je više radionica i koordinacijskih sastanaka s ciljem zajedničkog definisanja ključnih indikatora, prioriternih oblasti i metodologije, što je doprinijelo njegovoj vrijednosti naročito u pravcu osnaživanja aktivističkog djelovanja ženskog pokreta u BiH usmjerenog na praćenje i zagovaranje poštivanja niza obaveza države Bosne i Hercegovine prema Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama (CEDAW). Aktivistkinje i organizacije koje su doprinijele njegovoj izradi prikupile su podatke, analizirale stanje, definisale specifične preporuke po oblastima, kao i prioritete opšte preporuke koje traže hitno, kontinuirano i sistemsko djelovanje vladinih institucija na svim nivoima u BiH kako bi ženama BiH omogućile nesmetan i nediskriminatoran pristup ostvarivanju i zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Izvještaj prati zaključna zapažanja i preporuke CEDAW Komiteta (2013) upućene institucijama BiH i pokriva oblasti u kojima su aktivistkinje i organizacije civilnog društva koje su učestvovala u njegovoj izradi i utvrđivanju problema, kršenja prava ili diskriminatorne prakse protiv žena mogle realno potkrijepiti relevantnim podacima, saznanjima dobijenim kroz provođenje dugogodišnjih aktivnosti usmjerenih na unapređenje njihovog položaja, praćenje provođenja zakona i javnih politika kroz praksu djelovanja institucija, uključujući i iskustva žena/grupa žena čija su prava direktno ugrožena i povrijeđena, kao i kontinuirano djelovanje na izmjenama diskriminatornih zakona, politika i praksi i usvajanja novih u cilju zaštite ženskih ljudskih prava. U tom smislu, izvještaj ima posebnu vrijednost, jer nastoji iskustveno i realistično ukazati na položaj žena u BiH, kao i ostvarivanje i zaštitu njihovih prava u praksi.

Ovo je četvrti alternativni izvještaj koji su pripremile aktivistkinje i organizacija civilnog društva u BiH¹, a koji analizira ključne aspekte kršenja ženskih ljudskih prava i daje preporuke usmjerene na djelovanje vladinih institucija na svim nivoima vlasti i upravljanja te traži proaktivne sistemске mjere za sveobuhvatnu zaštitu ljudskih prava različitih grupa žena, dosljednu primjenu zakona i javnih politika, kao i poštivanje međunarodnih standarda i prava kroz obavezu primjene Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.

Iako šesti periodični državni izvještaj, koji je BiH obavezna dostaviti CEDAW Komitetu u julu 2017. godine, nije bio dostupan tokom pripreme ovog izvještaja, aktivistkinje i organizacije civilnog društva koje su učestvovalе u njegovoj izradi vjeruju da će on omogućiti CEDAW Komitetu uvid u važne podatke i procjenu stanja ženskih ljudskih prava u BiH. Izvještaj aktivistkinjama i organizacijama civilnog društva u BiH omogućava da CEDAW Komitetu predstave nezavisnu analizu i ključne preporuke u sljedećih deset oblasti: žene u postkonfliktnim situacijama, Akcioni plan za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a br. 1325, ustavni i zakonski okvir, stereotipi, nasilje nad ženama, trgovina ljudima, žene u javnom i političkom životu, ekonomski položaj žena u BiH, zdravlje, i marginalizovane grupe žena - žene na selu, povratnice i raseljene, žene sa invaliditetom, LGBTI žene, Romkinje.

1 Prvi izvještaj o stanju ženskih ljudskih prava u BiH pripremljen je 1999. g. u saradnji s organizacijom Global Rights i ženskim nevladinim organizacijama u BiH, drugi izvještaj pripremljen je 2004. g. u saradnji s organizacijom Global Rights i koalicijom 16 ženskih nevladinih organizacija u BiH, treći izvještaj pripremljen je 2013.g. uz koordinaciju organizacije Prava za sve iz Sarajeva i Helsinškog parlamenta građana iz Banja Luke i učešće 8 organizacija koje djeluju u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava i ravnopravnosti spolova.

Žene u postkonfliktnim situacijama

Zaključni komentar Komiteta broj 9:

Prepoznajući napore ko i na nivou entiteta, djela seksualnog nasilja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, naročito elemenata djela silovanja, koja nije u skladu sa međunarodnim standardima, velikog broja slučajeva na nivou okružnih / kantonalnih sudova, u kojima se i dalje silovanje procesuirao kao obično krivično djelo, ne uzimajući u obzir dimenzije oružanog sukoba te paralelne primjene različitih krivičnih zakona što dovodi do nedosljedne sudske prakse i blagih kaznenih praksi; (c) dugog čekanja na usvajanje mjera usmjerenih na potrebe velikog broja žena žrtava sukoba; (d) pomanjkanja odgovarajućeg obeštećenja za žrtve na suđenjima za ratne zločine, gdje se žrtve upućuju na pokretanje odvojenih parničnih postupaka iako se ovakve tužbe mogu podnijeti i o njima donijeti rješenja tokom krivičnog postupka; (e) nedovoljnih mjera zaštite svjedoka u slučajevima koji se procesuiraju u okružnim i kantonalnim sudovima, gdje nije primjenjiv Zakon o programu zaštite svjedoka; (f) neadekvatnog i neravnopravnog pristupa žena mjerama odštete, podrške i rehabilitacije za nasilje pretrpljeno tokom rata, uključujući prisilne nestanke, kao što je stalna psihološka i medicinska podrška, kao i novčanim i socijalnim davanjima, koja su različito regulisana u entitetima; i (g) pomanjkanja mjera za otklanjanje sistematske stigmatizacije s kojom se suočavaju žene žrtve ratnog seksualnog nasilja, što sputava njihov pristup pravdi i ponovnoj integraciji u društvo.

Zaključna preporuka broj 10:

Komitet preporučuje da zemlja članica: (a) ubrza provođenje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina i poveća broj sudskih procesa za ratne zločine izdvajanjem više finansijskih sredstava i kapaciteta za istrage kako bi se smanjio veliki broj nagomilanih slučajeva; (b) Izmijeni sve relevantne krivične zakone uključivanjem definicije seksualnog nasilja tokom rata u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući posebnu definiciju silovanja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, kako bi se adekvatno izrazila ozbiljnost počinjenih zločina i pojačali naponi za usklađivanje sudske prakse i kaznenih praksi na sudovima u zemlji članici, uspostavljanjem djelotvornih mehanizama saradnje između tužilaštava i sudova nadležnih za ratne zločine na svim nivoima u zemlji članici; (c) Ubrza usvajanje nacrt zakona i programa, koji su na čekanju, planiranih da osigura djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja, kao što su nacrt Zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, Program za žrtve seksualnog nasilja u sukobu i torture (2013-2016) i nacrt Strategije tranzicijske pravde, čiji je cilj unapređenje pristupa pravdi; (d) Osigura djelotvorno provođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka i uspostavi održive i operativne mjere zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova; i (e) Razvije sveobuhvatan pristup unapređenju statusa i položaja svih žena žrtava rata, uključujući suzbijanje stigme pripisane seksualnom nasilu, proširi obezbjeđenje mjera i davanja za odštete, podršku i rehabilitaciju i osigura ravnopravan pristup ovim uslugama za sve žene žrtve nasilja bez obzira na prebivalište.

U zaključnim razmatranjima kombinovanog četvrtog i petog periodičnog izvještaja UN-ov Komitet za eliminaciju diskriminacije žena pohvalio je napore države Bosne i Hercegovine da unaprijedi položaj žena u postkonfliktnim situacijama. Istovremeno je iskazao svoju duboku zabrinutost zbog velikih kašnjenja u usvajanju mjera za rješavanje potreba velikog broja žena žrtva konflikata te zbog toga što žene nemaju adekvatan i ravnopravan pristup naknadama, podršci i rehabilitacijskim mjerama, kao ni finansijskoj i socijalnoj pomoći, koje su različito regulisane u entitetima pa je od države članice zahtijevao da dostavi izvještaj o napretku.

Na osnovu zahtjeva CEDAW komiteta, Parlamentarna skupština BiH usvojila je **“Informaciju Bosne i Hercegovine za UN CEDAW”**² o preduzetim mjerama iz koje je vidljivo da je BiH, uprkos napretku ostvarenom u kreiranju pravnog okvira, ipak propustila da se fokusira na konkretne probleme s kojima se žene suočavaju, kao i na poboljšanje njihovih ravnopravnih ekonomskih, političkih i društvenih mogućnosti.

Analizom spomenute „Informacije Bosne i Hercegovine za UN CEDAW“ ustanovljeno je da nisu uspostavljeni efikasniji sistemi monitoringa i evaluacije, što je jedna od preporuka nezavisne procjene o provedbi Akcionog plana za provedbu UN Rezolucije br. 1325 (2010-2013).³

U posljednje četiri godine pokrenut je određen broj zakonodavnih inicijativa s ciljem da se pravni okvir BiH uskladi sa međunarodnim standardima i da se konačno žrtvama obezbijedi pravo na pravdu i odštetu. Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH usvojen je 29. aprila 2014. godine. Ovaj zakon odnosi se samo na svjedoke/inje koji svjedoče pred Sudom BiH, ali ne i na one svjedoke pred okružnim sudovima u RS, kantonalnim sudovima u Federaciji BiH (u daljem tekstu: FBiH) i sudovima u BD BiH. Zbog nedostatka političke volje nisu usvojene zakonodavne inicijative kao što su Državna strategija za tranzicijsku pravdu; Program za poboljšanje statusa

2 http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/08/150626_prilog_pisana_informacija_cedaw.pdf

3 Nezavisnu procjenu implementacije Akcionog plana za provedbu UNSCR 1325 provedeno je 2013. godine Institut za inkluzivnu sigurnost iz Vašingtona u kojoj je, između ostalog, navedeno: „Skoro svi indikatori su kvantitativne prirode, što onemogućava praćenje napretka u ostvarivanju strateških i srednjoročnih ciljeva te kvalitativnih institucionalnih i uopšte društvenih promjena u postizanju jednakopravnosti spolova u oblastima odbrane i sigurnosti“. Vidjeti: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/07/AP1325_bhs.pdf

preživjelih radnog seksualnog nasilja i Zakon o pravima žrtava torture,⁴ koji je Vijeće ministara BiH razmatralo 2016. godine u formi nacрта.⁵

Psihološka podrška svjedocima i žrtvama prije, za vrijeme i nakon suđenja za ratne zločine i dalje je nedovoljna i uglavnom zavisi od podrške koja dolazi iz civilnog društva i od stranih donatora, dok institucionalna podrška još uvijek izostaje. Održivost odjela za pružanje podrške svjedocima tokom suđenja za ratne zločine uspostavljenih u različitim gradovima uz podršku Programa Evropske unije i UNDP-a dovodi se u pitanje ukoliko vlasti BiH ne obezbijede adekvatne finansijske i ljudske resurse kako bi se osigurale buduće aktivnosti.

Žrtve rata su obeshrabrene jer su mnogima odbijene tužbe za naknadu nematerijalne štete za prisilno vrijeme provedeno u logorima s obrazloženjem da se radi o apsolutnoj zastari.⁶ Sudovi u RS uz rješenje o odbijanju tužbenog zahtjeva dostavljaju i rješenje o plaćanju sudskih taksi s kamatama koje se kreću od 1000 do 5000 eura. U drugom bosanskohercegovačkom entitetu, FBiH, troškovi suda i pravobranioca se ne plaćaju.

U junu 2015. godine donesena je prva presuda kojom je žrtva ratnog seksualnog nasilja kroz krivični postupak ostvarila pravo na naknadu za pretrpljenu štetu.⁷ Stoga je ova presuda ohrabrujuća za sve žrtve i otvara nove mogućnosti za izmjene prakse sudova i tužilaštava, koji su do sada žrtve upućivali da svoja prava na kompenzaciju ostvaruju kroz parnični postupak.

Zakonodavstvo Republike Srpske (u daljem tekstu: RS) ne priznaje žrtve silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja kao posebnu kategoriju žrtava. Postojeći zakon o socijalnim primanjima u RS definiše stroge vremenske rokove koji su već istekli (rok za podnošenje zahtjeva istekao je krajem 2007. godine), i tako onemogućava velikoj grupi potencijalnih aplikanata da traže

4 Ovaj zakon je važan za sistemsko uređenje ove oblasti i omogućavanje jednakog pristupa pravima i pravu na obeštećenje svih žrtava torture i drugih oblika nehumanog i ponižavajućeg postupanja.

5 <http://www.avaz.ba/clanak/243540/predvidena-izrada-zakona-o-pravima-zrtava-torture-u-bih?url=clanak/243540/predvidena-izrada-zakona-o-pravima-zrtava-torture-u-bih>

6 <http://www.glassrpske.com/drustvo/vijesti/Odbijena-prva-tuzba-za-nadoknadu-ratne-stete/lat/168521.html>

7 <http://www.nap.ba/new/vijest.php?id=13381>

ostvarivanje svojih prava.⁸ Osim toga, trenutne procedure prema kojima žrtve mogu podnijeti zahtjev za status civilne žrtve rata nisu u potpunosti transparentne i senzibilizirane na psihološke potrebe žrtava. Psihološko oštećenje nije priznato kao valjan osnov za dobijanje primanja i ova se situacija treba promijeniti.

Uprkos preporuci CEDAW-a u vezi odgovarajućeg finansiranja i odgovarajućeg broja zaposlenih u tužilaštvima i sudovima tužilaštva i sudovi još uvijek imaju neodgovarajući broj zaposlenih. Ovo pitanje treba hitno riješiti kako bi se osiguralo pravovremeno i efikasno procesuiranje preostalih predmeta.

Aktivna uključenost organizacija civilnog društva i medija posebno je značajna kako bi se ubrzali procesi potrage za istinom, pravdom, reparacijama i garancijama neponavljanja. Nadalje, neophodno je razviti efikasne mehanizme kojima će se pratiti provođenje zakona, savladavanje strukturalnih barijera jednakosti žena odnosno upravljačkih i nadzornih pozicija. U tom kontekstu, situacija u RS znatno je lošija nego u ostatku zemlje.

PREPORUKE

- Osigurati kreiranje jedinstvenog zakonskog okvira i protokola na državnom nivou za sve žrtve i svjedoke, čime bi se eliminisala diskriminacija u pristupu i pravima socijalnih naknada u zavisnosti od entiteta.
- Ubrzati usvajanje nacrt zakona i programa koji su na čekanju, planiranih da osiguraju djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja, kao što su nacrt Zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, Program za žrtve seksualnog nasilja u sukobu i torture i nacrt Strategije

8 Na osnovu dobijenih rezultata mobilnih timova koji pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama seksualnog nasilja u ratu, koji realizuje UG Budućnost u opštinama Šamac, Modriča, Vukosavlje, Brod, Doboj i Derventa, a uz podršku UNDP-a, zaključeno je da postoji potreba za ovom vrstom pomoći jer žrtve još uvijek nisu ostvarile svoja osnovna prava, obeshrabrene su jer su istekli rokovi za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa, nemaju adekvatnu zdravstvenu zaštitu i liječenje, žive u ekstremnom siromaštvu i sl.

tranzicijske pravde, čiji je cilj unapređenje pristupa pravdi.⁹

- Osigurati djelotvorno provođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka i uspostaviti održive operativne mjere zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova.
- Obezbijediti finansijska sredstva za realizaciju zakona i programa namijenjenih žrtvama i svjedocima nasilja tokom rata.
- Uskladiti zakone o civilnim žrtvama rata u cijeloj zemlji tako što će se izmjenama i dopunama zakona u RS uvesti posebna kategorija za osobe koje su pretrpjele silovanje ili druge oblike seksualnog nasilja tokom rata, bez propisivanja bilo kakvih vremenskih ograničenja za njegovu primjenu te izjednačiti status prava preživjelih seksualnog nasilja u ratu na teritoriju cijele BiH.
- BiH mora ukloniti postojeće barijere i razviti efikasniji sistem zaštite žrtava/svjedoka koji podrazumijeva sveobuhvatnu pravnu, psiho-socijalnu podršku prije, za vrijeme i poslije suđenja. BiH mora obezbijediti efikasnu restituciju i rehabilitaciju, posebno u smislu adekvatnog stambenog zbrinjavanja žrtava silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja, prioritete u zapošljavanju i pristupu obrazovanju za njihovu djecu, kao i pravo na besplatnu pravnu, medicinsku i psiho-socijalnu pomoć.
- Ujednačiti pristup u senzibiliziranju i edukaciji profesionalaca i ujednačiti standarde njihove prakse, kako bi žrtve, između ostalog, svoja prava na naknadu štete mogle ostvariti tokom krivičnog postupka.
- Država mora podržavati organizacije civilnog društva kao kariku između svjedoka/žrtve i institucija u procesu psiho-socijalne podrške i besplatne pravne pomoći, te osigurati sredstva za rad ovih organizacija vodeći računa da one i dalje pružaju kvalitetan tretman.
- Ohrabriti lokalne zajednice da kroz multidisciplinarni i integrisani pristup razviju vlastite modele sveobuhvatne zaštite i podrške žrtvama i svjedocima silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja tokom rata, promovišući dobre prakse i razmjenu pozitivnih iskustava.

⁹ Proces utvrđivanje činjenica, iako je od ključnog značaja za utvrđivanje istine, ne može zamijeniti pristup pravdi i naknadi za žrtve teških kršenja ljudskih prava, i njihovim porodicama moraju biti zagarantovana ta prava nezavisno od usvajanja spomenute strategije.

Akcioni plan za primjenu rezolucije 1325

Zaključni komentar Komiteta broj 11:

Komitet izražava zabrinutost u vezi s pomanjkanjem djelotvornosti Akcionog plana za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnosti br. 1325 u vezi s učešćem žena u procesima mira, pomirenja i obnove.

Preporuka Komiteta broj 12:

Komitet preporučuje da zemlja članica osigura puno provođenje Rezolucije Vijeća sigurnosti br. 1325 (2000) kroz Akcioni plan zemlje članice i razvije konkretne mjere kojima će povećati učešće žena u procesima odlučivanja o postkonfliktnim politikama i strategijama, uzimajući u obzir potrebe žena i djevojčica, naročito onih koje se odnose na njihovu društvenu rehabilitaciju i ponovnu integraciju.

Dio zapažanja i preporuka CEDAW Komiteta za BiH (2013) odnosi se na oblasti od značaja za implementaciju UN Rezolucije br. 1325 u BiH, među kojima su najznačajnije:

- Žene u postkonfliktnim situacijama
- Trgovina ljudima i iskorištavanje u svrhu prostitucije
- Učešće žena u javnom i političkom životu

CEDAW preporuke za ove tri oblasti poslužile su kao osnov za izradu drugog po redu Akcionog plana za implementaciju UNSCR br. 1325 u BiH za period 2014- 2017. godine¹⁰. Ovaj Akcioni plan izrađen je u saradnji Agencije za ravnopravnost spolova i Koordinacionog odbora, koji čine predstavnici institucija. Nevladine organizacije nisu učestvovala u njegovoj izradi, iako je u dokumentima navedeno da je Akcioni plan izrađen uz konsultacije s nevladinim organizacijama.

Ovaj, kao i svi ostali dokumenti, nastao je kao plod krajnje pragmatičnih razloga, kojim BiH pretenduje ne samo da se promoviše kao 'regionalni lider u primjeni R 1325' već i kao 'progresivna i kredibilna zemlja koja se snažno zalaže za promociju ženskih ljudskih prava'. Potpisala je i ratifikovala brojne međunarodne konvencije iz oblasti ljudskih prava, uspostavila je pravni okvir kojim se garantuju prava ženama i osigurava najviši nivo zaštite ekonomskih, socijalnih, kulturnih i političkih prava kao i njihova primjena u praksi.¹¹

10 Prvi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH za period 2010-2013. godine usvojen je 27.07.2010. godine. Drugim Akcionim planom (2014-2017) grupisani su ciljevi unutar tri osnovne kategorije u skladu sa UN Rezolucijom 1325: ravnopravno učešće, prevencija i zaštita. Vidjeti: <http://arsbih.gov.ba/akcioni-plan-za-implementaciju-unscr-1325-u-bosni-i-hercegovini-za-period-2014-2017-godine/>

Rezoluciju 1325 „Žene, mir i sigurnost“ Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija usvojio je 31.10.2000. godine. To je prvi put da SB UN na tako visokom nivou zagovara uključivanje žena u mirovne procese i primjenu mirovnih sporazuma. Naročit značaj ove Rezolucije je u tome što poziva na povećanje učešća žena u procesima donošenja odluka, sprečavanju konflikata, postkonfliktnim procesima, mirovnim pregovorima i mirovnim operacijama.

11 Međunarodni dokumenti koje je Bosna i Hercegovina ratifikovala imaju pravnu obaveznost. Drugi dokumenti koji predstavljaju međunarodne smjernice i preporuke obavezuju na osnovu širokog globalnog konsenzusa kojim su ustanovljeni.

Nova struktura zadržava sve ciljeve iz prethodnog Akcionog plana, s tom razlikom što su prioritetne oblasti sadržane u strateškim ciljevima 1 i 2, dok treći strateški cilj („horizontalni cilj“) sadrži transverzalne (eng. „cross-cutting“) oblasti koje su podjednako važne za ostvarivanje prva dva strateška cilja. To se odnosi na unapređenje mehanizama koordinacije, instrumenata za provođenje Akcionog plana te saradnje sa drugim akterima (lokalnim vlastima, NVO-ima, međunarodnim organizacijama).

S obzirom da žene svoja prava ostvaruju na lokalnom nivou, veoma je važno da se na lokalnom nivou obezbijedi apsolutna provedba Akcionog plana UNSCR 1325 u BiH (2014-2017). U vezi s tim, strateški cilj 2 (*Povećan stepen humane sigurnosti*) otvorio je put ka uvođenju principa ravnopravnosti spolova u sektor sigurnosti jer je omogućio da se na kvalitativno drugačiji način razmatra sigurnost na svim nivoima vlasti u BiH, a posebno u lokalnim zajednicama te da se ponude nova rješenja koja bi povećala stepen sigurnosti žena.

U Alternativnom CEDAW izvještaju gore navedene teme obrađene su kao zasebne cjeline te se u ovom dijelu nećemo posebno baviti njihovom obradom, već samo mehanizmima za praćenje implementacije Akcionog plana.

MEHANIZAM PRACENJA PROVEDBE AKCIONOG PLANA

Gender akcionim planom BiH za period 2013-2017.¹² definisana je obaveza Agencije za ravnopravnost spolova BiH da koordinira i prati primjenu UN Rezolucije br. 1325, kao i izradu i provedbu Akcionog plana za implementaciju ove Rezolucije u BiH.

Osnovni mehanizam praćenja provedbe Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH 2014-2017. (NAP) je **Koordinacioni odbor**, kojeg je imenovalo Vijeća Ministara BiH¹³ kao tijelo odgovorno za nadzor nad provođenjem aktivnosti iz Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH 2014 – 2017. Odbor ima 25 članova(ca), od kojih je samo **jedna članica**

12 <http://arsbih.gov.ba/project/gender-akcioni-plan-bih-2013-2017/> vidjeti drugi specifični cilj: Praćenje i unapređenje primjene domaćih i međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova.

13 „Službeni glasnik BiH“ broj 20/15 od 09.03.2015. godine

iz nevladinog sektora, odnosno Koordinacione grupe nevladinih organizacija. Svi ostali članovi su predstavnici državnih institucija i rodni mehanizama.

U Koordinacionom odboru, koji vrši nadzor nad provođenjem aktivnosti iz Akcionog plana, nema predstavnika entitetskih institucija i BD BiH, čija nadležnost je direktno vezana za ciljeve definisane Akcionim planom. Učešće **samo jedne predstavnice nevladinog sektora u Koordinacionom odboru apsolutno je minorno** i ne daje garancije bilo kakvog uticaja u procesu konsultacija i praćenja provedbe AP.

Jednu od glavnih prepreka za aktivnije uključivanje ženskih organizacija civilnog društva u proces provođenja NAP-a, ali i vršenje nezavisnog nadzora nad njegovim provođenjem, predstavlja netransparentnost rada i postupanja institucija. Na internet stranici Agencije za ravnopravnost spolova¹⁴ od septembra 2013. godine nema informacija vezanih za provedbu Akcionog plana. Agencija za ravnopravnost spolova BiH zadužena je za redovno ažuriranje internet stranice i njoj treba adresirati sve kritike jer se takvim odnosom zamagľuje suštinski cilj i značaj Rezolucije 1325. Ukoliko država odluči da usvoji neku rezoluciju, kao što je to BiH učinila, ona je u obavezi da preduzima mjere koje znače stvarno, a ne samo normativno prihvatanje Rezolucije.

U oktobru 2013. Godine, na prijedlog Agencije za ravnopravnost spolova BiH, uspostavljena je Koordinaciona grupa od 16 nevladinih organizacija koje se bave primjenom UNSCR 1325 i koje su s Koordinacionim odborom potpisale Memorandum o saradnji¹⁵. Potpisivanjem memoranduma sa najaktivnijim organizacijama koje se bave ovom problematikom, država je poslala pozitivnu poruku međunarodnim akterima da je transparentna i da uvažava rad NVO-a. Podatak da do danas nije održan ni jedan sastanak s ovom Koordinacionom grupom govori u prilog tvrdnji da država samo deklarativno uvažava mišljenje i rad nevladinih organizacija. Kao što se i pretpostavljalo, svrha ovog memoranduma je isključivo zadovoljavanje forme proistekle iz sugestija nezavisne revizije.

14 www.1325.arsbih.gov.ba

15 <http://arsbih.gov.ba/saradnja-sa-nvo/>

Tvrdnju da Agencija za ravnopravnost spolova BiH nije razvila efikasne mehanizme potkrepljujemo i nalazima nezavisne evaluacije provedbe prvog Akcionog plana (2010-2013). Cjelokupni proces harmonizacije propisa, pravila i procedura u sektoru odbrane i sigurnosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH je nedosljedan i neujednačen. Preporuke nezavisne evaluacije su da se uspostavi efikasniji sistem monitoringa i evaluacije: „**Skoro svi indikatori su kvantitativne prirode, što onemogućava praćenje napretka u ostvarivanju strateških i srednjoročnih ciljeva te kvalitativnih institucionalnih i uopšte društvenih promjena u postizanju jednakopravnosti spolova u oblastima odbrane i sigurnosti**“.¹⁶

Akcioni plan za implementaciju Rezolucije 1325 predviđa značajne aktivnosti na lokalnom nivou jer se bezbjednost zajednice može ostvariti samo ukoliko se promoviše učešće žena u životu zajednice, stvore partnerstva između različitih institucija i ukoliko se žene uključe u procese donošenja odluka. S tim u vezi, postoje opravdane sumnje da imenovani Koordinacioni odbor nema legitimitet da vrši monitoring i evaluaciju, naročito strateškog cilja 2 (povećan stepen humane sigurnosti), koji bi trebao imati da bi razmatrao sigurnost na svim nivoima vlasti, a posebno u lokalnim zajednicama i ponudio nova rješenja kojim bi se povećao stepen sigurnosti žena.

Ključna zamjerka je što u Akcionom planu za implementaciju Rezolucije 1325 u BiH entitetske institucije i institucije BD BiH nisu prepoznate kao institucije odgovorne za vršenje monitoringa i evaluacije, niti kao nosioci aktivnosti za koje su i stvarno nadležni.

Analizom provedbe AP UNSCR 1325 u BiH¹⁷ ustanovljeno je da na **lokalnom nivou** ne postoje strategije i druge aktivnosti usmjerene ka povećanju bezbjednosti žena u lokalnim zajednicama. Lokalne vlasti se pravdaju da nisu u obavezi da primjenjuju odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova jer ih na to **ne obavezuje Zakon o lokalnoj upravi i samoupravi**. Činjenica je da u ove zakone nije ugrađena rodna komponenta niti je sa nivoa entitetskih ministarstava lokalnim zajednicama **upućeno bilo kakvo uputstvo o postupanju**. Do sada su lokalni

16 http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/07/AP1325_bhs.pdf (U AP se ne navodi ko je radio nezavisnu evaluaciju)

17 Analizu provedbe NAP-a 1325, izradilo je i objavilo UG Budućnost, vidjeti www.buducnost-md.com

akcioni planovi za implementaciju Rezolucije 1325 usvojeni u nekolicini lokalnih zajednica¹⁸. Pohvalno je što su lokalne zajednice pristupile izradi ovog strateškog dokumenta ali ovi dokumenti nemaju razvojnu komponentu niti im se pridaje poseban značaj. Ni u jednoj od spomenutih opština na njihovim internet stranicama nisu objavljeni akcioni planovi, a u kvalitativnom smislu nemaju “težinu” (previše su uopšteni, ne zasnivaju se na stvarnoj procjeni potreba, nije planirano uspostavljanje tijela za provedbu i praćenje te ostaje ubjeđenje da su lokalne vlasti samo deklarativno podržale ovu aktivnost, bez namjere da se ozbiljno posvete i njenom provođenju).

Državne institucije konstantno odbijaju inicijative za izmjene zakona i podzakonskih akta u skladu s potpisanim i ratifikovanim standardima i preporukama. Organizacije civilnog društva su zabrinute zbog inertnosti međunarodnih institucija, koje mirno posmatraju i ne preduzimaju ništa protiv državnih institucija.

Iako su nevladine organizacije ili međunarodne agencije pokrenule ili provode projekte za obezbjeđivanje smještaja, psihološke i medicinske podrške ženama žrtvama nasilja, to ne oslobađa državu Bosnu i Hercegovinu od primarne odgovornosti da to sama učini. Situacija je dodatno pogoršana opštom finansijskom krizom u BiH, kao i posljedicama poplava koje su pogodile BiH 2014. godine i ostavile na stotine ljudi bez domova, uključujući i preživjele silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja tokom rata.

Pitanje žena i rodne politike nisko je rangirano na ljestvici vladajućih struktura, a željeni ciljevi se ne mogu ostvariti bez snažne sinergije svih raspoloživih snaga. Organizacije civilnog društva čvrsto se zalažu da država, u skladu s preuzetim obavezama, osigura uslove za ravnopravan status žena u društvu kroz implementaciju međunarodnih standarda i domaćih zakona. Potrebno je dodatnim pritiskom na institucije vlasti osigurati preduzimanje afirmativnih mjera radi suzbijanja spolne diskriminacije i konstantno promovisanje uravnoteženog sudjelovanja spolova.

18 U izvještaju Agencije za ravnopravnost spolova BiH o provedbi Akcionog plana 1325 “Žene, mir i sigurnost” u BiH za period 31.07.2014-31.07.2015. godine objavljeno je da je izrađeno šest lokalnih akcionih planova, od kojih su četiri usvojena na nivou općinskih vijeća/skupština opština.

PREPORUKE

- 1) OJAČATI KOORDINACIONI ODBOR KOJI VRŠI NADZOR NAD PROVOĐENJEM AKTIVNOSTI IZ AKCIONOG PLANA ZA IMPLEMENTACIJU UNSCR 1325 kroz uključivanje predstavnika/ica entitetskih institucija i ženskih nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini koje imaju kapacitete i resurse koji mogu značajno doprinijeti radu Koordinacionog odbora i trebaju biti uključeni u rad ovog Odbora.
- 2) RAZVITI METODOLOGIJU ZA KVALITETNI NADZOR NAD PROVOĐENJEM AKTIVNOSTI IZ AKCIONOG PLANA ZA IMPLEMENTACIJU UNSCR 1325
 - Izraditi kvalitativne indikatore za praćenje napretka u ostvarivanju strateških i srednjoročnih ciljeva provedbe Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 na svim nivoima.
 - Nadležne institucije obavezati na izradu pravilnika i uputstava za provođenje Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325.
 - Razviti mehanizme za podršku lokalnim zajednicama kroz proces edukacije za izradu planova i programa za ravnopravnost spolova u koje treba inkorporirati aktivnosti koje se odnose na provedbu NAP-a UNSCR 1325 u BiH.

USTAVNI I ZAKONSKI OKVIR

Zaključni komentar broj 13:

Iako potvrđuje postojeće definicije u Zakonu o ravnopravnosti spolova, Komitet izražava zabrinutost da Ustav u ovom trenutku ne uključuje sveobuhvatnu definiciju diskriminacije žena, u skladu sa članom 1, i principa ravnopravnosti između žena i muškaraca, u skladu sa članom 2. Konvencije.

Zaključna preporuka broj 14:

U svjetlu procesa ustavnih promjena, Komitet preporučuje da zemlja članica posebno ugradi u novi ustav definiciju ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektno diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi u skladu sa članovima 1. i 2. Konvencije.

U julu 2015. godine Komitet je donio **Opštu preporuku 33** u kojoj je, između ostalog, pozvao države članice da kroz ustav obezbijede ravnopravnost žena i muškaraca i zabranu diskriminacije nad ženama u svim sferama života (javnoj i privatnoj) te da poduzmu mjere kojima će se realizovati princip ravnopravnosti u javnom i privatnom životu te jednaka prava pred zakonom.

Iako postoje dvije inicijative koje se zalažu za izmjenu Ustava BiH iz rodne perspektive¹⁹, u BiH od 2013. godine do sada nije bilo političke volje da se ove inicijative provedu u djelo, tako da BiH ostaje jedna od rijetkih evropskih zemalja čiji ustav ne sadrži odredbe koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca.²⁰

Ustav BiH, tačnije Aneks IV Dejtonskog mirovnog sporazuma iz novembra 1995. godine, za cilj je imao zaustavljanje ratnih dejstava na području BiH i uspostavljanje mira. Ustav BiH prihvata univerzalne garancije ljudskih prava sadržane u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima (Aneks 1 Ustava BiH), a koji imaju prioritet nad odredbama Ustava BiH. Međutim, u cijelom tekstu Ustava BiH nema ni riječi o pitanju rodne ravnopravnosti niti se spominju muškarci i žene kao individue različitog spola, a ni roda. Ustav BiH ne prepoznaje niti koristi rodno senzitivni jezik u svom tekstu i ne sadrži afirmativne mjere kojima bi se obezbijedilo ravnopravno učešće žene i muškaraca u svim sferama društveno-političkog života. Ustav BiH jedino navodi zabranu diskriminacije na osnovu spola, zajedno s ostalim pobrojanim osnovama.

Brojni nedostaci i nedorečenost Ustava BiH implicirali su potrebu za izmjenom i doradom pojedinih njegovih dijelova. Prvi ozbiljniji pokušaji reforme Ustava BiH počeli su nakon donošenja presude Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu u predmetu Sejdić-Finci protiv BiH kojom je utvrđena sistemska diskriminacija svih osoba koje se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda. Međutim, vladajuće strukture u BiH, od trenutka donošenja presude (decembar 2009. godine) do danas, nisu bile u stanju postići kompromis

19 Riječ je o setu rodno senzitivnih amandmana koje su izradili Agencija za ravnopravnost spolova BiH i Inicijativa Građanke za ustavne promjene.

20 U izvještaju *“Zakon o ravnopravnosti spolova u Evropi: Kako su pravila EU-a integrisana u nacionalno zakonodavstvo u 2015?”*, je navedeno: “... veliki broj zemalja (Austrija, Bugarska, Hrvatska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Lihtenštajn, Litvanija, Makedonija, Malta, Crna Gora, Poljska, Portugal, Rumunija, Srbija, Slovenija, Španija i Turska) također je u svoje ustave ugradio odredbe o ravnopravnosti muškaraca i žena”. Izvještaj je dostupan na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/gender_equality_law_in_europe_2015_en.pdf

oko ovog pitanja. Umjesto ustavnih promjena u prvi plan su stavljena ekonomsko-socijalna pitanja definisana Reformskom agendom za BiH 2015-2018.

Da je pitanje ustavnih promjena potpuno marginalizovano i izbačeno iz političke agende potvrdio je i monitoring medija koji je rađen u periodu od 1. do 30. septembra 2016. godine²¹. Od 5,908 medijskih priloga i tekstova koji su bili obuhvaćeni monitoringom ni jedan ne spominje ustavne promjene (bilo da je riječ o obavezi države da promijeni Ustav BiH u skladu sa presudom Evropskog suda za ljudska prava ili o inicijativnima civilnog društva koje se bave reformom Ustava).

PROVOĐENJE PREPORUKE CEDAW KOMITETA I PROCES USTAVNIH REFORMI

U posljednjih nekoliko godina postojao je niz pokušaja izmjene postojećeg Ustava BiH, prije svega s ciljem otklanjanja etničke diskriminacije, koje su inicirale pojedine političke stranke²², organizacije civilnog društva ili međunarodni akteri i vladajuće stranke u BiH (Aprilski paket, Butmirski paket i Prudski sporazum). Iz prijedloga političkih stranaka, njihovih programskih platformi ili rezolucija nisu proizilazile odredbe koje se tiču rodne ravnopravnosti i afirmativnih mjera koje bi obezbijedile rodnu jednakost, a samo nekolicina prijedloga je sadržala odredbe o korištenju rodno osviještenog jezika.

Nakon neuspjelog pokušaja dogovora vladajućih stranaka (2012. godine) oko tri seta amandmana za provođenje presude Sejdić-Finci, proces ustavnih reformi bio je zaustavljen do septembra 2015. godine kada je Vijeće ministara, na prijedlog Ministarstva pravde BiH, razmotrilo i usvojilo Akcioni plan za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava u

21 Monitoringom je bilo obuhvaćeno 6 medija u BiH (dva on-line portala, dvije TV stanice i dvoje dnevnih novina), a monitoring je organizovala Inicijativa Građanke za ustavne promjene.

22 Prijedlog SDP-a iz 2004. godine i 2009. godine, prijedlog HDZ-a BiH iz 2010. godine, prijedlog Naše stranke iz 2012. godine, Programska deklaracija SDA iz 2009. godine, Platforma HNS-a iz 2013. godine, Rezolucija o polaznim ustavnim osnovama SNSD-a iz 2013. godine.

predmetu „Zornić protiv Bosne i Hercegovine“²³ i „Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine“.²⁴ Takođe, prihvaćena je sugestija da će rokove za realizaciju aktivnosti iz akcionog plana, kojim se definiše usvajanje amandmana na Ustav BiH i usklađivanje izbornog zakonodavstva BiH sa ciljem otklanjanja kršenja ljudskih prava, utvrditi radna grupa nakon konstituiranja, a sve u skladu sa Evropskom poveljom o ljudskim pravima i slobodama. Do datuma podnošenja ovog izvještaja Ministarstvo pravde BiH nije sačinilo prijedlog odluke o formiranju radne grupe za pripremu prijedloga amandmana na Ustav BiH koji se čeka od septembra 2015. godine.

Mimo prijedloga za izmjenu Ustava BiH, čiji cilj je bio uklanjanje etničke diskriminacije, samo nekolicina drugih prijedloga koje su formulisale mahom organizacije civilnog društva²⁵ i Agencija za ravnopravnost spolova ticala su se pitanja rodne jednakosti i uklanjanja rodne diskriminacije.

Agencija za ravnopravnost spolova izradila je set amandmana na Ustav BiH i ustave entiteta kojim bi se garantovala jednakost, promicale jednake mogućnosti, jamčilo pravo da se odlučuje o reproduktivnom zdravlju te propisale afirmativne mjere. Ovi prijedlozi se do sada nisu našli u zakonskim procedurama.

Inicijativa Građanke za ustavne promjene jedna je od malobrojnih aktivnih inicijativa koje se zalaže za izmjenu Ustava iz rodne perspektive. Inicijativa je 2013. godine, preko Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog Doma Parlamentarne Skupštine, uputila Vijeću ministara i Predstavničkom domu prijedlog rodno-senzitivnih amandmana (korištenje rodno-senzitivnog jezika, uvođenje afirmativnih mjera i definisanje ravnopravnosti spolova kao ustavne vrijednosti)²⁶ na Ustav BiH čijim bi se usvajanjem uklonila diskriminacija žena u Ustavu. Međutim, do 2016. predloženi rodni amandmani u okviru ove inicijative nisu bili tema sjednica Parlamentarne skupštine BiH. Da postoji nemarnost nositelja vlasti prema

23 *Zornić protiv Bosne i Hercegovine* (predmet broj 3681/06)- Evropski sud za ljudska prava

24 *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (27996/06 and 34836/06) – European Court for Human Rights

25 Prijedlog Centra za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu iz 2006. godine, prijedlog Asocijacija Alumni centra za interdisciplinarnu studije (ACIPS) iz 2007. i 2009. godine, prijedlog amandmana Foruma građana Tuzla i Pravnog instituta iz Sarajeva, te prijedlog dr. Gorana Markovića sa Pravnog fakulteta Univerziteta Istočno Sarajevo itd.

26 Platforma ženskih prioriteta za ustavne promjene s amandmanima na Ustav BiH iz rodne perspektive, dokument dostupan na: <https://gradjankezaustavnepromjene.wordpress.com/platformu-zenskih-prioriteta/>

prijedlozima koji dolaze iz organizacija civilnog društva govori i činjenica da su nadležni prijedloge inicijative samo ‘primili k znanju’, ispoljivši na taj način odsustvo volje da se bave pitanjem rodne jednakosti, na šta su se obavezali Konvencijom.

Izostanak preciznog regulisanja pitanja kao što su politike jednakih mogućnosti učešća u političkom životu, odlučivanje o reproduktivnim pravima i zdravlju, propisivanje afirmativnih mjera i slično na nivou Ustava, zapravo ostavlja otvorenim mnoga pitanja koja se tiču ženskih prava, a s kojima se različito manipuliše (na nivoima entiteta) na njihovu štetu.

U BiH je očit nedostatak političke volje i spremnosti da se prizna rodna jednakopravnost kao preduslov za participativnu demokratiju, ljudski i ekonomski razvitak, mir i stabilnost. Neophodno je da ustav odražava rodnu jednakopravnost u pravima i dužnostima ali i paritetnu demokratiju, koja se zasniva na ravnopravnoj zastupljenosti žena i muškaraca u tijelima za donošenje odluka koji se tiču njihovih života.

PREPORUKE:

1. Proširiti Opštu preporuku br. 14 tako da ona obuhvati i uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH, tako da ona glasi:

„U svjetlu procesa ustavnih promjena, Komitet preporučuje da zemlja članica posebno ugradi u novi ustav definiciju ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektno diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi, u skladu sa članovima 1, 2. i 15. Konvencije, kao i da se u Ustav ugrade afirmativne mjere.“

2. Dijalog o ustavnim reformama voditi isključivo u institucionalnom okviru, transparentno i uz učešće šireg kruga aktera te razviti kvalitetnu i kontinuiranu javnu debatu s ciljem senzibiliziranja javnosti u pogledu temeljnih pitanja realizacije rodne ravnopravnosti u kontekstu Ustava BiH.

STEREOTIPI

Zaključni komentar 19:

Komitet stalno ponavlja svoju zabrinutost zbog otpornosti patrijarhalnih stavova i duboko ukorijenjenih stereotipa o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu u cjelini (CEDAW, C/BIH/CO/3, tačka 23). Komitet zapaža da ovakvi rodni stereotipi čine značajnu kočnicu za provođenje Konvencije jer su u korijenu uzroka (1) nepovoljnog položaja žena u zemlji članici u političkom i javnom životu, naročito na položajima odlučivanja i među izabranim predstavnicima vlasti, kao i na tržištu rada (2) rasprostranjenosti porodičnog i seksualnog nasilja u zemlji članici i (3) rodne segregacije koja se odražava u izborima obrazovanja žena i djevojčica. Dodatno, Komitet izražava žaljenje zbog ozbiljnog oklijevanja u otklanjanju preostalih rodni stereotipa iz školskih udžbenika.

Preporuka Komiteta 20:

Komitet zahtijeva da zemlja članica: (a) ukloni, kao pitanje prioriteta, rodne stereotipe iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja; (b) širi principe nediskriminacije i ravnopravnosti spolova kroz obrazovni sistem, i formalni i neformalni, s ciljem povećanja pozitivnog i nestereotipnog prikazivanja žena, ugradnjom ljudskih prava i ravnopravnosti spolova u obuke i obrazovne materijale i obezbjeđenjem obuka o pravima žena za nastavno osoblje; (c) razvije opsežnu sveobuhvatnu strategiju kroz sve sektore, s proaktivnim i održivim mjerama, koje ciljaju na žene i muškarce, djevojčice i dječake, da se prevaziđu stereotipni stavovi o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu, naročito u oblastima gdje su žene u najnepovoljnijem položaju, kao što su javni i politički život i zapošljavanje; i (d) pojača saradnju sa civilnim društvom i ženskim organizacijama, političkim strankama, zaposlenima u obrazovanju, privatnim sektorom i medijima, i da širi informacije o pravima žena široj javnosti i određenim grupama, kao što su donosioci odluka, poslodavci, omladina i ugrožene grupe žena.

Izrazita prisutnost patrijarhalnih normi u bh. društvu održava živim rodne stereotipe čija je zastupljenost evidentna u gotovo svim segmentima života djevojčica, djevojaka i žena u BiH. Pitanja rodne ravnopravnosti i rodni stereotipa ozbiljno su zanemarena u obrazovnom sistemu te veoma često bivaju simplificirana i podvedena pod pitanja iz potpuno drugih oblasti.

Rodne analize udžbenika i nastavnih planova i programa su rijetke i najčešće ih potpisuju organizacije civilnog društva. Gender mehanizmi i relevantna ministarstva do sada se nisu sistemski bavili pitanjem uklanjanja rodni stereotipa iz udžbenika niti uvođenjem kontinuirane obuke nastavnog osoblja za rodna pitanja. Ove edukacije uglavnom rade nevladine organizacije, sporadično i u okviru projekata. Dodatni problem predstavlja decentralizovani sistem obrazovanja²⁷ što za posljedicu ima neujednačene obrazovne politike i postojanje velikog broja privatnih osnovnih i srednjih škola koje su značajnim dijelom autonomne i nisu predmet redovnih kontrola, praćenja i analiza.²⁸ Kao najvažnije tačke otpora u eliminaciji rodni stereotipa u obrazovanju ističu se: neprilagođeni nastavni planovi i programi, udžbenici puni rodni stereotipa, needuciranost nastavnog osoblja o temama rodne ravnopravnosti i uklanjanja stereotipa unutar nastave, neprilagođenost predmeta građanskog odgoja i odjeljenjskih zajednica.

Kad je riječ o medijima, ne postoje organizirane, planske medijske kampanje koje bi promovisale žene kao ravnopravne članice društva te se one i dalje najčešće prikazuju u „tradicionalnim“ ulogama domaćice, majke, žrtve. U oba slučaja izostaje širenje znanja i bolje razumijevanje koncepta ravnopravnosti muškaraca i žena na svim nivoima društva.

27 Obrazovanje u BiH je u nadležnosti entiteta, kantona i BD BiH. U BiH egzistiraju tri nastavna plana i programa – NPP RS, Okvirni NPP FBiH te Plan i program za nastavu na hrvatskom jeziku. Vidjeti: Ibrahimović, Namir, Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje u BiH (trenutno stanje i preporuke za reforme), Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, 2015, dostupno na: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2015/06/Obrazovanje_Izvjestaj_Namir_Ibrahimovic.pdf

28 U Analizi „Privatne škole u BiH“ iz decembra 2015. godine se navodi da resorna ministarstva nisu informisana o broju privatnih škola i ne prate njihov rad (barata se brojem od 11 osnovnih, 36 srednjih privatnih škola te 15 javnih škola u privatnom vlasništvu), da se pedagoška praćenja i procjene obrazovnih standarda ili ne obavljaju ili ih se ne želi staviti na uvid javnosti te da obrazovna politika kao i motivi osnivača (i izvori finansiranja) nisu predmet kontrole. (Školegijum, dostupno na: http://skolegijum.ba/static/biblioteka/567c138f02c25_privatneskoleubosnihercegovini.pdf))

Pitanje rodnih stereotipa i uloga koje se tradicionalno pripisuju ženama i muškarcima u bosanskohercegovačkom društvu nisu predmet interesovanja ni stručne prosvjetne javnosti ni zvaničnih strategija i politika u oblasti obrazovanja. Strateški dokumenti u oblasti obrazovanja u BiH sistemski se ne bave pitanjem rodne ravnopravnosti. *Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH s planom implementacije za period 2008 – 2015.* uopšte ne problematizuju rodne stereotipe niti se bave pitanjem rodne ravnopravnosti.²⁹ Isto je i sa *Strateškom platformom razvoja obrazovanja odraslih u BiH za period 2014 – 2020.* gdje su žene samo statistika u tabelama nezaposlenih³⁰. U RS je 2016. godine usvojena nova *Strategija razvoja obrazovanja RS za period 2016 – 2021.* u kojoj nema ni slova o učenju o rodnoj ravnopravnosti ili eliminaciji rodnih stereotipa iz udžbenika.³¹

Pitanje obrazovanja direktno je povezano i s budućim izborom zanimanja. BiH se, ratifikujući različite međunarodne ugovore o ljudskim pravima, obavezala da će provoditi programe savjetovanja dječaka i djevojčica o izboru zanimanja i da će poticati mlade žene da biraju netradicionalne oblasti studija i zanimanja. Međutim, ključni strateški dokumenti iz oblasti obrazovanja, koji se direktno tiču izbora budućih zanimanja i karijere, nikako ili tek usputno

29 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 63/08

30 Vidjeti: Odluka o usvajanju Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za period 2014 – 2020: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/TgoI9GmxLiY=>

31 U dijelu Strategije koji se odnosi na Standarde kvaliteta udžbenika se konstatuje da se ne ulaže u dovoljnoj mjeri u inoviranje i podizanje kvaliteta udžbenika, ali se nigdje ne pominje potreba da se inoviraju udžbenički sadržaji, od kojih su mnogi rodno stereotipni: <http://www.atvbl.com/wp-content/uploads/2016/03/Prijedlog-strategije-razvoja-obrazovanja-RS-2016-2021-1.pdf>

spominju spol ili rodno određenje³², ne problematizirajući rodne stereotipe kao determinante koje određuju buduća zanimanja djevojaka i žena u bh društvu. Prema zvaničnim podacima razlike u spolnoj zastupljenosti su najveće u stručnim školama, u kojima je oko 70% muškaraca, dok su u drugim vrstama srednjih škola procentualno zastupljenije djevojčice.³³ Žene se često odlučuju za područja obrazovanja koja će im omogućiti nalaženje posla koji se smatra prihvatljivim za žene.³⁴ U okviru Kvalifikacijskog okvira, zanimanja su i dalje navedena samo u muškom rodu.³⁵

Do sada nisu urađeni opsežni i sistematični pregledi i analize postojećih nastavnih planova i programa³⁶ (sa aspekta prisustva rodni stereotipa) niti su predloženi i/ili usvojeni novi planovi i programi i metodologije koje će biti oslobođene rodni stereotipa. Postojeći planovi i programi ne sadrže ili tek sporadično spominju sadržaje koji eksplicitno govore o ravnopravnosti spolova.³⁷

32 U dokumentu Strateški pravci razvoja karijerne orijentacije u F BiH za period 2015-2020. godina, navodi se da usluge karijerne orijentacije treba da se provode bez diskriminacije korisnika na bazi spola, starosti, itd, dok se u Principima i standardima obrazovanja odraslih u BiH 2014. samo na jednom mjestu ističe da „odrasli imaju pravo na jednake prilike i uvjete za pristup, učešće i sticanje obrazovanja, bez obzira na godine života, spol, (...) te druge osnove“ (vidjeti: <https://ec.europa.eu/epale/hr/resource-centre/content/principi-i-standardi-u-oblasti-obrazovanja-odraslih-u-bosni-i-hercegovini>). U Strategiji učenja o preduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH za period 2012-2015. sa Akcionim planom implementacije pol i rodno određenje su spomenuti na dva mjesta: „Najbitnije je da svaka lokalna zajednica stvori preduslove za svoje stanovnike (bez obzira na njihovu dob, nivo i tip obrazovanja, etničku pripadnost ili spol) te im omogući savjete i podršku pri osnivanju sopstvenog preduzeća i pristupa servisima za podršku preduzećima.“ ; „Izuzetno je važno da svaka lokalna zajednica stvori preduslove da njeni građani, bez obzira na starosnu dob, nivo i vrstu obrazovanja, etničko ili rodno određenje, na zahtjev, dobiju šansu da prođu obuku za sticanje osnovnih znanja i vještina koje im mogu dati odgovore na pitanje „Kako započeti vlastiti biznis?“

33 Žene i muškarci u BiH 2016., http://www.bhas.ba/tematskibiltenti/TB_zene_i_muskarci_bh_2015_eng.pdf

34 „Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju”, Svjetska banka, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku RS, 2015. dostupno na <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2016/03/WB-Rodne-razlike-u-iskoris%CC%8Ctavanju-prava.pdf>

35 Npr: tapetar, kuvar, konobar, varilac, itd. Vidjeti: http://www.vetbih.org/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=132&lang=sr

36 U BiH postoje tri nastavna plana i programa – za osnovne škole u RS, Okvirni Nastavni plan i program FBiH te Plan i program za nastavu na hrvatskom jeziku.

37 Nastavni planovi i programi, udžbenici i rodni stereotipi, Foruma žena Socijaldemokratske partije BiH, mart 2016.godine

Nastavni plan i program RS za osnovno obrazovanje i vaspitanje (2014) rodno je nesenzibilan - rodne uloge i stereotipi spominju se tek na dva mjesta.³⁸

Slična situacija je i u FBiH. Od učenika i učenica se očekuje da će nakon završenog devetogodišnjeg školovanja znati gdje se nalazi Apeninski poluotok i koje su njegove geografske odlike, da će poznavati građu ćelije, da će biti u stanju razumjeti fisiju i fuziju ali ne i da će biti u stanju prepoznati i imenovati rodne stereotipe i uloge!³⁹

Prema podacima prikupljenim od pedagoških zavoda⁴⁰ u BiH, nijedan nije predlagao izmjene nastavnih planova i programa iz rodne perspektive. U *Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definisano na ishodima učenja*⁴¹ iz 2015. godine tek se usputno spominje „izbjegavanje rodni stereotipa,“ a spolna/rodna pripadnost tek kao jedan od faktora „kulturnog identiteta“.

U augustu 2016. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo objavilo je revidirane nastavne planove i programe za gimnazije po predmetima ali ni u njima nema ni pomena o rodni ulogama i stereotipima.⁴² Jedino *Sociologija za IV razred Gimnazije* predviđa oblast „*Spolnost i društvo*“ u okviru koje se izučavaju pojam spola, promjena odnosa među spolovima, muškarci i žene nekad i sad, itd., dok je u predmetu *Kultura religija* na jednom mjestu spomenuto izučavanje kulture ravnopravnosti i partnerstva između muškarca i žene.

38 Rodne uloge i stereotipi, u dokumentu napisanom na 768 strana, spominju se: u predmetu Biologija za 9. razred, pod temom “Reproduktivno zdravlje” i u predmetu Vaspitni rad u odjeljenjskoj zajednici za 7. razred pod temom “Prevenција nasilja”, gdje nije precizirano da li se radi o nasilju nad djevojčicama i ženama ili vršnjačkom nasilju ili nekom drugom obliku nasilja. Vidjeti: http://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.2/Nastavni%20plan%20i%20program%20za%20osnovnu%20skolu.pdf

39 http://www.sobih.ba/siteoo/images/stories/galerije/Zakonska_akta/okvini%20npp.pdf. U sektoru za udžbeničku politiku Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke su nam rekli da je ovaj Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnje osnovne škole u FBiH i dalje važeći ali i da svaki kanton ponaosob donosi svoje nastavne planove i programe.

40 Podaci su prikupljeni od pet kantonalnih zavoda i Republičkog zavoda RS (u posjedu autorica).

41 Izradila Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

42 U revidiranim nastavnim planovima i programima za predmete Filozofija, Sport/šport, Psihologija, Građansko obrazovanje, demokratija i ljudska prava, Biologija (pominju se samo spolne bolesti spolno sazrijevanje i odnosi među spolovima), Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost, nema ni slova o rodni ulogama. Vidjeti: <http://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti/revidirani-nastavni-programi-za-gimnazije>

Pored planova i programa, ključni faktor promoviranja stereotipa u obrazovanju su udžbenici. Do sada nije urađena cjelovita analiza udžbenika koji su u upotrebi u BiH. Udžbenici u BiH ostaju „sigurno utočište patrijarhata“ i po svemu „odražavaju patrijarhalnu heteronormativnu stvarnost u kojoj djevojčice i dječaci žive“⁴³. Na ilustracijama u udžbenicima dječaci igraju lopte, trče, voze romobil, idu u školu, prave kuću, kose travu, voze auto, a djevojčice uče djecu, pletu čarape, mijese hljeb, tkaju ćilim, beru cvijeće, nose mašnu u kosi, idu na pijacu.⁴⁴

Jedna od skorijih analiza udžbenika o stereotipima koja je rađena u srednjim školama u Kantonu Sarajevo 2016. godine⁴⁵ potkrjepljuje da su žene i djevojčice stereotipno prikazane i da su brojčano malo zastupljene. Na fotografijama u 5 analiziranih udžbenika identificirano je 290 fotografija na kojima su prikazani muškarci i 27 slika na kojima su žene. U analizi se takođe navodi da je spektar zanimanja u kojima se prikazuju žene znatno sužen, da se aktivnosti u domaćinstvu prikazuju kao isključivo ženski poslovi i da u udžbenicima dominira sveta porodica “otac-majka-dijete”, dok se potpuno zanemaruje činjenica da mnoge žene danas same podižu i odgajaju djecu.

Važnu kariku u eliminaciji rodnih stereotipa predstavlja nastavno osoblje koje bi moralo biti senzibilizirano, educirano i spremno u učionicama raditi na kritičkom propitivanju i širenju razumijevanja o neosnovanosti stereotipa kod učenika/ca. Podaci iz pedagoških zavoda govore o edukaciji u oblasti rodne ravnopravnosti samo u jednom kantonu,⁴⁶ dok drugi kantoni (i RS) ili ne vode evidenciju ili nijedan saradnik nije prošao obuku.

43 „Školski udžbenik kao sigurno utočište patrijarhata“ na: <http://www.voxfeminae.net/cunternview/politika-drustvo/item/8807-skolski-udžbenik-kao-sigurno-utociste-patrijarhata>

44 Autorica Lamija Begagić je analizirala udžbenike Bosanski jezik i književnost i Moja okolina za razrednu nastavu (I – IV/V razred). U analizi pod nazivom Žena, majka, učiteljica, Begagić dalje navodi da je svijet koji slikamo u udžbenicima “svijet viđen očima dječaka” te da se rodno senzitivn i korektan jezik koristi nepažljivo i neprecizno. Vidjeti: <http://www.skolegijum.ba/tekst/index/271>

45 Analizirano je 7 udžbenika - Čitanke od 1. do 4. razreda i udžbenici Historije, Filozofije i Sociologije, koji se koriste u srednjim školama u Kantonu Sarajevo. Analizu o zastupljenosti stereotipa u udžbenicima za školsku godinu 2015/2016 je za Fondaciju CURE sprovela mr.sc. Saša Knežević. Rezultate ove analize nam je, za potrebe ovog dijela izvještaja, dostavila Fondacija CURE.

46 Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona: obuku u oblasti rodne ravnopravnosti prošlo 23 nastavnika, 20 žena i 3 muškarca.

U pripremi ove oblasti provedeno je istraživanje u 37 osnovnih i srednjih škola u BiH na temu stereotipa u obrazovanju⁴⁷. Cilj je bio pribaviti podatke o zastupljenosti učenja o stereotipima i rodnoj ravnopravnosti te saznati više o saradnji školskih ustanova s nevladinim sektorom. Od ukupno 10 škola koliko ih je odgovorilo na ankete, samo 3 škole rade na ovim pitanjima.⁴⁸

Organizacije civilnog društva koje smo anketirali za potrebe pisanja ovog izvještaja⁴⁹ identifikovale su ‘naučene uloge’ kao nešto s čim djeca dolaze u školu koja dalje, obično, čak i ako ne podržava naučene uloge, propušta ih propitati, kao i problem ‘nezainteresovanosti nastavnog osoblja’ u procesu učenja o rodnim stereotipima.

Nositelji i realizatori edukativnih programa u oblasti rodne ravnopravnosti i dalje su nevladine organizacije koje organizuju različite aktivnosti u školama (radionice za učenike/učenice, roditelje, nastavno osoblje,⁵⁰ predavanja,⁵¹ istraživanja,⁵² vršnjačke edukacije,⁵³ projekte

47 Anketa broj 01/16 provođena u periodu april-maj 2016.godine (primjerci u posjedu autorica).

48 Međunarodna srednja i osnovna škola u Sarajevu do 5 puta u polugodištu problematizuje pitanje rodni stereotipa u saradnji sa TPO Fondacijom i u sklopu 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja, dok Srednja tehnička škola „Hasib Hadžović“ iz Goražda više od 10 puta u toku polugodišta problematizuje pitanja rodne ravnopravnosti sa svojim osobljem i učenicima.

49 Na anketu broj 02/16 koja je provođena u mjesecu aprilu 2016. godine odgovorilo je 16 organizacija civilnog društva u BiH (primjerci u posjedu autorica).

50 Žene ženama (2014.) preko 90 radionica u Sarajevu, Istočnom Sarajevu, Foči, Goraždu; Fondacija CURE (2014. i 2015.) kroz projekte Rodno uvjetovano nasilje (22 radionica sa 8 razreda različitih srednjih škola, saradnja s profesorima i profesoricama srednjih škola i pedagozima i pedagoginjama srednjih škola) i Rod i spol kroz obrazovni sistem (12 radionica sa 227 učenika/ca srednjih škola u Sarajevu); Fondacija lokalne demokratije kroz projekat Moj izbor – prevencija nasilja među i nad mladima (13 radionica u Sarajevu); Udruženje „Snaga žene“ - set radionica: Seksualno prenosive bolesti i seksualno zdravlje, Antitraficking- Prevencija trgovine ljudima, o značaju životnih vrijednosti u međuljudskim odnosima; TPO Fondacija - više od 1500 mladih i djece iz Kantona Sarajevo, Tuzlanskog, Hercegovačko-neretvanskog i Zeničko-dobojskog kantona i nekih gradovi u RS su sudjelovali u radionicama; Fondacija „Udružene žene“ (od 2014. godine) projekat Preventivne aktivnosti rodno-zasnovanog nasilja u školi (11 osnovnih škola u Banja Luci i Gradišci); Udruženje žena “Derventa” s projektom Prevencija rodno uslovljenog nasilja nad djevojčicama u osnovnim školama u Derventi, Prnjavoru, Brodu, Liješću, Podnovlju i Rudanci, Kotorskom i G. Smrtićima; Organizacija Glas žene – 24 radionice u osnovnim školama (2014. i 2015.)

51 Ženski centar Trebinje (predavanja na temu seksualnog nasilja, vršnjačkog nasilja, nasilja u porodici, nasilja putem društvenih mreža i vršnjačkog nasilja u Istočnoj Hercegovini); Udruženje žena “Derventa” (Nema razlike među nama).

52 Organizacija Glas žene (o nasilju u vezama među mladima, Bihać, 2015.).

53 Institut za razvoj mladih KULT, Fondacija „Udružene žene“.

razvijanja saradnje,⁵⁴ publikacije). Ova oblast ostaje u sferi neformalne edukacije unutar obrazovnog sistema, a time i nedostupna (ili u različitom obimu) na teritoriji cijele zemlje.

RODNI STEREOTIPI U MEDIJIMA

Pored obrazovnog sistema, mediji igraju ključnu ulogu u informisanju i podizanju svijesti javnosti o štetnosti rodni stereotipa u društvu. Sadržaji u bh. medijima posvećeni rodnoj ravnopravnosti, uspješnim ženama i ženskim pravima podržani su mahom donacijama stranih organizacija i nisu produkt organizovane uređivačke politike.⁵⁵ Ono što nedostaje u oblasti medija zasigurno jesu kontinuirana praćenja i efekti rada i primjene odredbi o spolnoj, odnosno rodnoj jednakosti.

Unatoč edukacijama za novinare/ke o temama rodne ravnopravnosti i nadogradnji relevantnih akata o djelovanju medija u BiH u području rodne ravnopravnosti⁵⁶ još uvijek je prisutno stereotipno prikazivanje muškaraca i žena u medijima i još uvijek su žene drastično manje zastupljene u vijestima koje se tiču politike,⁵⁷ ekonomije ili reformskih procesa. Nacionalni izvještaj za BiH u okviru projekta Global Media Monitoring⁵⁸ pokazuje da je učešće žena u

54 TPO fondacija - saradnja i partnerstvo s više od 200 srednjih škola u Kantonu Sarajevu i Tuzli, kao i Zeničko-dobojskog, Hercegovačko-neretvanskog kantona i Srednjobosanskog kantona, sa više od 10 lokalnih i međunarodnih univerziteta, sa više od 20 lokalnih nevladinih organizacija i općina.

55 Balkanski medijski barometar Bosna i Hercegovina 2014.

56 Preporuke o tretiranju rodni sadržaja i upotrebi rodno osjetljivog jezika u medijima Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu, 24.08.2006, Kodeks za štampu i online medije u BiH (dostupno na http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9).

57 Analiza izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u BiH, koju je uradilo Udruženje INFOHOUSE, pokazuje da kandidatkinje nisu zauzimale značajno mjesto u medijskom izvještavanju o predizbornim kampanjama. Printani mediji su pisali o samo 5,37% žena koje su se kandidovale na Općim izborima 2014. godine. Vidjeti: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/04/Godisnji_HRP-7_FINAL_10.04.2015_za-print.pdf Ni lokalni izbori u BiH, koji su održani u oktobru 2016. godine, nisu prošli bez stereotipnog prikazivanja žena kandidatkinja. Informativni portal grada Bijeljine organizovao je akciju „Koja je najljepša kandidatkinja za odbornika Skupštine grada Bijeljina“ čime su, opet, učešće žena u politici sveli na pitanje ljepote, a ne stručnosti i kompetencija. (<http://www.gradbijeljina.net/2016/09/09/koja-je-najljepsa-kandidatkinja-za-odbornika-skupstine-grada-bijeljina-2/>)

58 http://cdn.agilitycms.com/who-makes-the-news/Imported/reports_2015/national/Bosnia-Herzegovina.pdf

vijestima (novinskim, radijskim, televizijskim i on-line medijima) u 2015. godini iznosilo 15,6%, što je znatan pad u odnosu na 2010. godinu kada su žene činile 23% osoba o kojima smo čitali ili slušali u vijestima.

I monitoring medija koje je rađen u septembru 2016. godine pokazao je da pitanja rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava nisu predmet medijskih sadržaja. Naime, od 5.908 analiziranih medijskih priloga i tekstova samo 0,5% njih bavilo se ovim temama.⁵⁹

Regulatorna agencija za komunikacije, koja je zadužena da prati rad elektronskih medija u BiH, nema podatke o državnim kampanjama za promicanje ravnopravnosti spolova i suzbijanje stereotipa niti imaju evidentirane prijave za diskriminaciju na osnovu spola u medijima u BiH u periodu 2010 – 2016.

Žene se u medijima i dalje češće nego muškarci identifikuju u odnosu na porodični status (nečije supruge), a izvještavanje o ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja se pozicionira u rubrike crne hronike sa često senzacionalističkim naslovima.⁶⁰ Prisustvo žena u medijima zavisi isključivo od toga koliko je žena aktivna u javnom, prije svega političkom životu, dok rodno osjetljivi jezik u medijima još uvijek nije profesionalni standard.⁶¹

PREPORUKE

1. Uvesti obavezno rodno osjetljivo obrazovanje/učenje u nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja, s posebnim fokusom na utvrđivanje jedinstvene udžbeničke politike zasnovane na rodnoj i spolnoj ravnopravnosti.

59 Monitoringom je bilo obuhvaćeno 6 medija u BiH (dva on-line portala, dvije TV stanice i dvoje dnevnih novina), a monitoring je organizovala Inicijativa Građanke za ustavne promjene. Trajao je od 1. do 30. septembra 2016.

60 Vidjeti: Izvještavanje o marginalizovanim i ranjivim grupama u BiH: Analiza medijskih sadržaja (2013) na http://hcabl.org/wp-content/uploads/2014/01/analiza-medijskih-sadrzaja_2013.pdf

61 Balkanski medijski barometar BiH 2014 i Izvještavanje o marginalizovanim i ranjivim grupama u BiH: Analiza medijskih sadržaja, Helsinški parlament građana Banja Luka, 2013.

2. Izraditi jedinstvene indikatore za ocjenjivanje nastavnih materijala, posebno udžbenika, iz rodne perspektive i osigurati njihovo kontinuirano praćenje i analize te u najskorijem periodu izvršiti sveobuhvatnu analizu odobrenih udžbenika s aspekta rodni stereotipa.
3. Obezbijediti i poticati edukaciju odgajatelja/ica i nastavnog osoblja u smjeru promicanja ravnopravnosti spolova u obrazovnom sistemu, uključujući saradnju s organizacijama civilnog društva, roditeljima i medijima.
4. Obezbijediti mehanizme za dosljednu primjenu akata o ravnopravnom prikazivanju žena i muškaraca u medijima te identifikovati praktične mjere za promicanje pozitivne i nestereotipne predodžbe žena i muškaraca u medijima koje uključuju edukaciju novinara/ki, sistemsko praćenje medija u ovoj oblasti i kampanje za promicanje rodne jednakosti.

NASILJE NAD ŽENAMA

Zaključni komentar Komiteta br. 21:

Iako pozdravlja povećane napore zemlje članice u suzbijanju nasilja u porodici, Komitet stalno izražava svoju ozbiljnu zabrinutost zbog visoke rasprostranjenosti nasilja u porodici i pomanjkanja mehanizama za praćenje i odgovornosti u pogledu provođenja postojećih strategija kako na nivou države tako i na nivou entiteta; nedovoljnog prikupljanja podataka radi procjene fenomena nasilja u porodici; i nedovoljne podrške uslugama koje zavise od nevladinih organizacija i inostranog finansiranja. Komitet nadalje izražava zabrinutost zbog nedosljedne primjene zakona koji regulišu nasilje u porodici na sudovima u oba entiteta, što podriva povjerenje žena u pravosudni sistem uprkos sveobuhvatnom zakonskom okviru koji je na snazi; kao i zbog nedovoljnog prijavljivanja nasilja u porodici, ograničenog broja izrečenih zaštitnih mjera i blage kaznene politike, uključujući ogroman procenat uslovnih osuda. Dodatno, Komitet izražava žaljenje zbog nedostatka informacija koje se odnose na BD BiH i nedovoljnih informacija o drugim oblicima nasilja nad ženama u zemlji članici.

Preporuka Komiteta 22:

Komitet preporučuje da zemlja članica: (a) uspostavi djelotvorne institucionalne mehanizme za koordinaciju, praćenje i ocjenu efikasnosti uticaja razvijenih strategija i preduzetih mjera sa ciljem da osigura dosljednu primjenu zakona na svim nivoima; (b) ohrabri žene da prijave slučajeve nasilja u porodici destigmatizacijom žrtava i podizanjem svijesti o zločinačkoj prirodi ovakvih djela i pojača svoje napore da osigura da svi prijavljeni slučajevi porodičnog i seksualnog nasilja nad ženama i djevojčicama budu efikasno istraženi i da počinioci budu procesuirani i osuđeni srazmjerno težini djela; (c) prikuplja statističke podatke o nasilu u porodici, uključujući femicid, razvrstane po spolu, dobi i vezi između žrtve i počinioca, i da preduzme istraživanje o obimu svih oblika nasilja nad ženama i njihovim korijenima i uzrocima; (d) osigura obaveznu obuku za sudije, advokate i policijske službenike o jedinstvenoj primjeni postojećeg pravnog okvira, uključujući definiciju nasilja u porodici i o rodnim stereotipima; i (e) osigura odgovarajuću podršku, zaštitu i rehabilitaciju ženama žrtvama svih oblika nasilja, uključujući jačanje kapaciteta postojećih skloništa i proširenje saradnje i finansiranje nevladinih organizacija koje obezbjeđuju sklonište i rehabilitaciju žrtvama.

Nasilje nad ženama ostaje i opstaje u BiH kao široko rasprostranjeno kršenje ljudskih prava, bez značajnijeg napretka u pravcu prepoznavanja različitih oblika nasilja kojima su svakodnevno i kroz cijeli svoj životni vijek izložene žene svih životnih dobi. I pored obavezanosti na primjenu međunarodnih standarda kroz ratifikaciju ključnih međunarodnih konvencija, važeći propisi i javne politike u BiH ne prepoznaju nasilje nad ženama kao specifičan oblik rodno zasnovanog nasilja, već koriste rodno neutralne definicije, što značajno doprinosi minimiziranju stepena društvene opasnosti različitih oblika nasilja kojima su žene izložene u privatnoj i javnoj sferi života.

Vladine institucije u BiH nisu osigurale mehanizme za kontinuirano, dostupno i senzibilisano pružanje informacija o pravima i dostupnoj podršci i pomoći za žene izložene nasilju i provođenje stalnih javnih informativnih kampanja o uzrocima, posljedicama i zakonskim odnosno kaznenim mjerama protiv počinitelaca nasilja u cilju podizanja svijesti javnosti i opšte prevencije. Žene izložene nasilju još uvijek nemaju osiguran nesmetani pristup sistemskoj, efikasnoj i senzibilisanoj podršci i pomoći i suočavaju se sa različitim oblicima predrasuda i diskriminacije, kako u svom neposrednom okruženju, tako i od profesionalaca/ki koji rade u institucijama čije su obaveze i ovlaštenja u tom pravcu direktno regulisana zakonima i podzakonskim aktima.

BiH je propustila da osigura kontinuiranu i efikasnu koordinaciju i saradnju vladinih institucija na svim nivoima u kontekstu sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama, kao i da uskladi zakone i javne politike entiteta u ovoj oblasti, što direktno onemogućava osiguravanje jednakog statusa i zaštite prava žena koje su preživjele nasilje i njihovog pristupa pravdi. Sigurne kuće, koje vode nevladine organizacije, nemaju jednak pravni status u oba entiteta BiH, kao ni osiguranu sistemsku podršku, što direktno ugrožava postojeće ograničene service pomoći ženama u periodu akutnog nasilja. U BD BiH, kao posebnoj administrativnoj jedinici BiH, uspostavljeni su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, međutim njihovo aktivnije djelovanje u pravcu sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama traži snažniju sistemsku podršku kroz podizanje kapaciteta profesionalaca/ki, rodno odgovorno budžetiranje i sinergijsko djelovanje sa nevladinim organizacijama.

Aktivnosti vladinih institucija na svim nivoima, a naročito entitetskim, državnom i na nivou BD BiH ukazuju na spor napredak u pravcu ispunjavanja međunarodnih standarda i obaveza koje se BiH obavezala poštovati, uključujući i *Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici*,⁶² kao i međusobne saradnje, koordinacije i partnerskog djelovanja sa nevladinim organizacijama, što je vidljivo kroz odsustvo mjerljivih i održivih indikatora napretka u oblasti sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama.

NEMOGUCNOST PRISTUPA PRAVDI I NEPOVJERENJE U SISTEM ZASTITE

Podaci vladinih institucija i nevladinih organizacija ukazuju da nasilje u porodici i partnerskim vezama u BiH i dalje predstavlja najrašireniji oblik nasilja, koji predominantno pogađa žene i djevojčice.⁶³ Izvještaji vladinih institucija ukazuju da se pad u broju evidentiranih i procesuiranih slučajeva posmatra kao smanjenje nasilja,⁶⁴ što ne ukazuje na stvarno stanje i zanemaruje činjenice da veliki broj žena i djevojčica koje svakodnevno doživljavaju neki od oblika nasilja u porodici širom BiH to nasilje ne prijavljuje policiji i centrima za socijalni

62 Bosna i Hercegovina je 7. novembra 2013. godine ratifikovala ovu Konvenciju (Službeni glasnik BiH br. 15/13) i obavezala se na preduzimanje niza zakonodavnih i drugih mjera u pravcu sprečavanja nasilja prema ženama, podršku i pomoć ženama koje su preživjele nasilje, kao i kažnjavanje počinilaca nasilja.

63 Prema podacima kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova u FBiH, u 2014 godini je, prema čl. 222 KZFBiH evidentirano 1459 slučajeva, a podneseno 992 izvještaja o počinjenom krivičnom djelu nasilja u porodici, za razliku od 2013. godine, kada je evidentirano 1699 slučajeva, a podneseno 916 izvještaja o počinjenom krivičnom djelu nasilja u porodici. U 6 sigurnih kuća u FBiH koje vode nevladine organizacije Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Medica, Zenica, Vive žene Tuzla, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar i Caritas Mostar, u 2015. godini bilo je smješteno 264, a u 2014.g 373 žena i djece koji su preživjeli nasilje, dok je SOS telefon 1265 koji vode navedene organizacije (sa izuzetkom Caritas Mostar) i Centar za socijalni rad Jajce u 2015. evidentirao 914, a u 2014.g 1103 poziva. Izvor: Gender centar Vlade FBiH, dostupno na linku: <http://goo.gl/YHtprS> (posljednji pristup 19.07.2016.). Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova RS, u 2015. godini evidentirano je 1089 slučajeva, a podneseno 353 izvještaja nadležnom tužilaštvu, dok je u 2014. godini evidentirano 1236 slučajeva, a podneseno 525 izvještaja nadležnom tužilaštvu. SOS telefon za žrtve nasilja 1264 u RS, koji vode Fondacija Lara Biljeljina, Udruženje građana Budućnost Modriča i Fondacija Udružene žene Banja Luka u 2014. godini primio je 3879 poziva za pomoć. Izvor: Ministarstvo porodice, omladine i sporta Vlade RS, dostupno na: <http://goo.gl/y7GDOB> (posljednji pristup 19.07.2016.).

64 Vidi Izvještaj o provedbi Gender akcionog plana za BiH za 2014. godinu, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, decembar 2015. Dostupno na direktnom linku: <http://goo.gl/j25wkM> (posljednji pristup 15.06.2016.).

rad, kao ni drugim institucijama koje se smatraju primarnim subjektima zaštite.⁶⁵ Zabrinjava činjenica da vladine institucije sistemski i kontinuirano ne prate i ne evidentiraju ubistva žena⁶⁶ i druge oblike rodno zasnovanog nasilja prema ženama u BiH,⁶⁷ što je uticalo na nedostatak procjene stvarnog stanja i planiranja adekvatnih mjera usmjerenih na sprečavanje i suzbijanje ovih oblika nasilja. Iako u oba entiteta postoje pomaci u pravcu sistemskog praćenja nasilja u porodici na nivou vladinih institucija,⁶⁸ zbog razlike u zakonodavnom tretiranju nasilja u porodici (u FBiH kao krivično djelo, u RS, kao krivično djelo i prekršaj), fragmentiranog administrativnog i političkog upravljanja kao i nejasno podijeljenih nadležnosti za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici između države i entiteta, ne postoji usaglašena metodologija prikupljanja i obrade podataka koja bi omogućila sveobuhvatnu i kontinuiranu analizu i planiranje sistemskih mjera zasnovanih na stvarnim potrebama.

-
- 65 Studija „Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH“ koju je provela Agencija za ravnopravnost spolova BiH 2013.g. ukazuje da je samo 5.5% žena izloženih nasilju zaista i potražilo pomoć neke od institucija. Dostupno na web stranici Agencije za ravnopravnost spolova BiH, direktan link: <http://goo.gl/9MhMRF> (posljednji pristup 17.06.2016.)
- 66 Fondacija Udružene žene Banja Luka je tokom 2015. godine provodila kontinuirani monitoring medijskih izvještaja o ubistvima žena u BiH, tokom kojeg je evidentirano 14 slučajeva, dok je u prvih šest mjeseci 2016. godine, evidentirano 7 slučajeva ubistava žena.
- 67 U ova djela spadaju i teške tjelesne povrede, silovanje, seksualno nasilje kao ratni zločin, spolno nasilje nad djecom, obluba nad nemoćnim licem, ugrožavanje sigurnosti, trgovina ljudima, prisiljavanje na prostituciju, krivična djela počinjena iz mržnje, trgovina maloljetnicima i slično, u kojim se kao oštećene osobe pojavljuju žene i djevojčice, a koja su regulisana krivičnim zakonima RS, FBiH, BD BiH, kao i djelomično Krivičnim zakonom BiH.
- 68 U periodu 2013/2014, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Vlade RS usvojilo je Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici koji propisuje obavezu subjekata zaštite definisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici RS da kontinuirano prikupljaju administrativne podatke o nasilju u porodici i da ih dva puta godišnje dostavljaju ministarstvu na propisanim obrascima. Ministarstvo javno objavljuje zbirne podatke na zvaničnoj internet stranici.
- Gender centar Vlade FBiH, u saradnji sa Stručnim timom za izradu i praćenje provođenja Strategije za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici FBiH, policijskim je stanicama, centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje su odabrane za pilot projekat, uspostavio elektronsku bazu podataka o prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici policiji, praćenju zaštitnih mjera od strane centara za socijalni rad, smještaju žena koje su preživjele nasilje u sigurne kuće koje vode nevladine organizacije u FBiH, kao i SOS pozivima na 1265. Sigurne kuće u FBiH vode evidenciju svojih korisnica, a ovi podaci se na kraju svake godine objedinjuju u jedinstveni statistički izvještaj Gender centra FBiH o broju smještenih korisnica i broju SOS poziva.

Vladine institucije BD BiH pokrenule su inicijativu za izradu posebnog zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁶⁹, kako bi osigurale sistemsko rješenje. Podaci koje su prikupile nevladine organizacije ukazuju na nepostojanje jedinstvenog pristupa prikupljanju podataka, kao i pružanju podrške i pomoći od strane institucija ženama koje su preživjele nasilje.⁷⁰

Analize koje provode nevladine organizacije ukazuju da BiH nema zakonom regulisanu obavezu informisanja žena koje su preživjele nasilje o dostupnim oblicima podrške i pomoći, niti su određene institucije sistema koje su dužne pružiti ove informacije. Podrška žrtvama seksualnog nasilja nije osigurana jer u BiH ne postoje krizni centri za žrtve silovanja ili drugih oblika seksualnog nasilja. Analize takođe ukazuju da krivično zakonodavstvo u BiH (države, entiteta, BD BiH) ne inkriminiše djela proganjanja, prinudnog braka i genitalnog sakaćenja žena, što je u suprotnosti s međunarodnim standardima i preuzetim obavezama.⁷¹

69 Zakon se trenutno nalazi u formi prednacrtu koji je izradila Radna grupa čijim radom koordinira Ured za zdravstvo Vlade BD BiH, a upućen je na mišljenje Komisiji za ravnopravnost spolova Skupštine BD BiH. Presentacija "Proces izrade Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u BD BiH", Delfa Dejanović, savjetnica gradonačelnika pri Uredu gradonačelnika BD BiH na radionici „Prioriteti djelovanja u okviru Programске platforme saradnje parlamentarki Parlamentarne skupštine BiH i Skupštine BD BiH i žena aktivnih u nevladinim organizacijama za period 2016 – 2018” 10.-12. juni 2016.

70 Udruženje aktivnih žena Gender Brčko distrikt kontinuirano prikuplja informacije od lokalnih institucija (policija, tužilaštvo, sud, centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje). Prema dobivenim podacima, policiji BD BiH u 2013. godini je prijavljeno 14 slučajeva, a do septembra 2014. godine 10 slučajeva nasilja u porodici, u kojima su kao žrtve identifikovane žene i djevojčice. Tužilaštvo BD BiH je u 2013. godini podiglo 13 optužnica, u 2014. godini 9 optužnica, a u 2015. godini 8 optužnica za krivično djelo nasilja u porodici, i u 2013. godini 1 optužnicu za krivično djelo silovanja. Osnovni sud BD BiH je u 2013. godini donio 5 presuda, u 2014. godini 10 presuda, i u 2015. godini 10 presuda za krivično djelo nasilja u porodici. Od ukupnog broja presuda, 29% su uslovne osude, 1 oslobađajuća presuda i 1 obustavljen postupak, dok ostatak čine kazne zatvora u rasponu od mjesec dana do 1 godine. Podaci Centra za mentalno zdravlje BD BiH ukazuju da je u 2013. godini identifikovano 319 porodica, 2014. godini 183 porodice i u 2015. godini 310 porodica u kojima se dešavalo nasilničko ponašanje i sa kojima su profesionalci/ke radili u oblasti psihološke i psihoterapijske podrške i pomoći. Prema podacima Centra za socijalni rad BD BiH, u 2013. godini evidentirana su 53 slučaja, a do početka novembra 2014. godine 32 slučaja nasilja u porodici. Centar je u 2011. g. smjestio u sigurne kuće (u Bijeljini i Modriči) 1 majku sa djetetom od godinu dana i jednu djevojku od 17 godina, te snosio troškove smještaja iz budžetskih sredstava. Od tog perioda, do sredine novembra 2014.g. niti jedna žena, dijete, djevojčica nije smještena u sigurne kuće. U dopisu dostavljenom sredinom novembra 2014., Centar ističe da ne vodi posebnu evidenciju o učestalosti prijave nasilja te da se savjetodavni rad sa žrtvom i počiniocem nasilja provodi u redovnoj proceduri, u skladu sa pravilima profesije i potrebama pojedinačnog slučaja i u obimu kojeg zahtjeva pojedinačna situacija.

71 Vidi detaljnije Petrić Natalija, Galić Nenad „Osnovna studija: Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika sa Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, drugo dopunjeno izdanje, Banja Luka, novembar 2015, Fondacija Udružene žene Banja Luka. Dostupno na direktnom linku: <http://goo.gl/PhM8Nt> (posljednji pristup 22.05.2016.)

Praksa rada pravosudnih institucija u BiH ukazuje na nedostatak pristupa zaštiti prava žena i djevojčica koje su preživjele nasilje, kao i neadekvatno kažnjavanje počinitelaca nasilja. Lokalne nevladine organizacije koje prate krivične postupke u oblasti rodno zasnovanog nasilja⁷² izvještavaju da i pored toga što entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju obavezno hitno postupanje, postupci za krivična djela nasilja u porodici traju u prosjeku do 4 mjeseca, čime se ne osigurava zaštita od stalnog ponavljanja nasilja i ne otklanjaju dalje štetne posljedice po žene koje su preživjele nasilje. Zabrinjava to što su uočeni slučajevi seksualnog nasilja prema ženama i djevojčicama u kojima je proteklo više godina od izvršenja djela do potvrđivanja optužnice, iako za odgađanje procesa nisu postojali objektivni razlozi jer je istraga provedena neposredno nakon izvršenja djela, uzete su izjave od optuženog i oštećene i prikupljen je niz materijalnih dokaza. Praćenjem su takođe uočeni slučajevi neopravdanog odlaganja ročišta više puta, čestih promjena tužilaca, sugerisanja maloljetnicama da svjedoče bez prisustva stručnih lica koja su zakonom obavezana da pruže pomoć pri svjedočenju, propuštanja tužilaca da krivično djelo nasilja u optužnici ocjeni u njegovom kvalifikovanom obliku za koji je predviđena strožija kazna, odsustva primjene zaštitnih i sigurnosnih mjera u svrhu zaštite oštećene⁷³, odsustva pravne i psihološke podrške tokom svjedočenja za punoljetne žene koje su preživjele nasilje kao i, u pravilu, upućivanja oštećene da naknadu štete putem imovinsko pravnog zahtjeva ostvaruje u parničnom postupku. Formalno i šturo upoznavanje sa mogućnošću postavljanja imovinskopravnog zahtjeva za žene i djevojčice koje su pretrpjele nasilje ima za posledicu nultu stopu postavljenih imovinskopravnih zahtjeva u krivičnom postupku.⁷⁴ Neophodno je, bez suviše stručnih termina i na način prilagođen oštećenim, pružiti dodatna pojašnjenja o prirodi imovinskopravnog zahtjeva, prednosti raspravljanja o ovom zahtjevu u krivičnom postupku, kao i o naknadnoj mogućnosti postavljanja zahtjeva u parnici.

72 Dženana Radončić, Aleksandra Petrić „Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja“, Centar za pravnu pomoć ženama iz Zenice i Fondacija Udružene žene Banja Luka, 2014. Dostupno na direktnom linku: <http://goo.gl/KFGlxz> (posljednji pristup 03.07.2016.)

73 Podaci prikupljeni tokom 2016. godine, kroz monitoring krivičnih postupaka na području FBiH (Zeničko-dobojski kanton) pokazuju nizak broj izrečenih zaštitnih mjera, a kao razlog se ističe nedovoljno resursa za njihovo efikasno provođenje (ljudskih i finansijskih). Zaštitne mjere se ne izriču u odnosu na djecu, samo u odnosu na ženu, iako su i djeca oštećena krivičnim djelom nasilja u porodici.

74 Takav zaključak proizilazi iz dosad prikupljenih podataka na području Srednjobosanskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona, dok je na području Zeničko-dobojskog kantona uočen jedan slučaj postavljanja imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku.

Kaznena politika u oblasti rodno zasnovanog nasilja u BiH i dalje je izuzetno blaga, iako su zakonom predviđene kazne za ova djela nedavno pooštrene.⁷⁵ Sudovi počinocima rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici, u pravilu izriču uslovne osude i novčane kazne, a izuzetno kazne zatvora u kraćem trajanju, čak i u slučajevima kad se radi o višestrukim povratnicima u vršenju istog djela. Uznemirava učestala praksa da sudije cijene porodičnost i obavezu staranja i izdržavanja maloljetne djece kao olakšavajuće okolnosti kod krivičnih djela nasilja u porodici, iako je djelo učinjeno protiv članova porodice, što ukazuje na nedostatak senzibilisanosti sudija i posmatranje nasilja nad ženama kao nasilja manje društvene opasnosti.

Žene žrtve nasilja ne uživaju jednak pristup besplatnoj pravnoj pomoći s obzirom da još uvijek nije usvojen zakon na državnom nivou koji bi uskladio kriterije za uživanje prava na pravnu pomoć i pristup pravima, odnosno imajući u vidu trenutnu neusklađenost postojećih propisa koji regulišu ovu oblast⁷⁶ te da postoji postojbi neujednačenost u standardizaciji usluga, posebno u pogledu obima usluga.⁷⁷ Veliki problem predstavlja i činjenica da ni svi važeći zakoni ne prepoznaju žene žrtve nasilja u porodici kao korisnice besplatne pravne pomoći. Ženama žrtvama nasilja u porodici besplatna se pravna pomoć pruža i u okviru aktivnosti nevladinih organizacija, uz rodno senzibilisan pristup i u zavisnosti od stvarnih potreba žena, u pravilu uz podršku međunarodnih donatora i bez podrške ovim uslugama kroz javne budžete.

Povodom krivičnih djela nasilja u porodici primjetno je manje formalno poštivanje Zakona o krivičnom postupku, često na neprikladan način, bez persiranja između suda i stranaka, bez

75 Na primjer, Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona RS (Sl. gl. 67/13) pooštrene su krivične sankcije za krivična djela protiv spolnog integriteta i krivična djela protiv braka i porodice. Prema Krivičnom zakonu FBiH (Sl. Novine broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16) za neka od istih krivičnih djela sankcije su i dalje blaže u odnosu na RS.

76 U FBiH je sistem besplatne pravne pomoći stavljen u nadležnost kantona u okviru kojih postoje uredi za pružanje pravne pomoći (osim u Srednjobosanskom i kantonu 10). U RS centri za besplatnu pravnu pomoć su uspostavljeni u pet gradova, dok je u BD BiH sistem besplatne pravne pomoći regulisan i u potpunosti uspostavljen još 2002. godine. Pristup uslugama uslovljen je imovinskim cenzusom, prilikom čega postoji neujednačenost i oko definisanja ko se smatra osobom lošeg imovinskog stanja. Česte su situacije da žene koje su preživjele nasilje nemaju pristup sistemskoj pravnoj pomoći, iako su nezaposlene i ekonomski ovisne o počinocu nasilja jer se njegova imovina ili prihodi uzimaju u obzir prilikom razmatranja prava žena žrtava nasilja na pravnu pomoć, u smislu imovinskog cenzusa.

77 Vidi detaljnije „Analiza usklađenosti postojećih standarda servisa koji se pružaju žrtvama nasilja u porodici u FBiH i RS sa Istambulskom konvencijom“, Sarajevo, septembar 2015. godine, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo

međusobnog slušanja, čime se stiče dojam konfuzije i prijeti opasnost od neevidentiranja važnih podataka.⁷⁸ Na pojedinim sudovima u FBiH evidentan je zastoj u vođenju krivičnih postupaka zbog bolovanja sudija/tkinja, što ukazuje na ozbiljan problem nedovoljnog sudačkog kadra.⁷⁹

SIGURNE KUĆE U BIH BEZ KONTINUIRANE SISTEMSKE PODRSKE

Sigurne kuće predstavljaju važan segment podrške kroz osiguravanje besplatne i senzibilisane psihološke, pravne, medicinske pomoći ženama i djeci koji su preživjeli nasilje. U BiH ne postoji usklađen sistemski pristup u osiguravanju podrške i pomoći ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje, kroz provođenje zaštitne mjere zbrinjavanja i smještaja sigurnu kuću i podrške procesu oporavka i pronalaska izlazne strategije. Osnivanje i funkcionisanje sigurnih kuća uređeno je entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici koji različito tretiraju ovu oblast u pogledu osnivanja, načina zbrinjavanja žena i djece koji su preživjeli nasilje i načina finansiranja rada sigurnih kuća.⁸⁰ Trenutno u BiH aktivno radi sedam sigurnih kuća – četiri u FBiH i tri u RS,⁸¹ a početkom 2016. godine, zbog odsustva finansijske podrške vladinih

78 Tako je u jednom predmetu povodom krivičnog djela nasilja u porodici (Zeničko-dobojski kanton), sudija preko stola upitao optuženog: „Hoćeš ti uslovnu osudu?“, bez ozbiljnog razmatranja svih otežavajućih okolnosti konkretnog slučaja i bez uzimanja u obzir ciljeva specijalne i generalne prevencije.

79 Navedeni problem je uočen kroz monitoring rada sudova tokom 2016. godine u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

80 Sigurne kuće u RS mogu osnovati pravna lica., Preživjele se zbrinjavaju na osnovu rješenja nadležnog centra za socijalni rad, uz saglasnost preživjele, a žena koja je preživjela nasilje ima zakonsku mogućnost da traži od centra za socijalni rad izricanje privremene mjere zbrinjavanja i smještaja sigurnu kuću. Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja i smještaja se izdvajaju 70% iz budžeta RS, kroz Ministarstvo porodice, omladine i sporta, a 30% iz budžeta lokalnih zajednica, u skladu sa utvrđenom cijenom smještaja. Prema trenutno važećim zakonu u FBiH, sigurnu kuću mogu osnovati pravna i fizička lica. Preživjele se pored smještaja u sigurnu kuću mogu zbrinuti u drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice, a na osnovu rješenja organa starateljstva, uz saglasnost preživjele, koja nema zakonsku mogućnost da sama traži provođenje ove mjere. Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja i smještaja se izdvajaju u visini od 30% iz budžeta kantona i 70% iz budžeta FBiH. (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, Službeni glasnik br. 102/12, 108/13, i 82/15, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Službene novine FBiH br. 20/13).

81 Sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja djeluju u okviru sljedećih nevladinih organizacija u BiH: Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Medica Zenica, Vive žene Tuzla, Žene sa Une Bihać, Fondacija Udružene žene Banja Luka, Udruženje građana Budućnost Modriča i Fondacija Lara Bijeljina.

institucija ovom obliku specijalizovane podrške ženama i djeci žrtvama nasilja zatvorena je Sigurna kuća za žene žrtve nasilja u Mostaru, koju je dugi niz godina vodila NVO Žena BiH iz Mostara.

U RS je zakonom i pratećim pravilnicima sistemski uređen rad sigurnih kuća i osiguran nadzor nad radom kroz Ministarstvo porodice, omladine i sporta, dok u FBiH od septembra 2015. godine postoji prednacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH⁸² koji predviđa izmjene u načinu osnivanja i statusa, standarda rada, finansiranja i nadzora nad radom sigurnih kuća u FBiH. Predložene izmjene idu u pravcu njihovog osnivanja prema Zakonu o ustanovama FBiH, upravljanja, rada, zatvaranja i nadzora rada prema standardima koja će pravilnicima propisati Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, te finansiranja prema odluci o visini cijene koju određuje federalni ministar rada i socijalne politike za svaku kalendarsku godinu, a na osnovu planiranih sredstava i u skladu sa Zakonom o budžetu FBiH. Ukoliko izmjene stupe na snagu, postojeće sigurne kuće koje su osnovane kao fondacije ili udruženja morat će promijeniti svoj pravni status u status ustanove, ili u protivnom neće imati podršku FBiH. Ovakvim postupanjem zanemaruje se i ne prepoznaje dvadesetogodišnji rad nevladinih organizacija u uspostavljanju servisa podrške žrtvama nasilja u porodici, koje se na ovaj način u potpunosti isključuju iz sistema zaštite od nasilja.

Nevladine organizacije koje vode sigurne kuće se, na osnovu svog dugogodišnjeg rada, testiranih i dokazanih modela finansiranja, i vodeći se potrebom da žene koje su preživjele nasilje imaju brz i efikasan pristup sigurnom smještaju, podršci i zaštiti, zalažu za rješenje po kojem bi se sigurne kuće osnivale i funkcionisale po Zakonu o ustanovama, ali i Zakonu o udruženjima i fondacijama BiH i FBiH, te da bi bili usklađeni sa odredbama Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja prepoznaje značaj ženskih NVO-a, čime bi se omogućio nesmetan nastavak rada postojećih sigurnih kuća i osnivanje novih, u skladu sa potrebama.⁸³

82 Trenutno je u toku javna rasprava o prednacrtu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, koju je pokrenulo Federalno ministarstvo pravde 24. aprila 2016.g. Tekst prednacrt zakona dostupan na web stranici Ministarstva, na direktnom linku: <http://goo.gl/400hx3> (posljednji pristup 22.07.2016.)

83 Prijedlog rješenja je dostavljen Klubu parlamentarki FBiH, Ministarstvu rada i socijalne politike FBiH i Ministarstvu pravde FBiH. Dostupan je na direktnom linku: <http://goo.gl/eS9gNg> (posljednji pristup 22.07.2016.)

Praksa rada sigurnih kuća u BiH ukazuje na otežan pristup ovoj vrsti zaštite za žene koje su preživjele nasilje, i pored postojanja zakonske mogućnosti u RS da traže zbrinjavanje u sigurnu kuću. Nadležni centar za socijalni rad donosi odluku o smještaju preživjele u sigurnu kuću nakon što žrtva nema niti jednog člana porodice ili prijatelja kod kojeg bi se mogla stambeno zbrinuti ili ukoliko postoji opasnost da bi u slučaju odlaska na ta mjesta mogla ponovo preživjeti nasilje. Žene koje se javljaju na SOS telefon se upućuju zbog zakonske procedure u centre za socijalni rad, koji zbog izbjegavanja plaćanja troškova smještaja odbijaju izdati rješenje. Praksa je takođe da centri unaprijed planiraju broj preživjelih koji će boraviti u sigurnoj kući u toku godine i ne žele ga povećati.⁸⁴

PREPORUKE:

- BiH mora osigurati da se zakonima i pratećim propisima na entitetskim nivoima i nivou BD BiH reguliše obaveze i način vođenja podataka o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja prema ženama, definišu institucije koje su obavezne prikupljati i obrađivati podatke, kao i institucije koje će sistematizirati i analizirati podatke. Ovi podaci moraju biti javno predstavljeni i dostupni, uz zaštitu povjerljivosti ličnih podataka o žrtvama/preživjelim i počiniocima nasilja;

84 Iskustva u radu Sigurne kuće koju vodi Fondacija Udružene žene Banja Luka i Fondacija Lara Bijeljina, na osnovu izjava osoblja i dopisa upućenih od nadležnih centara za socijalni rad kojim se odbija smještaj u sigurnu kuću. Na ovaj problem ukazuje i Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u BiH sa Konvencijom o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici, drugo dopunjeno izdanje, Banja Luka novembar 2015, Fondacija Udružene žene Banja Luka, strana 62.

Iskustvo Sigurne kuće koju vodi Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, na osnovu izjave menadžerice, predstavlja primjer pozitivne prakse rješavanja samoodrživosti. Kanton Sarajevo je jedina lokalna zajednica na čitavoj teritoriji BiH koja je sistemski riješila finansiranje rada i funkcionisanja Sigurne kuće na način potpisivanja sporazuma o sufinansiranju boravka žrtava u skloništu između Fondacije lokalne demokratije i Ministarstva za rad, socijalnu politiku, izbjeglice i raseljena lica Kantona Sarajevo i Kantonalnim centrom za socijalni rad (KCSR). Na taj način se obezbjeđuju sredstva za smještaj korisnica u Sigurnoj kući u iznosu od 70% ukupnih troškova. KCSR ne donosi unaprijed planirani budžet, a smještaj žrtava se vrši u skladu sa prijavom nasilja, odnosno potrebom zbrinjavanja žrtve. Ne postoji situacija da zbog nedostatka sredstava nije bilo moguće smjestiti žrtvu u sigurnu kuću. Ostale sigurne kuće na nivou FBiH nisu uspjele na isti način regulisati participaciju troškova smještaja žrtava u sigurnim kućama.

- U vezi sa omogućavanjem pristupa pravdi i zaštiti za žene koje su preživjele nasilje, BiH mora osigurati hitnost postupanja svih institucija subjekata zaštite žena od nasilja te zakonske mogućnosti za prepoznavanje statusa svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka za žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, njihov pristup naknadi štete u krivičnom postupku, te pristup mjerama zaštite i besplatnoj pravnoj i psihološkoj pomoći i informacijama, kroz zakonsko definisanje institucija koje su dužne pružiti pomoć i informacije, te jasno definisanje njihovih obaveza i ovlaštenja;
- U vezi sa kaznenom politikom usmjerenom na sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, BiH mora osigurati da sudovi prepoznaju da se okolnosti porodičnosti i brige za djecu ne mogu posmatrati niti uzimati u obzir kao olakšavajuće okolnosti i razlozi za ublažavanje sankcije prema počiniocima nasilja;
- U vezi sa usklađivanjem standarda osnivanja i rada sigurnih kuća u BiH, BiH mora osigurati usvajanje zakonskih i pratećih propisa koji će slijediti dobre prakse i iskustva nevladinih organizacija, prepoznajući modele finansiranja koji će uključivati fiksne i varijabilne troškove, zasnovane na stvarnim potrebama, te kontinuirano planiranje i izdvajanje finansijskih sredstava iz entitetskih/kantonálnih/lokalnih javnih budžeta;
- U vezi sa omogućavanjem stvarnog i efikasnog pristupa zaštiti i pomoći u sigurnim kućama za žene i djecu koji su preživjeli nasilje, BiH mora zakonski i u praksi omogućiti da žene koje su preživjele nasilje u porodici mogu zahtijevati zbrinjavanje u sigurnu kuću te da se ono provodi konzistentno i po hitnoj proceduri, vodeći se primarno zaštitom sigurnosti žena i djece koji su preživjeli nasilje od ponavljanja nasilja i omogućavanjem njihovog oporavka i nastavka života bez nasilja;

TRGOVINA LJUDIMA I ISKORIŠTAVANJE U SVRHU PROSTITUCIJE

Zaključni komentar broj 23:

Iako zapaža novi zakonski okvir na nivou države, Komitet i dalje izražava zabrinutost zbog malog broja procesuiranja, neopravdanih kašnjenja u postupcima i blagosti osuda, uprkos rastućem trendu interne i međunarodne trgovine ludima u zemlji članici. Naročito izražava zabrinutost što krivični zakoni entiteta i BD BiH nisu usklađeni sa Krivičnim zakonom BiH i stoga ne dopuštaju adekvatno procesuiranje na nivou entiteta i distrikta sa odgovarajućim kaznama o osudama djela trgovine ludima, naročito interne trgovine. Nadalje, iako zapaža usvajanje propisa za zaštitu žrtava i svjedoka i razvoj nove Strategije za borbu protiv trgovine ludima, Komitet izražava zabrinutost zbog pomanjkanja djelotvornih procedura identifikacije žrtava, naročito kada se radi o ženama i djevojčicama iz romskih zajednica i interno raseljenim ženama koje su sve više pogođene, te što obezbjeđenje odgovarajućih usluga žrtvama trgovine ludima, kao što su skloništa, većinom vode nevladine organizacije koje se oslanjaju na vanjsko finansiranje.

Zaključna preporuka broj 24:

Komitet preporučuje da zemlja članica: (a) izmijeni krivične zakone oba entiteta i BD BiH radi usklađivanja sa odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona BiH, kako bi se osiguralo da se djela trgovine ludima adekvatno procesuiraju; (b) osigura djelotvornu primjenu novog zakonskog okvira i blagovremeno procesuiranje i kažnjavanje trgovaca ludima, kao i reviziju kaznene politike u slučajevima trgovine ludima; (c) osigura obaveznu i rodno osjetljivu obuku za sudije, tužioce, policijske službenike i druge službenike za provedbu zakona o primjeni zakonskih odredbi, uključujući propise o zaštiti žrtava trgovine ludima; (d) ojača mehanizme koji imaju za cilj ranu identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ludima, sa posebnim osvrtnom na Romkinje i interno raseljene žene, kao i preventivne mjere kao što je podizanje svijesti o rizicima trgovine

ljudskim bićima za ugrožene grupe žena; i (e) osigura odgovarajuće finansiranje za aktivnosti protiv trgovine ludima koje preduzimaju nevladine organizacije.

Zaključni komentar broj 25:

Komiteta izražava zabrinutost zbog činjenice da je zemlja članica i dalje zemlja porijekla, odredišta i tranzita za trgovinu ljudima, posebno ženama i djevojčicama u svrhu seksualne eksploatacije. Komitet je također zabrinut zbog toga što se prostitucija kažnjava kao prekršaj, zbog nedostatka istraživanja i podataka o rasprostranjenosti iskorištavanja prostitucije u zemlji članici i pomanjkanja politika i programa usmjerenih na ovaj fenomen.

Zaključna preporuka broj 26:

Komiteta poziva zemlju članicu da: (a) izmijeni Krivični zakon kako bi osigurala da žene žrtve prostitucije ne budu više kriminalizovane, osigurala istragu, procesuiranje i kažnjavanje onih koji iskorištavaju prostituciju i preduzme mjere da spriječi potražnju za prostitucijom; (b) slijedi sveobuhvatni pristup u rješavanju eksploatacije prostitucije, uključujući razvojne strategije kojima će podržati i obezbijediti rehabilitaciju za žene koje žele da napuste prostituciju, i da obezbijedi u narednom periodičnom izvještaju iscrpne informacije i podatke o rasprostranjenosti iskorištavanja prostitucije.

U **Općoj preporuci 19**, CEDAW skreće pažnju na činjenicu da pored uspostavljenih oblika trgovine postoje novi oblici seksualne eksploatacije, uključujući seksualni turizam, upošljavanje domaćih snaga iz zemalja u razvoju da rade u razvijenim zemljama i organizovane brakove između žena iz zemalja u razvoju i stranaca. Član 6. zahtijeva od država da se suprotstave ovim praksama, kao i uspostavljenim oblicima eksploatacije.

UVOD

Trgovina ljudima, a posebno ženama u svrhu seksualne eksploatacije, postala je ozbiljan problem u BiH po završetku rata. Unapređenjem zakonskog okvira, uspostavljanjem Državnog koordinacionog tijela i državnog referalnog mehanizma za borbu protiv trgovine ljudima, značajno je suzbijen ovaj drastični oblik kršenja ljudskih prava koji je najviše pogađao žene. Međutim, teška ekonomska situacija, velika nezaposlenost i siromaštvo povećali su rizik od trgovine ljudima unutar zemlje. Povećano je iskorištavanje žena, državljanke BiH, u prostituciji i radnoj eksploataciji kao i trgovina djecom. Veliki rizik predstavljaju i migracije, posebno mladih žena i muškaraca, koji odlaze van BiH u potrazi za poslom. I pored ovih rizika, zadnjih godina, sprečavanje i prevencija trgovine ljudima sve je manje prioritet u djelovanju vladinih službi. Posebno zabrinjava to što: 1. sudovi izriču niske kazne trgovcima ljudima; 2. mehanizmi za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava nisu razvijeni u skladu sa potrebama; 3. preživjeli ne dobijaju adekvatnu pomoć i obeštećenje za patnju kojoj su bili izloženi; i 4. nema koordinisanih politika prevencije i pomoći grupama u riziku kako bi se smanjila opasnost od trgovine ljudima.

Aktivnosti državnih struktura ni izbliza nisu dovoljne da BiH prestane da bude zemlja porijekla, tranzita i odredišta za trgovinu ljudima.

PROVOĐENJE PREPORUKA I AKTUELNI PRIORITETI DJELOVANJA

Umjesto harmonizacije zakonskog okvira, u BiH je u izvještajnom periodu **došlo do promjene nadležnosti u vođenju istraga i krivičnom procesuiranju trgovine ljudima**. Suzbijanje trgovine ljudima unutar zemlje u potpunosti je prenesena na niže nivoe policijskih agencija i pravosudnih institucija (entitetsku i kantonalnu policiju i entitetska tužilaštva i sudove) što se može smatrati društvenom marginalizacijom ove kriminalne djelatnosti i teškog kršenja ljudskih prava. Izmijene krivičnih zakona u entitetima i BD BiH započele su 2013. godine i djelimično su zakoni usklađeni s odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona BiH, kako bi se osiguralo da se djela trgovine ljudima adekvatno procesuiraju u svim dijelovima

zemlje. Zakoni su promijenjeni u RS⁸⁵ i BD BiH,⁸⁶ dok je u FBiH krivični zakon usaglašen s međunarodnim standardima u inkriminaciji trgovine ljudima tek u 2016. godini. U 2015. godini promijenjen je Krivični zakon BiH⁸⁷ i Državna agencija za istrage i zaštitu i Tužilaštvo BiH od sredine 2015. nadležni su samo za međunarodnu trgovinu ljudima. Ove promjene provedene su „u tišini“, bez zvaničnih objašnjenja u javnosti i bez drugih aktivnosti kojima bi se jačali kapaciteti agencija za provođenje zakona na nižim nivoima vlasti za preuzimanje novih ovlaštenja u borbi protiv trgovine ljudima.

Istovremeno, u FBiH egzistirala je opasna pravna praznina jer, s obzirom da u ovom entitetu nije bio usklađen krivični zakon, mnogi počinioци krivičnih djela trgovine ljudima mogli su da budu amnestirani od odgovornosti ili blaže kažnjeni jer su suđeni samo za „navođenje na prostituciju“. Prema Krivičnom zakonu FBiH, za ovo krivično djelo najveća predviđena kazna bila je 15 godina zatvora, a nije propisano kažnjavanje korisnika usluga žrtava trgovine ljudima.

Muškarac koji je prisiljavao na pružanje seksualnih usluga maloljetnu djevojku koju je i sam seksualno iskorištavao, osuđen je 2014. godine u Travniku na kaznu zatvora od 1 (jedne) godine i 4 (četiri) mjeseca, za krivična djela „navođenje na prostituciju“ i „spolni odnošaj sa djetetom“.⁸⁸ Pored izuzetno niske kazne, krivično djelo je neadekvatno kvalifikovano, suprotno međunarodnim standardima u definisanju krivičnih djela trgovine ljudima.⁸⁹ Isti sud je početkom 2016. godine osudio na tri godine zatvora muškarca koji je godinu i po prisiljavao maloljetnu djevojku na pružanje seksualnih usluga, kvalifikujući djelo kao „navođenje na prostituciju“,“⁹⁰ Ove i slične presude, kojih u BiH ima dosta, ne obezbjeđuju pravdu za žrtve

85 Pored Člana 198. (Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije) u Krivični zakon RS uvedena su još tri člana, 198a., 198b. i 198v. kojima su dodatno inkriminisani različiti oblici trgovine ljudima, kao i kažnjavanje korisnika seksualnih usluga žrtava trgovine ljudima. (Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona (Službeni glasnik RS, broj: 67/13))

86 Članovi 207. – 209., Krivični zakon BD BiH, prečišćen tekst (Službeni glasnik BD BiH, broj: 33/13)

87 Član 11., 12.,13.,14., Izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH (Službeni glasnik BiH, broj: 40/15)

88 Presuda broj:06 0 K 004665 14 K, Kantonalni sud u Novom Travniku

89 Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom (2000). U stavu (a) člana 3 Protokola definisana je trgovina ljudima. U praksi se ovaj dokument najčešće naziva Palermo protokol i on daje okvir za prepoznavanje i definiciju krivičnih djela iz oblasti trgovine ljudima za sve zemlje potpisnice, među kojima je i BiH.

90 Presuda broj: 06 0 K 008165 15 K, Kantonalni sud u Novom Travniku

trgovine ljudima i šalju javnosti poruku da trgovina ljudima nije opasan kriminal i kršenje ljudskih prava.

Izmjene krivičnih zakona u RS i BD BiH nisu u izvještajnom periodu dale željene efekte niti su unaprijedile zaštitu osoba koje su izložene trgovini ljudima. U RS od 2013. do 2016. godine policija je evidentirala samo 3 (tri) krivična djela trgovine ljudima i 1 (jedan) slučaj navođenja na prostituciju.⁹¹ Policija BD BiH bila je efikasnija i otkrila više slučajeva trgovine ljudima, međutim, u nekoliko slučajeva Tužilaštvo distrikta mijenjalo je kvalifikaciju djela tako da je osoba za koju se sumnjalo da je kupila djevojčicu radi prinudnog braka, krivično gonjena za “vanbračnu zajednicu s mlađim maloljetnikom”, što je znatno blaže krivično djelo.

Zabrinjavajuća je činjenica da u RS postoji mogućnost prekršajnog kažnjavanja žena koje su uključene u prostituciju, prema Zakonu o javnom redu i miru, iako u izvještajnom periodu nije izrečena nijedna ovakva kazna. Takođe, vlasti u BiH, na svim nivoima, ne tretiraju uključenost dječaka i djevojčica u prosjačenje kao trgovinu ljudima, a pojave prosjačenja rijetko se istražuju. Uglavnom se izriču prekršajne prijave za prosjačenje, prema roditeljima i drugim licima koja prisiljavaju djecu na prosjačenje.

Navedene, kao i brojne druge presude potvrđuju da je kaznena politika za trgovinu ljudima i dalje neadekvatna težini krivičnog djela i povredi ljudskih prava. Sudski procesi izuzetno dugo traju⁹², a tužioci su skloni sklapanju sporazuma o priznanju krivice kojima trgovcima ljudima omogućavaju niske kazne.⁹³ Za sve sudske procese karakteristično je da žrtve nisu obeštećene krivičnom presudom. Sudije preživjele trgovine ljudima za obeštećenje upućuju na vođenje parničnog postupka za koji one nemaju ni sredstava ni adekvatnu pravnu pomoć. Nijedna osoba koja je bila žrtva trgovine ljudima do sada nije dobila obeštećenje za krivično djelo koje je preživjela.

91 Statistički podaci MUP RS, Okrugli sto „Rasprostranjenost i iskustva u otkrivanju slučajeva trgovine ljudima u RS i BD BiH”, Mreža RING, mart 2016. godine

92 Zabilježen je sudski proces koji je trajao 12 godina.

93 Jedan sudija Suda BiH u više je navrata odbio da prihvati sporazum o priznanju krivice kojim je Tužilaštvo BiH trgovcima ljudima željelo da omogući da dobiju kazne niže od najniže zakonom propisane kazne za trgovinu ljudima. Riječ je o prijavi sudije Suda BiH Branka Perića glavnom tužiocu BiH, Goranu Salihoviću, za postupanje nadležnog tužioca u sudskom procesu protiv M.Ć. i drugih optuženih za trgovinu ljudima i organizovani kriminal.

Uvid u sudsku dokumentaciju ukazuje da žrtve trgovine ljudima tokom suđenja veoma često nemaju pravnu pomoć. Takođe, tokom istraga i suđenja pred kantonalnim (FBiH) i okružnim sudovima (RS), žrtve trgovine ljudima ne dobijaju zaštitu koja je propisana međunarodnim standardima (Palermo protokol, Evropska konvencija za borbu protiv trgovine ljudima i drugi) i domaćim propisima. Dvije maloljetne žrtve koje su svjedočile pred Okružnim sudom u Istočnom Sarajevu nisu tokom procesa imale pravnog savjetnika niti pomoć centra za socijalni rad i nisu bile upoznate s pravom na smještaj u sigurnu kuću i pravnu i psihološku pomoć. Samo jedna organizacija, „Vaša prava“, ima sporazum sa Uredom državnog koordinatora za pružanje pravne pomoći žrtvama, što nije dovoljno.⁹⁴

U BiH i dalje kao podrška identifikaciji žrtava trgovine ljudima postoje 4 (četiri) monitoring tima sastavljena od predstavnika vladinog i nevladinog sektora i logistički su vezana za 4 regionalna ureda Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), u Tuzli, Mostaru, Banjaluci i Sarajevu. Nakon izmjena zakona, a potom i nadležnosti u krivičnom gonjenju počinilaca trgovine ljudima, ovo se nije promijenilo. Ovaj sistem identifikacije danas ne odgovara stanju na terenu, što za rezultat ima veoma mali broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima, kao i nedovoljnu pomoć koju žrtve dobijaju. Sve je manje nevladinih organizacija uključeno u identifikaciju žrtava, što direktno utiče na smanjen broj otkrivenih slučajeva trgovine ljudima. Primjer iz Doboja potvrđuje koliko je uključivanje nevladinih organizacija u ranoj fazi identifikacije žrtava važno, jer je zahvaljujući radu UG „Budućnost“ iz Modriče, slučaj koji je prvobitno kvalifikovan kao nasilje u porodici sa sumnjom na trgovinu ljudima, saradnjom tužilaštva iz Doboja i sigurne kuće u Modriči, do kraja razotkriven i procesuiran kao trgovina ljudima i otac koji je prisiljavao dvije kćerke na pružanje seksualnih usluga za novac osuđen je na 5,5 godina zatvora. Presuda iz Općinskog suda u Orašju⁹⁵ (Posavska županija, FBiH), u kojoj je sestra osuđena jer je podvodila svoju maloljetnu sestru svom vanbračnom suprugu, ucjenjujući je poklonima koje je od njega dobijala, ukazuje da je, uz podršku i zaštitu žrtvi ovaj slučaj mogao takođe da bude kvalifikovan kao trgovina ljudima. Međutim, bez dodatne podrške, suđeno je kao spolni odnos s djetetom i upoznavanje djeteta s pornografijom.

94 Predstavnik Vaših prava na Konferenciji mreže Ring u Brčkom, novembra 2013. godine iznio je podatak da je ova organizacija tokom 2013. godine pružila pomoć za samo 6 žrtava, iako je te godine u BiH identifikovano 49 žrtava trgovine ljudima. Fondacija „Lara“, Zapisnik sa Konferencije.

95 Presuda broj: 25 0 K 026700 15 K 2, Općinski sud Orašje.

Finansijska sredstva koja se iz državnog budžeta izdvajaju za prevenciju trgovine ljudima i pružanje pomoći žrtvama su nedovoljna i usmjerena samo na nekoliko odabranih NVO. U jednom periodu problematično je bilo to što su sve organizacije koje zbrinjavaju žrtve trgovine ljudima bile locirane u FBiH, na uskom prostoru od 50 do 60 kilometara oko Sarajeva⁹⁶. Odabrana skloništa jako su udaljena za veliki broj potencijalnih korisnika,⁹⁷ kao i za djelotvorne programe reintegracije u kojima je za žrtve važno obnavljanje socijalnih veza u zajednici u kojoj su živjele. Fokus državnih vlasti sve više je usmjeren na prevenciju radne eksploatacije i zloupotrebe djece u prosjačenju, dok se seksualna eksploatacija žena marginalizuje, što je trend koji može dovesti do diskriminacije žena žrtava trgovine ljudima u odnosu na druge kategorije žrtava.⁹⁸ Iako je važno otkriti i kazniti svaki oblik trgovine ljudima, veći nivo tolerancije prema iskorištavanju žena u ilegalnoj prostituciji može doprinijeti eskalaciji ovog oblika kršenja ženskih ljudskih prava i uopšte povećanju trgovine ljudima. Ovoj bojazni doprinose i sve češći natpisi medija o prostituciji kao „dobrom“ zanimanju za žene i takozvanoj elitnoj prostituciji.⁹⁹ Iako u nekim od ovih tekstova ima i priča o teškim iskustvima žena i posredovanju u organizovanju prostitucije, ni jedna istraga nije pokrenuta na osnovu ovih senzacionalističkih medijskih izvještaja. Iako neki od medija pišu o sve većem broju žena koje rade na tržištu ilegalne prostitucije, ni jedna državna služba ne radi analize o problemu siromaštva žena i njihove seksualne eksploatacije. Nema objedinjenih podataka ili procjena o broju žena koje se bave prostitucijom, ni programa pomoći koji bi im omogućio da napuste ovaj rizičan i opasan „posao“. Ova kategorija žena potpuno je van zakona i nema nikakvih prava na pomoć i rehabilitaciju, osim ako se dokaže da je bila žrtva trgovine ljudima ili navođenja na prostituciju.

96 Sigurne kuće Međunarodnog foruma solidarnosti u Sarajevu i okolini Doboja.

97 Mnoga mjesta u BiH udaljena su 300 i više kilometara od Sarajeva, što je, uz loše saobraćajnice, velika prepreka u dostupnosti servisa podrške kao što su sigurne kuće za žrtve trgovine ljudima.

98 U strukturi identifikovanih žrtava trgovine ljudima za 2014. godinu, od njih 48, 38 su bile žrtve prisilnog prosjačenja i rada, a samo 10 seksualne eksploatacije. U 2015. godini identifikovano je samo 7 žrtava seksualne eksploatacije i 24 žrtve prisilnog prosjačenja. Tokom 2014. i 2015. godine, kampanje koje je finansiralo Ministarstvo sigurnosti povodom 18. oktobra, Evropskog dana borbe protiv trgovine ljudima, u fokusu su imale zaustavljanje zloupotrebe djece u prosjačenju.

99 <http://www.banjalukalive.com/aktuelnosti/ispovijest-banjaluckih-prostitutki.html>, <http://depo.ba/clanak/91395/inspektor-ognjen-kos-me-je-tjerao-da-placam-reket-a-ako-ne-bih-imala-novac-onda-me-tukao>
[http://www.nezavisne.com/zivot-stil/zivot/Ispovijest-tuzlanske-prostitutke-Koliko-kosta-seks-uz-cestu/327224?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+ZivotiStil-NezavisneNovine+\(Zivot+i+stil+-+Nezavisne+novine\)](http://www.nezavisne.com/zivot-stil/zivot/Ispovijest-tuzlanske-prostitutke-Koliko-kosta-seks-uz-cestu/327224?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+ZivotiStil-NezavisneNovine+(Zivot+i+stil+-+Nezavisne+novine))

PREPORUKE

Da bi se unaprijedila ukupna akcija protiv trgovine ljudima u BiH i obezbijedila adekvatna zaštita i pomoć žrtvama, neophodno je da BiH:

1. provede analizu efikasnosti dosadašnjih zakonskih izmjena i promjena nadležnosti u vođenju istraga i procesuiranju počinilaca trgovine ljudima i shodno nalazima organizuje djelotvoran sistem koordinacije na nivou države i kvalitetne mehanizme za ranu identifikaciju žrtava na lokalnom nivou, posebno na nivou okružnih i kantonalnih tužilaštava i tužilaštava BD BiH u koje će biti uključene i nevladine organizacije;
2. osigura obaveznu i rodno osjetljivu obuku za sudije, tužioce, policijske službenike i druge službenike za provedbu zakona o primjeni zakonskih odredbi, uključujući propise o zaštiti žrtava trgovine ludima;
3. uspostavi jednu ili više funkcionalnih državnih kompenzacionih šema¹⁰⁰ za obeštećenje žrtava trgovine ljudima uz poštivanje međunarodnih standarda za obezbjeđenje novčane naknade za žrtve teških krivičnih djela;
4. unaprijedi pravno savjetovanje i pravno zastupanje žrtava uključujući više vladinih i nevladinih centara¹⁰¹ za pružanje besplatne pravne pomoći u državni referalni mehanizam za pružanje pomoći žrtvama;
5. osigura odgovarajuće finansiranje za aktivnosti protiv trgovine ludima koje preduzimaju nevladine organizacije;
6. slijedi sveobuhvatni pristup u rješavanju eksploatacije u svrhu prostitucije, uključujući zakonsku regulativu i razvijanje strategija kojima će podržati i obezbijediti rehabilitaciju

100 BiH ima 4 (četiri) samostalna krivično-pravna sistema i kompenzacione šeme moguće je uspostaviti na nivou entiteta, BD BiH i na razini države. Moguće rješenje je i jedinstvena kompenzaciona šema na nivou države za koju bi saglasnost dala sva tri navedena nivoa administrativnog organizovanja.

101 Više ženskih NVO, braniteljica ljudskih prava, imaju razvijene službe pravne pomoći i potreban senzibilitet da pruže adekvatno pravno upućivanje i pravnu pomoć žrtvama.

za žene koje žele da napuste prostituciju, i da obezbijedi u narednom periodičnom izvještaju iscrpne informacije i podatke o rasprostranjenosti iskorištavanja u svrhu prostitucije korištenjem više izvora podataka, a ne samo trenutno razotkrivene slučajeve navođenja na prostituciju.

UČEŠĆE ŽENA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Zaključni komentar broj 27:

Komiteta sa zadovoljstvom zapaža da član 20. Zakona o ravnopravnosti spolova zahtijeva da Zemlja članica osigura 40% učešća žena u političkom životu, da Izborni zakon obezbjeđuje obaveznu kvotu od 40% za kandidatkinje na listama političkih stranaka, da je Zakon o finansiranju političkih partija izmijenjen tako da podstiče političke stranke da promovišu kandidatkinje za parlamentarne izbore i da je povećano učešće žena u pravosuđu i državnoj upravi. Međutim, Komitet sa zabrinutošću zapaža stagnirajuće nisku zastupljenost žena u parlamentima i pozicijama u izvršnoj vlasti na nivou države, entiteta, distrikta, kantona i gradova/opština, naročito na nivou odlučivanja. Komitet nadalje izražava zabrinutost da se kandidatkinjama ne daje dovoljna vidljivost u medijima i od strane političkih stranaka tokom predizbornih kampanja i da su žene često odsutne u procesima donošenja važnih odluka, kao što su pregovori o ustavnim reformama koji su u toku.

Zaključna preporuka na kombinovani četvrti i peti izvještaj BiH (CEDAW/C/BIH/CO/4-5) broj 28:

Komitet preporučuje da zemlja članica:

(a) razvije djelotvorne mehanizme za primjenu kvota kako bi povećala političku zastupljenost žena, stavljanjem žena na pozicije koje imaju izgleda za pobjedu i uspostavljanjem mjerila s konkretnim vremenskim rasporedom i sankcijama za neispunjavanje obaveza;

(b) uvede procedure da osigura djelotvornu primjenu člana 20. Zakona o ravnopravnosti spolova na nivou države, entiteta, distrikta i gradova/opština radi promocije, između ostalog, učešća Romkinja i seoskih žena kao izabраних predstavnika vlasti i imenovanih tijela; ta da promoviše žene na rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti i javnoj upravi, kroz upotrebu privremenih posebnih mjera tamo gdje je to prikladno;

(c) poveća svoje napore kako bi osigurala obuke i izgradnju kapaciteta žena da uđu u organe vlasti i pojača kampanje podizanja svijesti o važnosti punog i ravnopravnog učešća žena u političkom i javnom životu, uključujući aktivnosti koje ciljaju na vođe političkih stranaka;

(d) nastavi s inicijativama prema političkim strankama da imenuju jednak broj žena i muškarca kao kandidate i da usklade svoje statute sa Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Iako je u BiH uspostavljen pravni okvir kojim se formalno garantuje ravnopravnost spolova, žene i dalje trpe diskriminaciju u gotovo svim oblastima života i rada, pa tako i u oblasti javnog i političkog djelovanja.¹⁰² Ključni razlog ovome je izuzetno loša primjena propisa u praksi.

Mnogo je primjera iz kojih se jasno vidi da država samo deklarativno usvaja zakone kojima se garantuju prava ženama, dok je u isto vrijeme cjelokupni proces harmonizacije propisa, pravila i procedura s ključnim zakonom, kao što je Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, nedosljedan i neujednačen.

Pitanje žena i rodne politike nisko je rangirano na ljestvici vladajućih struktura. Ne postoji politička volja da se zakonske obaveze zaista ispune. Naravno, ne treba zanemariti ni činjenicu da na zapostavljenost žena u politici u velikoj mjeri utiče patrijarhalna matrica, porodična tradicija, sveukupan sistem društvenih vrijednosti, a u posljednje vrijeme i izuzetno velika zauzetost žena poslom i porodičnim obavezama te konačno i vrlo loša socio-ekonomska situacija društva generalno.

Država kontinuirano ignoriše ranije dostavljene preporuke i zahtjeve Komiteta i ostvaruje ih samo kroz prividno iskazanu volju da se ovakvo stanje promijeni u korist ravnopravnosti spolova.

Organizacije civilnog društva (OCD) kontinuirano zagovaraju provođenje i dosljednu primjenu zakona, koja je i dalje neujednačena, kako bi se osigurala zaštita osnovnih ljudskih prava i rodna ravnopravnost.

102 Među različitim oblicima diskriminacije izdvajaju se: nasilje u porodici, diskriminacija u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima, diskriminacija u učešću u javnom i političkom odlučivanju, a naročito se izdvaja višestruka marginalizacija, a u tom položaju su žene žrtve rata, žene žrtve nasilja, žene na selu, žene sa invaliditetom, samohrane majke, Romkinje, izbjeglice i raseljena lica, žene u sportu i druge višestruko marginalizovane grupe. Ove grupe žena trpe diskriminaciju i po osnovu spola i po osnovu nekog drugog svojstva ili situacije u kojoj žive, što dodatno otežava njihov položaj.

Žene u BiH tradicionalno su podzastupljene u zakonodavnim tijelima¹⁰³ i izvršnim organima¹⁰⁴ i ni jedna vlada u BiH od njih 14 (Vijeće ministara BiH, entitetske, kantonalne i Vlada BD BiH) do danas nije imenovana u skladu sa obavezom iz člana 20. ZoRS.¹⁰⁵

U Parlamentarnoj skupštini u BiH za period od 2014 – 2018. godine zastupnice čine svega 21,1%.¹⁰⁶ Za predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH 2014. godine izabran je muškarac, dok je na pozicije ministara izabrano 7 muškaraca i 2 žene. Među zamjenicima ministara u mandatu 2014-2018. godine nema nijedne žene.

Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine BiH na inicijativu OCD je krajem 2015. uputila u parlamentarnu proceduru Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH kojim je predviđeno da u sastavu Vijeća ministara bude zastupljeno najmanje 40% osoba manje zastupljenog spola. Usvajanje ovih izmjena i dopuna bi u praksi dovelo do toga da Zastupnički dom PS BiH odbije potvrđivanje imenovanja Vijeća ministara BiH ako predloženi saziv ne odražava ravnopravnu zastupljenost

103 Na oktobarskim izborima 2014. izabrano je ukupno 19,03% žena u zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti.

104 Za predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH 2014. godine izabran je muškarac, dok je na pozicije ministara izabrano 7 muškaraca i 2 žene. Među zamjenicima ministara, u mandatu 2014-2018. godine nema ni jedne žene. U prethodni saziv Vijeća ministara BiH nije imenovana niti jedna žena, u Vladi FBiH su izabrane samo 4 ministrice od 16 ministarskih pozicija, dok su u Vladi RS imenovane premijerka i pet ministrica. U vladama kantona ni jedna žena nije imenovana kao premijerka kantonalne vlade, dok je procenat ministrica u kantonalnim vladama iznosio 17,5% (broj ministrica varira od 0% do 37,5%, u ovisnosti od kantona). U saziv Vlade RS je, i nakon Opštih izbora 2014. Godine, imenovana premijerka i (samo) tri ministrice.

105 (1) Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagачe prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima. (2) Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% u tijelima iz stava (1) ovog člana.

106 Agencija za statistiku BiH “ŽENE I MUŠKARCI u BiH“, Sarajevo, 2015.

oba spola. Parlamentarna skupština BiH¹⁰⁷ nije usvojila prijedlog ovog zakona, iako je isti u funkciji usklađivanja svih pravnih propisa sa ZoRS BiH.

Prijedlog izmjene izbornog zakonodavstva BiH koji je izradila interresorna radna grupa,¹⁰⁸ koji je predviđao urušavanje postojeće rodne kvote o ravnomjernoj zastupljenosti oba spola na kandidatskim listama,¹⁰⁹ zaustavljen je pod snažnim pritiskom OCD. Ovaj je prijedlog još jedan primjer koji ukazuje na stalno prisutnu tendenciju daljeg smanjenja prava ženama za ravnopravno uključivanje u politički život i proces donošenja odluka.

Izborni zakon je u martu 2014. godine usklađen sa ZoRS samo u pogledu povećanja rodni kvota sa 30% na 40% manje zastupljenog spola od ukupnog broja članova u sastavu opštinskih izbornih komisija, biračkih odbora i kandidatskih listi za izbore.

Problem je što se sistem kvota primjenjuje samo u procesu kandidovanja i to zbog toga što će Centralna izborna komisija (CIK) poništiti, odnosno, vratiti svaku kandidatsku listu koja ne zadovoljava ovu zakonsku odredbu. Nizak procenat izabranih žena u izvršnoj vlasti, jednom kada se izbori završe i kada više niko ne kontroliše ili sankcioniše stranke zbog neravnopravnosti spolova pri imenovanjima, dokaz je da nema stvarne namjere da se ženama pruži prilika da zauzmu mjesta u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.

107 Na 30. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, održanoj 24. maja 2016. **nije usvojen** Prijedlog zakona o izmjeni i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH, čiji je predlagatelj Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova, iako je bio usvojen u prvom čitanju, na 28. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH.

108 Odluku o formiranju Interresorne radne grupe za izmjenu izbornog zakonodavstva BiH donijela su oba doma Parlamentarne skupštine BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 40/15 i 45/15).
Prijedlog izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH Interresorne radne grupe upućen je u parlamentarnu proceduru u aprilu 2016: https://www.parlament.ba/sadrzaj/zakonodavstvo/u_proceduri/default.aspx?id=64011&langTag=bs-BA&pril=b

109 Ovim prijedlogom se jasno urušava postojeća odredba (rodna kvota), koja u važećem zakonu propisuje zastupljenost oba spola od minimalno 40%, ali ne bilo gdje na kandidatskim listama, nego uz obavezno redanje kandidatkinja u prva tri, pet i osam mjesta. Tako je npr. po novom prijedlogu moguće sačiniti kandidatsku listu od 20 osoba, od kojih će prvih dvanaest biti muškarci, a zadnjih osam žene, što predstavlja značajno nazadovanje. <http://infohouse.ba/doc/maparavnopravnosti.pdf>, uvid izvršen juli 2016.

Tome u prilog govore i podaci o predloženim kandidatima za lokalne izbore, koji su održani u oktobru 2016. godine. Političke partije su ispoštovale zakonsku obavezu pri formiranju kandidatskih listi (u pravilu na svim listama je zastupljeno 40% žena). Međutim, kako ne postoji izričita zakonska obaveza kandidovanja manje zastupljenog spola za načelnike/gradonačelnike, u praksi se dogodilo da od ukupno 417 kandidata za općinske načelnike ili gradonačelnike, kandidovalo se samo 26 žena, odnosno 6,2%. Stoga i ne čudi da je nakon provedenih lokalnih izbora izabrano samo 6 načelnica općina od 142 jedinice lokalne samouprave u BiH.

MARGINALIZIRANJE ŽENA U POLITICKIM STRANKAMA

Primarna odgovornost za povećanje političke participacije žena je na političkim strankama.

„Važeći Zakoni o političkim organizacijama nikada nisu usklađeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, koji za njih predstavlja *lex specialis*. Unatoč činjenici da Zakoni nisu usklađeni, političke stranke su bile obavezne uskladiti svoje statute i druge akte sa ZoRS, što ni jedna od posmatranih političkih stranaka nije učinila.”¹¹⁰

Svemu ovome snažno doprinosi generalni stav da je sve što se dešava unutar stranke njihova interna stvar i da se u to se društvo ne treba miješati. Međustranački odnosi, uticaji, način donošenja odluka, zastupljenost žena u vrhovima stranačkih tijela, odluke o pozicioniranju žena na izbornim listama i kompenzacijskim listama donose se netransparentno i uglavnom u vrlo uskom, zatvorenom krugu okupljenom oko lidera partije. Istovremeno, političke stranke se gotovo isključivo finansiraju iz sredstava javnih budžeta,¹¹¹ koja su izuzetno visoka, kada se ima u vidu izuzetno teška finansijsko-ekonomska situacija u BiH. Tako je za proteklih šest godina iz svih budžeta u BiH političkim strankama isplaćeno ukupno 115 miliona KM.¹¹²

110 Zakon o finansiranju političkih stranaka se primjenjuje na političke stranke, koje su u skladu sa članom 2. Zakona o finansiranju političkih stranaka („Službeni glasnik BiH“ broj 95/12) registrovane kod nadležnog suda u bilo kojem entitetu, s ciljem provođenja političkih aktivnosti i ostvarivanja političkih ciljeva.

111 <http://www.klix.ba/vijesti/bih/finansiranje-politickih-stranaka-u-bih-mijenjati-zakon-da-bi-se-sprijecile-zloupotrebe/150917111>, uvid izvršen 05. oktobar, 2016.

112 <http://www.hocu.ba/index.php/hocu.info/dario-jovanovic-zena-u-politici-nema-dovoljno-a-moglo-bi-ih-biti-jos-manje/>

Zastupljenost žena u brojnim stranačkim tijelima kao što su predsjedništvo i glavni/središnji odbor otprilike je ista kao zastupljenost u parlamentima tj. kreće se od 10 do 30%, dok su u užim rukovodstvima stranaka žene zastupljene u procentu do 15%. Tako recimo od 7 političkih stranaka koje su parlamentarne na većini nivoa vlasti, niti jedna žena nije predsjednica stranke. Dvije stranke nemaju ni potpredsjednicu, dok 5 stranaka ima jednu potpredsjednicu.¹¹³

Za žene su rezervisana uglavnom druga mjesta na izbornim listama, žena nositeljica stranačkih listi skoro da uopšte nema, a na čelu kompenzacijskih listi dominiraju muškarci. Ne treba zanemariti činjenicu da je nedostatak podrške kolega unutar stranaka, koji uglavnom i sami smatraju da ženama nije mjesto u politici i koji uključivanje žena vide samo kao puko formalno ispunjavanje zakonske kvote, u direktnoj vezi s nedovoljnim brojem žena na pozicijama zakonodavne i izvršne vlasti.

Kada se gleda ukupan broj kandidatskih listi (732 na Opštim izborima 2014. godine) na svakoj desetoj kandidatskoj listi nositeljica liste bila je žena (oko 10%). To je pravi dokaz odnosa političkih subjekata spram žena ali donekle i njihovog licemjerstva.¹¹⁴

Činjenica je da se žene u političkim partijama uglavnom organizuju i djeluju u okviru ženskih foruma ili ogranaka i bave se tzv. „ženskim pitanjima“, kao što su pitanja porodijske zaštite i naknade, prava djece, osoba s invaliditetom, socijalne zaštite ugroženih kategorija stanovništva, itd. Ovi forumi nemaju nikakav stvarni uticaj unutar političkih partija, niti učestvuju u donošenju bilo kakvih važnih odluka i uglavnom služe za stvaranje privida ravnopravnog učešća žena u radu političkih stranaka.

„Odgovorno tvrdim da se žena mora dokazivati deset puta više nego neki muškarci, a naročito ako se to odnosi na politiku. Naš mentalitet je takav, a mnoge političke stranke to koriste samo zbog zakonskih okvira, da žene na listama budu samo radi popunjavanja obavezne kvote“.¹¹⁵

Političke partije nisu i ne mogu biti izuzete iz obaveze uspostavljanja rodne ravnopravnosti.

113 Ibid.

114 <http://www.nkp.ba/zena-jeste-stub-porodice-ali-ima-pravo-na-posao-i-karijeru-lejla-vukovic-ostro-reagovala-na-prijedlog-ukidanja-rodne-kvote-u-izbornom-zakonu/>

115 Ibid.

O ovom pitanju potrebno je otvoriti razgovor i konačno postaviti jasan zahtjev prema političkim partijama da su obavezne uskladiti svoja dokumenta sa ZoRS.¹¹⁶ Međutim, pored ovog neophodnog formalnog usklađivanja svih stranačkih dokumenata sa ZoRS, još je možda važnije uspostaviti instrumente koji će osigurati praktičnu primjenu ovoga u praksi.

Za sada stranke se pitanjima rodne ravnopravnosti bave kroz dokumente uglavnom u smislu pitanja ljudskih prava i diskriminacije, bez obaveznog uspostavljanja ravnopravnog učešća žena u svim stranačkim tijelima,¹¹⁷ a odsustvo kazni za ovakvo ponašanje političkih stranaka ovaj problem samo pojačava. Model žene kao uspješne i uticajne liderice, a naročito političarke ne postoji niti se promoviše na bilo koji način. Štaviše, u medijima, žene političarke se vrlo kritički analiziraju u svakom smislu, vrlo često od izgleda, načina života ili porodičnog statusa, sposobnosti i kvaliteta, stručnosti, itd.¹¹⁸

Političke stranke trebaju svoje programe učiniti alatima za osnaživanje žena, osigurati da se glasovi žena čuju unutar i van stranke i tako obezbijediti da žene imaju podjednaku šansu da budu izabrane, a ne kao što je danas slučaj, da samo predstavljaju puko brojčano zadovoljavanje kvote na listama za izbor. Ovakav odnos političkih stranaka prema ženama direktno utječe na podzastupljenosti žena i u organima javne uprave, kao i na drugim pozicijama moći i odlučivanja.

116 U Statutima dvije političke stranke rodna ravnopravnost se izričito spominje kao jedno od osnovnih načela / ciljeva (SDP i DF). Tri političke stranke uopće ne navode rodnu ravnopravnost kao jedan od ciljeva (SDA, HDZ BiH i HDZ 1990), no dvije od njih (SDA i HDZ 1990) prepoznaju potrebu snažnijeg uključivanja žena u unutarstranačke tokove. Ostale četiri stranke pojam rodne ravnopravnosti vežu uz pojam ljudskih prava i/ili (ne)diskriminacije po spolu (SBB, SDS, SNSD, HDZ 1990). Ostali dokumenti (Programi, Programske deklaracije i Manifesti) četiri političke stranke (SDA, HDZ 1990, SDS i SNSD) uopće ne spominju rodnu ravnopravnost kao jedan od ciljeva, dok je kod jedne stranke ona izričito spomenuta (HDZ BiH) kao jedno od temeljnih načela. SBB, DF i SDP navode potrebu uključivanja većeg broja žena u javni život. Zanimljivo je da samo jedna stranka u svojoj Politici navodi potrebu usklađivanja zakona sa ZoRS (SBB). (50 NIJANSI BH. POLITIKE, IZDAVAČ Infohouse, novembar 2015, <http://infohouse.ba/doc/50nijansisive.pdf>

117 Kad se govori o ženama u politici uvijek ćete čuti propitivanja o njihovim sposobnostima i kvalitetima. Jeste li čuli takva pitanja kad su muškarci u pitanju? Ne vjerujem. Naše su kolege uvijek prihvatljivi, podobni i sposobni kandidati. Svjedoci smo kršenja zakona kod imenovanja, izbora, odluka o izborima na funkcije. I kad na to upozoravate suočite se sa neprobojnim zidom, dogovorima političkih opcija u kojima se žene uglavnom nalaze u diskriminirajućem položaju.

118 <http://www.vesta.ba/en/node/1525> (konferencija "(Ne)vidljivost žena u politici" u Tuzli; Adis Arapović, CCI)

Izraženi i pretjerani uticaj političkih stranaka ne dozvoljava depolitizaciju, departizaciju i profesionalizaciju javne uprave, pa je nivo zastupljenosti žena na ovim pozicijama izraz dominantne unutarstranačke političke kulture, a manje posljedica izostanka interesa žena za javne funkcije. Zatvorenost političkih stranaka spram masovnijeg učešća žena na vlastitim unutarstranačkim pozicijama odlučivanja, generira istu takvu praksu na nivou političke vlasti.¹¹⁹

Vijeće ministara BiH usvojilo je Gender Akcioni plan BiH za razdoblje 2013 – 2017. godine u kojem se, između ostalog, navodi da je neophodno da svi akteri društva učestvuju i doprinose afirmaciji žena kao ravnopravnih nositeljica različitih političkih funkcija, na svim nivoima vlasti što uključuje i političke stranke.¹²⁰ Problem je što ni jedna od predloženih mjera u ovom Akcionom planu ne propisuje obavezu za političke stranke da svoje interne dokumente usklade sa odredbama ZoRS-a kao prvi i osnovni korak ka ravnopravnosti. Tako je Agencija za ravnopravnost spolova BiH, u saradnji s brojnim partnerima, posebno Misijom OSCE-a u BiH, pripremila „Izjavu o opredijeljenosti političkih partija za ravnopravnost spolova“ koja definira osnovne pretpostavke za rad političkih partija po pitanjima ravnopravnosti spolova.¹²¹ Juna 2014. predstavljene su političke partije koje su među prvima potpisale izjavu.¹²²

Dobar zakonodavni okvir za rodnu ravnopravnost, uspostavljeni institucionalni mehanizmi kako na državnom, tako i na entitetskom nivou, brojne Komisije za ravnopravnost spolova pri parlamentima i skupštinama na gotovo svim nivoima vlasti koji kontinuirano djeluju međusobno ili u saradnji i uz podršku međunarodnih aktera i domaćih OCD uz obilna donatorska sredstva, nisu stvarno i praktično doprinijela jačanju pozicije žena u političkim partijama niti većem broju žena na pozicijama izvršne i zakonodavne vlasti ili na mjestima ekonomskog odlučivanja.

119 http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/GAP_BIH.pdf

120 <http://arsbih.gov.ba/devet-politickih-stranaka-potpisalo-izjavu-o-ravnopravnosti-spolova/>

121 Socijaldemokratska partija BiH, SBB, Srpska napredna stranka, SNSD, Naša stranka, HDZ, Socijalistička partija, Partija demokratskog progresa i Stranka za BiH, te su još neke političke partije iskazale spremnost da potpišu ovu izjavu. Do danas nemamo saznanja da li su još neke stranke potpisale ovu izjavu, niti je urađena analiza o primjeni u praksi

122 Evropska komisija (2015) Izvještaj za BiH za 2015. godinu (SWD (2015) 214 final): „Konkretno, poduzeti su koraci ka jačanju koordinacije politika i poboljšanju poslovnog okruženja, a naročito ka olakšavanju ulaska na tržište i izdavanja građevinskih dozvola“.

PREPORUKE

- Izmjene Izbornog zakona BiH trebaju predvidjeti dodjeljivanje mandata manje zastupljenom spolu (npr. kroz dodjeljivanje mandata s kompenzacijskih listi) i tako osigurati sistem koji će, nezavisno od rasporeda glasova na listi, rezultirati izborom minimalno 40% žena u parlamentima.
- Uskladiti Zakon o Vijeću ministara BiH, Zakon o radu Vlade FBiH i Zakon o radu Vlade RS sa ZoRS-a tako da potvrđivanje sastava Vlade nije moguće bez minimuma od 40% žena na ministarskim pozicijama;
- Institucionalizovati procentualno učešće žena shodno ZoRS-a iz političkih stranaka, zakonodavnih i izvršnih organa vlasti, kao i organizacija civilnog društva u proces svih reformi, uključujući i finansijske i druge razgovore i to tako što će biti uključene u sva formalna tijela i mehanizme.
- Propisati sankcije za političke partije koje ne poštuju ZORS-a i odredbe o rodnoj ravnopravnosti, naročito kod predlaganja i imenovanja vlada i to uskraćivanjem sredstava za finansiranje političkih partija iz javnih budžeta.

ZAPOŠLJAVANJE, RAD, SOCIJALNA PRAVA ŽENA

Zaključni komentar broj 33:

Komitet zapaža da je Zemlja članica preduzela različite mjere da podrži učešće žena na tržištu rada kao dio Strategije zapošljavanja Bosne i Hercegovine (2010-2014) i odgovarajućih entitetskih strategija za zapošljavanje; da Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017 daje prioritet ekonomskom učešću žena razvijanjem mjera koje će olakšati pomirenje privatnog i profesionalnog života; i da je donesen okvirni zakon radi ujednačavanja i usklađivanja socijalnog sektora u Zemlji članici, uključujući zaštitu materinstva. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut zbog: (a) Izrazito niskog učešća žena na tržištu rada, uprkos njihovom visokom stepenu obrazovanja, što se odražava u nesrazmjerno visokoj stopi nezaposlenosti žena; (b) Koncentracije žena u sektorima kao što su zdravstvena njega, obrazovanje,

poljoprivreda, u neformalnom sektoru, u „sivoj ekonomiji“ i sa ugovorima o radu na određeno vrijeme; i isključenosti sa formalnog tržišta rada ugroženih grupa žena, kao što su interno raseljene žene, seoske žene i Romkinje; (c) Pomanjkanja institucionalnog okvira za sprovođenje zabrane diskriminacije na osnovu spolova i seksualnog uznemiravanja na radu i pomanjkanja mjera kojima bi se omogućilo prijavljivanje ovakvih djela i informisanje žena o njihovim pravima; (d) Pomanjkanja ustanova za brigu o djeci, što čini prepreku za puno upražnjavanje prava žena na rad; i (e) Postojećih dvanaest različitih režima sa različitim propisima o zaštiti materinstva koji zavise od prebivališta žene što negativno utiče na njihovu mogućnost učešća u radnoj snazi i učvršćuje neravnu podjelu porodičnih odgovornosti između žena i muškaraca.

Zaključne preporuke CEDAW Komiteta, tačka 34

Komitet zahtijeva da zemlja članica:

(a) usvoji privremene posebne mjere u skladu sa članom 4, stav 1. Konvencije i Opšte preporuke Komiteta br. 25, s ciljem postizanja de facto jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rada, uključujući ugrožene grupe žena i uspostavi posebne programe obuka i savjetovanja za različite grupe nezaposlenih žena, uključujući promovisanje preduzetništva žena;

(b) preduzme djelotvorne mjere integrisanja ugroženih grupa žena i žena koje rade u „sivoj ekonomiji“ na formalno tržište rada;

(c) pažljivo prati radne uslove žena u neformalnom sektoru i onih koje su zaposlene s ugovorima na određeno vrijeme, jačanjem inspekcija rada i osigura njihov pristup socijalnim uslugama i socijalnom osiguranju te razmotri ratifikaciju Konvencije br. 189 (2011) Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na pristojan rad za radnike u domaćinstvu;

(e) razvije povjerljiv i bezbjedan sistem za podnošenje žalbi u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu i osigura da žrtve imaju djelotvoran pristup ovim sredstvima za traženje pravde;

(g) osigura da primjena okvirnog zakona koji reguliše socijalni sektor dovede do usklađivanja zaštite trudnica i majki u zemlji članici radi garantovanja plaćenog porodijskog odsustva za sve žene.

Uprkos određenim pozitivnim pomacima BiH je još uvijek u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne ekonomije.¹²³ Ekonomija BiH i dalje je nekonkurentna, niske produktivnosti s usko povezanom tehnološkom zastarjelošću, malim udjelom inovacija, a visokim udjelom radne snage u proizvodnji¹²⁴. BDP po glavi stanovnika je u 2014. godini dosegao tek 28 % prosjeka EU, što je uglavnom nepromijenjeno od 2011. Godine.¹²⁵ Poboljšanja na tržištu rada su i dalje ograničena. Zaposlenost u uslužnim djelatnostima i dalje čini najveći dio postotka zaposlenih (32 %).¹²⁶ Stope zaposlenosti i aktivnosti su i dalje niske tek sa malim promjenama tokom prethodne 4 godine, a što je naročito nepovoljno za žene.¹²⁷ BiH i dalje bilježi visok udio „sive ekonomije“ mjerene kao razlika između nezaposlenosti registrovane na službama za zapošljavanje i one izmjerene Anketom o radnoj snazi (ARS) koju svake godine provode statističke službe u BiH.

BiH je konačno, prvi put nakon 1991, provela opći popis stanovništva 2013. Rezultati su krajnje zabrinjavajući. BiH ima 3.531.159 stanovnika od čega 2.987.440 osoba koje su radno sposobne. Istovremeno, BiH ima 1.624.924 osoba koje su ekonomski neaktivne, od čega najviše žena, njih 988.248.¹²⁸ Zaposleno je 1.033.884 od čega 39% žena. Nezaposlenih je 328.632, od čega 42% žena. Ukupan broj nepismenih stanovnika starijih od deset godina je u BiH je 2,82 %, od čega je, opet, veći broj žena.¹²⁹

123 Svjetski ekonomski forum pozicionirao je BiH na 111. mjesto, po ocjeni opšte konkurentnosti, od 140 ekonomija analiziranih u Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2015-2016 (*The Global Competitiveness Report 2015-2016*) : više na: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=BIH> (25.7.2016.)

124 Evropska komisija (2015) Izvještaj za BiH za 2015. godinu (swd (2015) 214 final).

125 Ibid.

126 U prosjeku zaposlenost žena se kretala oko 37% u prethodne 4 godine. Bilježi se pad anketne zaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi BiH 2016 od 1,4% u 2016. u odnosu na 2015.

127 Agencija za statistiku (juni 2016) Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013. g. Rezultati popisa.

128 Ibid.

129 Reformska agenda za BiH za period 2015-2018. godina, dostupno na: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/09/Reform-Agenda-BiH.pdf> (20.7.2016); više o agendi: <http://europa.ba/?p=35691> (20.7.2016)

BiH je 2016. predala aplikaciju za članstvo u EU i donijela Reformsku agendu¹³⁰ kao plan razvoja reformskih politika do 2018. Reformska agenda ne spominje niti integrira pitanje ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. U okviru procesa integracija i s tim povezanim reformama donesena je Odluka o uspostavljanju tzv. mehanizma koordinacije institucija¹³¹ kojom se predviđa formiranje cijelog niza tijela koja će konkretno provoditi proces integracija. Istovremeno, odluka nema formalno propisanu rodnu kvotu za imenovanje i učešće žena u spomenutim tijelima, a cjelokupni proces integracija i reformi je krajnje netransparentan. Vlada BiH je odluku o mehanizmu koordinacije donijela na tajnoj sjednici i bez znanja ključnih partnera u procesu pridruživanja. Mjesecima nakon podnošenja aplikacije traju pregovori o uspostavljanju mehanizma koordinacije zbog političkih zahtjeva stranačkih lidera koji nastavljaju generisati političke krize u državi.¹³²

O CJENA NAPRETKA/PODRUCJA ZABRINUTOSTI ZA OCD:

(Ne)zaposlenost i sivo tržište

U proteklih desetak godina nije ostvorena stvarna, praktična ravnopravnost žena na tržištu rada,

130 Vijeće ministara BiH (januar 2016) Odluka o sistemu koordinacije procesa evropskih integracija u BiH (Službeni glasnik br. 8/16)

131 Prema: Andela Pepić at. al. (2016) Alternativni izvještaj za BiH 2016 (2016) Sarajevski otvoreni centar u ime Inicijative za monitoring EU integracija Bosne i Hercegovine, dostupno na: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2016/07/HRP_alternativni-izvjestaj_BOS_12.07.2016.-web.pdf (30.8.2016.)

132 Podaci o anketnoj nezaposlenosti su prema Anketi o radnoj snazi BiH (ARS) koju, od 2006., svake godine, provode Agencija i zavodi za statistiku u BiH na uzorku od 10.598 domaćinstava u svim dijelovima BiH, a u skladu sa preporukama i definicijama Međunarodne organizacije rada (MOR) i u skladu sa preporukama EUROSTATa. Gore navedeni podaci su iz uporedne statistike prema ARS izvještajima za period od 2007. do 2016.; Izvještaji o ARS dostupni su na: http://www.bhas.ba/?option=com_content&view=article&id=113=ba (1.6.2016.); Podaci o registrovanoj nezaposlenosti su također podaci Agencije za statistiku BiH i označavaju broj osoba koje su se registrovale službama za zapošljavanje u cijeloj BiH, prema Saopćenju o registriranoj nezaposlenosti koju Agencija objavljuje krajem svakog mjeseca. Za analizu su korišteni podaci iz Saopćenja koje Agencija objavljuje svake godine krajem decembra, dostupno na: http://www.bhas.ba/index.php?option=com_publicacija&view=publicacija_pregled&ids=1&id=2&n=Tr%C5%BEi%C5%A1te%20rada (14.7.2016). Treba imati u vidu da je registracija na službe za zapošljavanje, često, osnov za ostvarivanje nekih od prava, npr. zdravstvenu zaštitu. Korišteni su uporedni podaci iz ARS i registrovane nezaposlenosti. Razlika između formalno registrovane i anketne nezaposlenosti smatra se odrazom visokog udjela zaposlenih u neformalnoj ekonomiji.

a preporuke CEDAW komiteta u ovoj oblasti provedeno su djelomično ili nikako. U periodu od 2007. do 2016. godine zaposlenost žena narasla je za samo 3% (tzv. anketna zaposlenost), odnosno 1% (tzv. registrovana zaposlenost).¹³³ Postojeći podaci ukazuju da brojne strategije, akcioni planovi i programi (samo)zapošljavanja nisu imali značajnijeg utjecaja na unapređenje statusa žena.

U protekle četiri izvještajne godine anketna zaposlenost žena stagnira na oko 37% te pada za 1,4% u 2016. Nezaposlenost žena se kreće između 41%-45% u anketnoj, odnosno, oko 50%-51,7% u registrovanoj nezaposlenosti i pokazuje trend porasta nezaposlenosti u 2016. godini od skoro 2% u odnosu na isti period prethodne godine. Razlika između anketne i registrovane nezaposlenosti kretala se između 10% do 15% u periodu 2013-2016. godine što ukazuje na odsustvo napretka u integrisanju žena koje rade u „sivoj ekonomiji“ na formalno tržište rada.

PRAVO NA RAD I IZ RADA, UPRAVLJANJE PREDUZECIMA, DISKRIMINACIJA ŽENA

Najveći broj zaposlenika, bez obzira na spol, radi na puno radno vrijeme. Međutim, dostupni podaci ukazuju da žene više rade na kraće ili pola radnog vremena u odnosu na muškarce.¹³⁴ Ipak, nepotpuna statistika onemogućava konkretniju analizu ove pojave koja mora biti posmatrana sa stanovišta pristupa jednakim pravima i mogućnostima za žene i muškarce, a naročito, na jednaku plaću za rad jednake vrijednosti, doprinose, odmore, porodijsko i drugo odsustvo.

133 10,7% žena radi na kraće od punog radnog vremena upoređujući s muškarcima kojih je 9% radilo na kraće vrijeme u 2013. godini, odnosno, 9,2% žena u odnosu na 7% muškaraca na nepuno, skraćeno radno vrijeme u 2014. godini. Prema Žene i muškarci u BiH (2015) Agencija za statistiku BiH, dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_zene_i_muskarci_bh_2015_eng.pdf (14.7.2016.)

134 Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju (2015) Svjetska banka, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku RS, str.54., dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2016/03/WB-Rodne-razlike-u-iskoris%CC%8Ctavanju-prava.pdf> (1.6.2016.)

Postoje vidljive rodne razlike u visini novčane protuvrijednosti satnice u korist muškaraca i koje su primjetne na svim nivoima obrazovanja, u svim starosnim grupama, zanimanjima i industrijama.¹³⁵ Uzimajući u obzir stanovništvo koje radi za platu ili dnevnicu, starosti od 15-64 godina, rodne razlike u satnici se procjenjuju na 9% u korist muških zaposlenika (3,9 KM za muškarce i 3,5 KM za žene).¹³⁶

Diskriminacija na osnovu spola u oblasti rada i dalje je prisutna u procesu napredovanja u službi i imenovanja na rukovodeće pozicije u preduzećima i institucijama na štetu žena.¹³⁷ To potvrđuju i nalazi Agencije za ravnopravnost spolova iz 2014. Godine, koji pokazuju da su žene zastupljene sa 15,7% u upravljačkim strukturama preduzeća od čega je 12,5% predsjednica odbora i preko 50% odbora bez ijedne žene.¹³⁸ Zabilježen je zakonodavni pomak u uspostavljanju sistema podnošenja žalbi u vezi sa diskriminacijom na osnovu spola ili seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu ostvaren izmjenama Zakona o zabrani diskriminacije.¹³⁹ Istovremeno, svaka deseta osoba zaposlena u institucijama BiH smatra da je bila žrtva diskriminacije po osnovu spola, a svaka šesta da je bila žrtva seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu.¹⁴⁰ U ustanovama i preduzećima se ne provodi periodični ili redovni monitoring primjene antidiskriminacijskih zakona. Nema podataka o izrečenim kaznama za nepoštivanje ovih propisa.¹⁴¹

135 Ibid.

136 Demir E. (2015) Diskriminacija u oblasti rada u BiH, Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo i Izvještaj „Odgovor institucija, ustanova i preduzeća u sprječavanju diskriminacije žena u BiH“ (2014) ICVA i Zemlja djece.

137 Istraživanje je bazirano na odgovorima 70 od top 100 poslovnih subjekata prema analizi Poslovnih novina iz 2013. Pogledati na: <http://arsbih.gov.ba/stakleni-krov-na-trzistu-rada/> (21.7.2016.)

138 BiH je usvojila izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u ljeto 2016. Članom 24. stav 4. predviđena je obaveza javnih organa i pravnih lica da svojim aktima regulišu princip jednakog postupanja te da „osiguraju efikasne interne procedure zaštite od diskriminacije“. Dostupno na: <https://www.parlament.ba/sadrzaj/zakonodavstvo/usvojeni/default.aspx?id=67215&langTag=bs-BA&pril=b> (19.9.2016.)

139 Kadribašić A. i Dakić S. (decembar 2013.) Istraživanje o spremnosti institucija BiH da provode obaveze iz zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH

140 Prema: Izvještaj „Odgovor institucija, ustanova i preduzeća u sprječavanju diskriminacije žena u BiH“ (2014) ICVA i Zemlja djece.

141 Zakon o radu FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 26/16)

Nema zadovoljavajućih, konkretnih pomaka u zaštiti prava na porodiljsko/roditeljsko odsustvo i naknade. Usvojen je novi Zakon o radu FBiH¹⁴² kojim se propisuje mogućnost da se, po proteku 42 dana od rođenja djeteta, roditelji mogu dogovoriti da otac, umjesto majke, koristi pravo na porodiljsko odsustvo. Istovremeno, FBiH ni u ovom izvještajnom periodu nije riješila pitanje zakonske i praktične nejednakosti žena/roditelja u ostvarivanju ovog prava. BiH ombudsmeni ukazuju da naknade po osnovu korištenja ovog prava iz radnog odnosa ne bi trebale biti vezane za priliv sredstava u budžet kako je to sada uređeno u FBiH te da trenutna rješenja ne osiguravaju jednakost pred zakonom, a naročito ne u onim kantonima u kojima nije osiguran minimalni standard od 66% naknade od ostvarene plaće.¹⁴³

Nastavlja se trend diskriminacije i kršenja prava žena koje koriste porodiljsko odsustvo na cijeloj teritoriji BiH. I dalje se bilježe nesankcionirani slučajevi otpuštanja trudnica ili porodilja. Na području RS javljaju se slučajevi fiktivnog povećanja plaća, radi prijave za refundiranje naknada iz javnog fonda, a prije nego što žena ode na porodiljsko odsustvo nakon čega poslodavac nezakonito traži razliku od isplaćene do visine realne plaće.¹⁴⁴ Žene zaposlene u privatnim preduzećima imaju veliku šansa da će im poslodavac tražiti da od svoje neto plate, koja se refundira od države, uplate sopstvene poreze i doprinose, jer ih smatra finansijskim teretom.¹⁴⁵ Istovremeno, servisi za djecu zaposlenih roditelja su i dalje nedostupni, a BiH ima gotovo najniži koeficijent pokrivenosti predškolskim odgojem i obrazovanjem u Evropi.¹⁴⁶

142 Preporuke br. 4 i 5. Institucija ombudsmana: "4. Ombudsmeni pozivaju Vladu FBiH i kantonalne vlade da ispituju opravdanost rješenja, prema kojem se isplata naknada vrši iz kantonalnih budžeta, s obzirom na to da je pravo naknade umjesto plaće za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva, pravo koje proizilazi iz radnog odnosa, i ne bi trebalo biti vezano za prilive sredstava u budžet. 5. Ombudsmeni sa zabrinutošću konstatiraju da su različiti kantoni različito pristupili reguliranju iznosa naknade za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva..., iako su različita rješenja moguća u skladu s Ustavom FBiH i ustavima kantona zbog podijeljene nadležnosti za utvrđivanje različitog nivoa naknade, trenutna rješenja ne osiguravaju dosljednu provedbu principa jednakosti pred zakonom, a posebno u onim kantonima u kojima nije osiguran minimalni standard od 66% naknade od ostvarene plaće." Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2015) Specijalni izvještaj o stanju zaštite majke i materinstva na području FBiH, dostupan na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2015102111102085bos.pdf (22.7.2016)

143 Izić I., Letić A. i Stojanović S. (2016) Stop diskriminaciji trudnica i porodilja u RS, Helsinški odbor za ljudska prava u RS.

144 Đogo M. „Diskriminacija mladih majki“ (05.05.2016) portal Nezavisne novine, dostupno na <http://www.nezavisne.com/index/kolumne/Diskriminacija-mladih-majki/368304> (26.7.2016.)

145 Prema UNICEF „Procjenjuje se da je pristup predškolskom obrazovanju trenutno između 6 i 13%, što je najniža stopa među susjednim zemljama (u odnosu na Hrvatsku i Srbiju sa oko 45%, Makedoniju sa 25% i znatno ispod OECD prosjeka od 77%)“, dostupno na: http://www.unicef.org/bih/ba/media_20011.html (1.6.2016.)

146 Agencija za statistiku (juni 2016) Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013. g. Rezultati popisa.

Prema redovnim, godišnjim anketama o radnoj snazi žene imaju visoki udio u grupi osoba neaktivnih na tržištu rada, i to oko 61,5% u posljednjem izvještajnom periodu. Rezultati popisa iz 2013. ukazuju na visoku brojku od 440.992 ili 98% žena u grupi osoba koja obavljaju kućne poslove.¹⁴⁷ Žene su i dalje te koje se, zbog tradicionalizma, brinu o porodici, djeci, starijima ili osobama s invaliditetom. Ne sporeći pravo žena na informisanu odluku da se u potpunosti posvete radu u domaćinstvu, treba ukazati, da nisu donesene konkretne, praktične mjere koje bi osigurale zaštitu i prava na dostojanstven rad žena u domaćinstvu. Vidljiva je intencija države da, i u ovoj oblasti, donošenjem strateških dokumenta riješi uočene probleme bez pravih pomaka u praksi. Istovremeno, dokumenti se donose bez procjene utjecaja predviđenih ali i evaluacije provedenih mjera na zakonodavstvo, budžete, praksu, a naročito na status žena.¹⁴⁸

Primjetna je tendencija da se u razvoju politika ili zakona, naročito u oblasti socijalne zaštite, predlažu ili zadržavaju rješenja prema kojima žene nemaju pravo na naknadu za rad i brigu o srodniku u odnosu na zakonima osigurano pokrivanje troškova smještaja osoba s invaliditetom u institucijama od strane države.¹⁴⁹ Unatoč konkretnim zakonodavnim inicijativama OCD-a i političarki¹⁵⁰ Vlada FBiH višegodišnje nerješavanje problema porodijskih naknada u FBiH pravda potencijalno visokim troškovima koji bi mogli nastati za budžete ostvarivanjem ovog prava. Slično je i sa inicijativom aktivistkinja i političarki te preporukom ombudsmana BiH¹⁵¹ usmjerenom ka formiranju fonda za isplatu alimentacija. Primjeri su brojni što rezultira time da se, već dugi niz godina, trošak brige o porodici i najranjivijim kategorijama stanovništva s države prebacuje na žene.

147 Pogledati primjer: Vijeće ministara BiH i Međunarodna organizacija rada (2013) Dokument programa dostojanstvenog rada za zemlju 2012 – 2015.

148 Pogledati primjer: Nacrt zakona o hraniteljstvu FBIH, dostupno na: http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali_2015/Zakon%20o%20hraniteljstvu_bos.pdf (1.6.2016)

149 Pogledati primjer inicijative Kluba parlamentarki Zastupničkog doma FBIH (2016.), više na: <http://www.klubparlamentarki-pfbih.ba/bs/usvojena-inicijativa-kluba-parlamentarki-o-izjednacavanju-porodiljskih-naknada-u-fbih/> (19.9.2016.)

150 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2013) Specijalni izvještaj: Djeca u konfliktnim razvodima, dostupan na http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013111913333951eng.pdf (10.10.2016.)

151 Reformska agenda za BiH za period 2015-2018. godina, dostupno na: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/09/Reform-Agenda-BiH.pdf> (20.7.2016); više o Agendi: <http://europa.ba/?p=35691> (20.7.2016)

Ovo je potrebno sagledati i u svjetlu ekonomskih reformi i mjera štednje koje država provodi dijelom zbog očigledne krize ali i reformskih procesa na koje se obavezala obzirom na proces pridruživanja EU i aranžmane sa međunarodnim finansijskim institucijama.¹⁵² Ranije spominjana Reformska agenda predviđa krupne promjene u oblastima kao što su npr. tržište rada ili reforma socijalne zaštite i penzija.¹⁵³ Zabrinjava da se ovako značajni procesi za sve koji žive u BiH odvijaju netransparentno i isključivo, naročito isključujući ženske organizacije i ženske perspektive. Istovremeno, značajnu važnost u ovim procesima igraju međunarodne finansijske institucije¹⁵⁴ koje insistiraju na oštrim rezovima i „fiskalnoj održivosti“. Nisu vidljive niti dostupne procjene utjecaja predviđenih reformi naročito na žene ili marginalizovane grupe kao što su to siromašni, penzioneri, osobe s invaliditetom, itd.

STATISTIKA

I pored brojnih, višekratno ponovljenih preporuka međunarodnih institucija za uspostavljanje redovnog statističkog izvještavanja o položaju žena i dalje nemamo adekvatne, pouzdane i redovno prikupljene podatke na godišnjem nivou o (ne)zaposlenosti žena, razlikama u plaći, radu na određeno ili kraće radno vrijeme, broju žena na mjestima odlučivanja i upravljanja u preduzećima, itd. Razlikovanje prema podacima prikupljenim prema različitim metodama u pojedinim godinama kreću se između 2 i 10%.¹⁵⁵ Nije uspostavljena baza podataka o pokrenutim postupcima u slučajevima diskriminacije, uključujući diskriminaciju po osnovu

152 Šest je oblasti reformske agende: javne finansije, oporezivanje i fiskalna održivost, poslovna klima i konkurentnost, tržište rada, reforma socijalne zaštite i penzija, vladavina prava i dobro upravljanje, i reforma javne uprave.

153 Reformska agenda: „Budžeti će biti utvrđeni i održavani na čvrstim srednjoročnim temeljima, dogovorenim s MMF-om...“, „Ostale reforme tržišta rada će biti donesene kako je dogovoreno s MMF-om i Svjetskom bankom...“, „Sistemi socijalne zaštite će biti reformirani (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om)...“, „FBiH i kantoni će tražiti pomoć Svjetske banke u rješavanju pitanja neisplaćenih obaveza prema socijalnim fondovima za doprinose iz radnog odnosa...“, itd.

154 Npr. zaposlenost žena u 2013. je 37% (anketna), odnosno 41,3% (registrovana), a 39% prema Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013. g. Rezultati popisa (Agencija za statistiku (juni 2016)); Nezaposlenost žena je u 2013. 40% (anketna), odnosno 50,9% (registrovana), a 42% prema popisu Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013. g. Rezultati popisa (Agencija za statistiku, 2016)).

155 Član 8. Zakona o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik“ br. 52/09, 66/16)

spola, seksualno uznemiravanje, i dr. slučajeve diskriminacije žena ni sedam godina nakon usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije koji izričito propisuje ovu obavezu.¹⁵⁶

PREPORUKE:

- BiH se mora obavezati na transparentnost i uključivost procesa reformi, naročito reformi radnog, socijalnog i penzijskog sistema kao i procesa pridruživanja EU kroz mehanizam koordinacije. Ovaj proces mora biti uključiv za ženske perspektive i OCD koje se bave pravima žena.
- Prilikom izrade politika u oblastima rada, zapošljavanja i socijalnog sistema obavezno se mora vršiti procjena utjecaja ovih politika na status žena. Nove politike moraju sadržavati sistem obaveznog, redovnog praćenja i izvještavanja o njihovoj primjeni.
- BiH mora poduzeti hitne mjere afirmativne akcije za povećanje zaposlenosti i samozaposlenosti žena, naročito onih koje su već dugo neaktivne ili nezaposlene, kao i mjere zaštite prava i položaja žena koje su aktivni pomažući članovi porodice, odnosno žena koje obavljaju poslove domaćice.
- FBiH mora hitno, bez odlaganja, osigurati pravo na porodijsko odsustvo i redovne isplate naknada kao prava iz rada i osiguranja, a nezaposlenim ženama propisati porodijsku naknadu iz sistema socijalne zaštite. Osnovica i način obračuna moraju biti jednaki za sve žene, dok administrativna jedinica može zadržati mogućnost osiguranja većih iznosa od onih predviđenih osnovnim propisima. Na cijeloj teritoriji BiH mora se osigurati efikasna zaštita radnica na porodijskom odsustvu od diskriminacije i drugih kršenja prava kroz djelovanje inspekcija rada te uspostavljanje oštne kaznene politike za sve prekršioce.
- BiH mora hitno propisati nadležnost inspekcija rada za provođenje kontrole primjene Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti spolova, a naročito kod

¹⁵⁶ Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 30/97, 7/02, 70/08, 48/11), Zakon o zdravstvenom osiguranju RS („Službeni glasnik RS“ broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 17/08, 01/09, 106/09) i Zakon o zdravstvenom osiguranju BD BiH („Službeni glasnik BD BiH“ broj: 1/02, 7/02, 19/07, 2/08, 34/08)

zapošljavanja, jednakih plaća, odsustva, napredovanja u poslu i pristupa upravljačkim organima preduzeća, kao i uspostavljenog sistema zaštite od seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i diskriminacije po osnovu spola.

- Država mora hitno uspostaviti redovan sistem prikupljanja detaljnih statističkih podataka o statusu žena, a naročito u zapošljavanju, visini plaća i naknada po pojedinim sektorima zaposlenosti, stručnog usavršavanja i napredovanja, učešća u rukovođenju i upravljanju preduzećima, radu na „sivom tržištu“, itd.

Zaključni komentar broj 35:

Komitet je zabrinut zbog odsustva ujednačenih zakona i politika u oblasti zdravlja što dovodi do neravnopravnog pristupa zdravstvenim uslugama i pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem, koje zavisi od prebivališta žena i finansijskim mogućnostima distrikta i/ili kantona, što nesrazmjerno pogađa romske žene i djevojčice. Komitet je nadalje zabrinut zbog niske stope upotrebe savremenih kontraceptivnih sredstava u zemlji članici, što dovodi do velikog broja maloljetničkih trudnoća. Iako zapaža primjenu Politike zdravlja mladih (2008-2012) u RS i Strategije iz 2010. za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u FBiH, Komitet je zabrinut zbog nedostatka informacija o preduzetim mjerama i postignutim rezultatima.

Zaključna preporuka broj 36:

Komitet preporučuje da zemlja članica: (a) pojača napore za usklađivanje sistema zdravstvene zaštite i ugradnje rodne perspektive u sve programe i reforme zdravstvenog sektora, kako bi osigurala da žene, uključujući ugrožene grupe žena, imaju ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama i odgovarajuću pokrivenost zdravstvenim osiguranjem u cijeloj zemlji članici; (b) podiže svijest i poveća djelotvoran pristup povoljnim savremenim kontraceptivnim metodama, uključujući u seoskim područjima, tako da žene i muškarci mogu donositi informisan izbor o broju i razmaku između djece; (c) uvede obrazovanje prilagođeno dobi o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima u školski plan i program, uključujući pitanja rodni odnosa i odgovornog seksualnog ponašanja sa ciljem sprečavanja ranih trudnoća i prenosa seksualno prenosivih bolesti, uključujući HIV; i (d) preduzme sistematičnu procjenu rodnog uticaja tekućih strategija i politika i uključi ove informacije u sljedeći periodični izvještaj.

U V O D

U BiH decentraliziran sistem zdravstva dovodi do neujednačenog pristupa zdravstvenoj zaštiti i uslugama. Trenutno su na snazi tri zakona o zdravstvenom osiguranju¹⁵⁷ i tri zakona o zdravstvenoj zaštiti.¹⁵⁸ Pored navedenih zakona usvojen je i veliki broj strategija i politika. Na području FBiH, između ostalog, usvojeni su Strateški plan razvoja zdravstva u FBiH u periodu od 2008. do 2018. godine, Politika i strategija za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u FBiH (2012-2020), Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u FBiH (2010-2019). U RS je usvojena Politika unapređivanja zdravlja stanovništva RS do 2020. godine, Politika za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja 2012-2017, zatim Strategija razvoja mentalnog zdravlja u RS 2009-2015 i druge. Za područje BD BiH nije donesena ni jedna javno dostupna strategija ili politika iz oblasti zdravstva.

Svi navedeni, kao i drugi postojeći propisi, strategije i politike, u većoj ili manjoj mjeri, naglašavaju potrebu da se posebna pažnja posveti unapređenju zdravstvenih usluga i prava u oblasti zdravlja uz poštivanje principa zabrane diskriminacije i jednakosti spolova. Nažalost, ovi principi su samo deklarativni kako bi se zadovoljile formalnosti, jer u praksi ženama naročito iz marginaliziranih grupa, nije osiguran jednak i nediskriminatoran pristup zdravlju u svim dijelovima BiH.

157 Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 41/10), Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS („Službeni glasnik RS“ broj: 106/09, 44/15) i Zakon o zdravstvenoj zaštiti BD BiH („Službeni glasnik BD BiH“ broj: 38/11, 09/13, 27/14, 03/15)

158 Vijeće ministara BiH je, na 41. sjednici održanoj 28.01.2016. godine, usvojilo Izvještaj o realizaciji Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine za 2014. godinu, dostupan na linku <http://arsbih.gov.ba/project/izvjestaj-o-realizaciji-gender-akcionog-plana-bih-za-2014-godinu/>

Izvještaj o realizaciji Gender akcionog plana BiH za 2014. godinu¹⁵⁹ navodi da sve važeće strategije i politike u oblasti zdravlja u FBiH imaju integriranu rodnu perspektivu. Analizirajući spomenute strategije vidljivo je da nisu u potpunosti uključile potrebe i problematiku položaja ugroženih kategorija žena kao što su žene s invaliditetom, žene sa sela, pripadnice manjina, žene žrtve rata, i sl. koje su zbog svog specifičnog položaja suočene s dodatnim zdravstvenim rizicima.¹⁶⁰

Gender Akcioni plan BiH za period 2013-2017. godine (GAP)¹⁶¹ je strateški dokument koji, u okviru strateškog cilja 1 predviđa Izradu, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti po prioritarnim oblastima, gdje je zdravlje - prevencija i zaštita navedeno kao prioritarna oblast.

Ovim dokumentom, u dijelu ocjena stanja, navedeno je da i pored učinjenih napora na usklađivanju zakona, propisa i strategija kojim se regulira oblast zdravlja s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i dalje postoji razlika između utvrđenih prava na zdravstvenu zaštitu i mogućnosti za njihovo ostvarenje u praksi, što se naročito odnosi na žene iz ruralnih oblasti i žene pripadnice ranjivih grupa. Navodi se da postoji niz barijera koje onemogućavaju dostupnost zdravstvene zaštite za stanovnike BiH, među kojima se posebno izdvajaju: različite stope doprinosa za zdravstveno osiguranje, neuplaćivanje doprinosa od strane poslodavaca, neriješeni problemi koordinacije između entiteta, kantona itd. Također, doneseno je osam mjera čijom dosljednom realizacijom bi se značajno poboljšao

159 Neophodnost sagledavanja svih specifičnih potreba različitih kategorija jedan je od temelja Opće preporuke 24 (CEDAW):

„Mada biološke razlike između muškaraca i žena mogu da dovedu do razlika u zdravstvenom stanju, postoje i društveni činioci koji utiču na zdravstveno stanje muškaraca i žena. Oni mogu da stvore razlike i među samim ženama. Iz tog razloga, potrebno je posvetiti posebnu pažnju zdravstvenim potrebama i pravima žena koje pripadaju posebno osjetljivim grupama ili grupama koje se nalaze u izrazito nepovoljnom položaju, kao što su žene migranti, izbjeglice i interno raseljene žene, ženska djeca i starije žene, žene koje se bave prostitucijom, domorodačke žene i fizički ili mentalno oboljele žene“

160 Gender akcioni plan BiH za period 2013-2017 („Službeni glasnik BiH“ broj: 98/13)

161 Prema podacima objavljenim u Statističkom godišnjaku RS 2015 i Obračun sredstava u zdravstvu u FBiH za 2014. godinu koji izdaje Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH. Podaci iz obe publikacije se odnose na 2014. godinu i dostupni su na: http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2015/28pio_2015.pdf i http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali_2015/HRV%20OSZ%20FBIH%202014.pdf.

pristup informacijama i zdravstvenim ustanovama. Međutim, i skoro tri godine nakon usvajanja GAP-a ni jedna od predloženih mjera nije provedena u potpunosti.

PRISTUP ZDRAVSTVENIM USLUGAMA I ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Osnovni problemi zdravstva u BiH su neujednačene politike, ograničen pristup zdravstvenim uslugama i korištenju prava iz zdravstvenog osiguranja, kao i činjenica da ni jedna institucija ne snosi nikakve sankcije ukoliko ne implementira zakonom propisane mjere ili ukoliko donosi podzakonske akte koji su u suprotnosti sa važećim zakonom.

Podaci entitetskih zavoda zdravstvenog osiguranja (ZZO) ukazuju da preko 500.000 građana nema zdravstveno osiguranje,¹⁶² od čega se više od 2/3 odnosi na FBiH. Velika razlika u broju neosiguranih osoba u FBiH u odnosu na RS je zbog člana 19. stav 12. Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH i člana 20. Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH.¹⁶³ Ovim diskriminatornim članovima navedenih zakona uslovljava se ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje nezaposlenih lica preko zavoda za zapošljavanje, postojanjem roka za prijavu na zavod od 30 do 90 dana po prestanku školovanja ili gubitka posla i rokom od 15 dana za dostavljanje pismene obavijesti o prestanku radnog odnosa zaposlenika od strane poslodavca službi za zapošljavanje.

Ovo naročito pogađa ugrožene kategorije žena i žene sa sela, koje se zbog nedostatka finansijskih sredstava, neupućenosti i patrijarhalnog odgoja ne prijavljuju u zakonskom roku na evidenciju nezaposlenih lica, gubeći pri tome zdravstveno osiguranje. Da bi ponovo stekle pravo na zdravstveno osiguranje moraju se zaposliti, a poslodavac ih mora prijaviti i uplaćivati im socijalno i zdravstveno osiguranje. Nerijetko se dešava da žene, ako i nađu posao, rade u sivoj ekonomiji gdje ih poslodavci na prijavljuju i zbog čega ne mogu ostvariti pravo na zdravstveno osiguranje.

162 Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba ("Službene novine FBiH", broj 41/01)

163 Izvještaj dostupan na linku: <http://icva-bh.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/07/Da-li-su-zene-u-BiH-zasticene-od-diskriminacije.pdf>

U Kantonu Tuzla došlo je do regresije prava na obavezno zdravstveno osiguranje. Posljednjim izmjenama zakona o socijalnoj zaštiti (septembar 2015.), djeci od 6 do 15 godina koja ne pohađaju osnovnu školu uskraćeno je pravo na obavezno zdravstveno osiguranje. Na ovaj način 46 djece je izgubilo pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti, što najviše pogađa djevojčice, posebno Romkinje.

U RS je situacija povoljnija, jer ne postoje navedeni diskriminatorni rokovi za prijavu na zdravstveno osiguranje kao u FBiH.

Organizacija civilnog društva ICVA iz Sarajeva u publikaciji *Izveštaj: Da li su žene u BiH zaštićene od diskriminacije?*¹⁶⁴ navodi da je najviše problema i diskriminacije u ostvarivanju prava Romkinja na zdravstvenu zaštitu, i to kroz uskraćivanje hitne zdravstvene zaštite koja ne podrazumijeva posjedovanje zdravstvenog osiguranja. Neke zdravstvene ustanove pokušavaju naplaćivati i/ili naplaćuju preglede trudnicama Romkinjama. Zbog uslovljenog pristupa zdravstvenoj zaštiti i za vrijeme trudnoće, 21% Romkinja trudnica u dobi od 15 do 49 godina nije tražilo niti dobilo prenatalnu zdravstvenu zaštitu.¹⁶⁵

Udruženja žena s invaliditetom ukazuju na probleme u pristupu ginekološkoj zaštiti i zaštiti trudnica. U BiH samo par ginekoloških ordinacija u većim gradovima ima odgovarajuće stolove za ginekološki pregled žena koje koriste invalidska kolica. Needuciranost zdravstvenog osoblja za preglede i porođaj žena s invaliditetom kao i neprofesionalan odnos doprinose da žene izostaju s redovnih pregleda ili se, zbog traumatičnog iskustva, ne odlučuju na rađanje više od jednog djeteta.

Žene na selu nemaju pristup specijalističkim zdravstvenim uslugama jer se sve specijalističke službe nalaze u gradovima. U Godišnjem izvještaju o rezultatima aktivnosti institucije Ombudsmena za ljudska prava BiH za 2015. godinu navedeno je sljedeće: „...Kako je već rečeno, građani često u neposrednim razgovorima ali i putem žalbi ukazuju na nizak nivo pružanja usluga zdravstvene zaštite, njen loš kvalitet kao i na neprofesionalan odnos ljekara

164 Pokazatelji MICS-a: „Smjernice za poboljšanje položaja Romske djece u BiH“

165 Navedeno u Strategiji za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u FBiH, 2010-2019. godina u dijelu Promovisanje seksualnog zdravlja i reproduktivnih prava.

prema pacijentima. Primjer: Na Javnoj diskusiji o pravima žena u Bosanskom Grahovu kao poseban problem s kojim se susreću žene na tom prostoru navedeno je nepostojanje specijaliste ginekologa u toj općini. Ombudsmeni su uputili preporuku Vladi Kantona 10 da razmotri preduzimanje mjera u okviru svoje nadležnosti usmjerenih ka podizanju nivoa zdravstvene zaštite na području općine Bosansko Grahovo. Izjašnjenje na preporuku nije zaprimljeno, a ombudsmeni će nastaviti pratiti njenu realizaciju.“

Još jedan od problema s kojima se susreću žene u BiH je participacija. Parlament FBiH je donio Odluku o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih lica u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava kojom su utvrđene kategorije osiguranih lica koja su oslobođena od plaćanja participacije. Odlukom su, između ostalih, plaćanja participacije oslobođene žene u ostvarivanju zdravstvene zaštite u vezi trudnoće i materinstva, korisnice zdravstvenih usluga u vezi s prevencijom karcinoma dojke i maternice, lica starija od 65 godina koja nisu korisnici penzija, odnosno penzioneri s minimalnom penzijom, nezaposlena lica, osobe s određenim stepenom invaliditeta i dr. ranjive grupe. Ova odluka se ne provodi jer kantoni nisu uskladili svoje propise o participaciji s ovom odlukom. Kantoni ne snose nikakve posljedice zbog odbijanja implementacije ove odluke. Posljedica ovakvog ponašanje je da žene ne idu na preventivne preglede jer su to u većini slučajeva troškovi koji se ne planiraju u kućnom budžetu. Ovo posebno pogađa žene žrtve nasilja, nezaposlene žene, žene koje rade u sivoj ekonomiji i sl.

SEKSUALNO I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE U OBRAZOVNOM SISTEMU

Seksualno i reproduktivno zdravlje je još uvijek relativno tabu tema u BiH zbog toga što su društveni odnosi zasnovani na nepisanim patrijarhalnim zakonima i rigidnim rodnim ulogama. Veliki broj građana seksualno i reproduktivno zdravlje poistovjećuje sa seksualnim činom i smatra da bi se razgovorima na ovu temu u školama mladi ljudi poticali da stupaju u rane seksualne odnose. Ne postoji razumijevanje da obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju prije svega pruža zaštitu fizičkog zdravlja mladih, a zatim i znanje koje im pomaže da izgrade sopstveni sistem vrijednosti i samopoštovanja koji će im omogućiti da donose odgovorne odluke i da se odgovorno ponašaju.

U BiH ne postoji jedinstven sistemski pristup uključivanja tema vezanih za seksualno i reproduktivno zdravlje u formalni obrazovni sistem. Jedine informacije koje su dostupne kroz formalni sistem obrazovanja su iz predmeta biologija za završne razrede osnovne škole,¹⁶⁶ gdje se govori o reproduktivnoj anatomiji i funkciji čovjeka, a izostavljene su teme koje govore o kontracepciji, spolno prenosivim bolestima, seksualnom zlostavljanju, rodnim pitanjima i sl. Mladi ljudi su prepušteni da sami istražuju i dobijaju informacije preko izvora koji nisu pouzdani i koji često nude netačne i neprecizne informacije.

Niko se ozbiljno ne bavi posljedicama needuciranosti mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Na području BiH ne postoje istraživanja kao ni zvanični podaci i analize o posljedicama odsustva preventivnih obrazovnih programa o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Rijetko dostupni podaci iz ove oblasti objavljeni su u Specijalnom izvještaju Ombudsmana za djecu RS koji ukazuje na nedostatak preventivnih programa u zaštiti zdravlja djece i gotovo potpuno odsustvo uloge formalnog obrazovanja u zaštiti njihovog reproduktivnog zdravlja. Istraživanje je provedeno na uzorku od 523 srednjoškolaca (60% djevojčica i 40% dječaka) iz 17 srednjih škola i ukazuje da najveći broj djece informacije o reproduktivnom zdravlju dobija iz medija (67%), od roditelja (39%) i vršnjaka (33%), dok škola zauzima posljednje mjesto u obrazovanju djece o ovoj temi (15%).¹⁶⁷

Zakonska regulativa ne propisuje obavezno obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Oba entiteta su usvojila politike vezane za ovu problematiku¹⁶⁸ koje prepoznaju potrebu kontinuiranog obrazovanja i izradu nastavnih planova i programa usmjerenih na obrazovanje mladih oba spola u osnovnim i srednjim školama na ovu temu kao i unapređenje saradnje s nevladinim organizacijama koje posjeduju znanja i ljudske resurse da doprinesu unapređenju stanja u ovoj oblasti. Donesena je i Politika seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u BiH čiji je cilj promocija i zaštita seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava svih stanovnika

166 Reproaktivno zdravlje – stavovi mladih, Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu i Mreže mladih savjetnika, Banja Luka, decembar, 2012. godina. Br. 1928 – 5 – I/12.

167 Strategija unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u FBiH za period 2010-2019, Federalno ministarstvo zdravstva, i Politika za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja RS za period 2012 – 2017, Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite RS

168 Službeni glasnik BiH“ br. 21/11

u BiH. Politika propisuje pravce djelovanja od kojih se neki posebno odnose na mlade kao npr. podizanje nivoa znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima mladih kroz kontinuiranu edukaciju. Iako sve spomenute politike propisuju kontinuiranu edukaciju kroz obrazovni sistem, u praksi se ništa ne poduzima. Izuzeci su povremene edukacije koje se uz saradnju s nevladinim organizacijama provode u pojedinim školama, educirajući ograničen broj učenika. Ove edukacije su značajne ali njihov nedostatak je taj što ne uključuju rodno osjetljiv, kontinuiran i sistemski pristup koji bi uključivao i mehanizme obuke nastavnog osoblja i rodno osjetljive i dostupne servise prilagođene potrebama mladih.

PREPORUKE

- Potrebno je nastaviti napore ka usklađivanju sistema zdravstvene zaštite i osiguranju da žene, uključujući ugrožene grupe žena imaju pravo na ravnopravan pristup i odgovarajuću pokrivenost zdravstvenim osiguranjem.
- Potrebno je preduzeti sistematičnu procjenu rodnog uticaja tekućih strategija i politika koje regulišu oblast zdravlja te integralnu procjenu njihove dosadašnje implementacije i učinaka.
- Potrebno je pažljivo planirati, zakonom propisati i efikasno provoditi programe koji će omogućiti obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju kroz formalni obrazovni sistem, počevši s nižim razredima osnovne škole. Programi moraju biti rodno odgovorni i osjetljivi, slobodni od predrasuda, stigmatizacije i spolno-rodne segregacije, otvoreni za otvoren razgovor i prilagođeni uzrastu djece, prepoznajući njihova prava, slobode, izbore i uloge. Nužno je da programi uključuju interresornu saradnju (obrazovanje, zdravlje, socijalna zaštita) i resurse i znanja nevladinog sektora, kao i planiranje javnih budžeta koji će biti usmjereni na održivost programa.

MARGINALIZOVANE GRUPE

ŽENA

Zaključni komentar broj 37:

Komiteta izražava zabrinutost zbog situacije različitih ugroženih grupa žena, uključujući Romkinje, interno raseljene žene, od kojih mnoge i dalje žive u kolektivnim smještajima, takozvane manjinske povratnice, seoske žene, starije žene i žene s onesposobljenjem, koje su podložnije siromaštvu i u riziku su od ukrštenih oblika diskriminacije u vezi sa obrazovanjem, zdravstvenom njegom, zapošljavanjem i javnim i političkim učešćem. Komitet izražava žaljenje zbog nedovoljnih informacija koje je zemlja članica obezbijedila u vezi s tim i ograničenim informacijama o privremenim posebnim mjerama.

Zaključna preporuka 38:

Komiteta poziva zemlju članicu da preduzme djelotvorne mjere za ukidanje diskriminacije Romkinja, interno raseljenih žena i povratnica, seoskih žena, starijih žena i žena s invaliditetom, naročito u oblasti obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i političkog i javnog života, razvijanjem ciljanih strategija, uključujući privremene posebne mjere za povećanje ravnopravnosti u ovim oblastima. Komitet takođe preporučuje da zemlja članica poveća svoju saradnju sa organizacijama civilnog društva u vezi s ovim i traži da uključi detaljne informacije o položaju ugroženih grupa žena u svoj sljedeći periodični izvještaj, uključujući sistematizovane informacije o položaju i oblicima diskriminacije različitih grupa ugroženih žena (Romkinja, žena sa invaliditetom, žena na selu, LBT žena, povratnica i raseljenih žena, starijih žena)

SAZETAK

S obzirom na različite potrebe, položaj i stepen uživanja prava različitih grupa marginalizovanih žena, u ovom dijelu izvještaja ponaosob su predstavljene pojedine od ovih ranjivih grupa – žene s invaliditetom, povratnice i interno raseljene žene, LBT žene, Romkinje i žene na selu. Ono što je zajedničko za sve ove grupe žena su: višestruka diskriminacija koja se bazira na spolu i nekim drugim karakteristikama kao što su seksualna orijentacija, nacionalna pripadnost ili socijalni status, neujednačena i nepristupačna zdravstvena zaštita (koja je usko povezana s lošom saobraćajnom infrastrukturuom, ukidanjem seoskih ambulanti, skupim privatnim pregledima, troškovima prevoza i arhitektonskim barijerama), nepostojanje adekvatnih statističkih podataka te neprepoznavanje specifičnih potreba ovih ranjivih grupa u konkretnim strategijama i politikama razvoja. Jedna od zajedničkih karakteristika ogleda se i u činjenici da ove žene skoro nikako ne participiraju u zakonodavnim i/ili izvršnim tijelima na bilo kojem nivou vlastitu BiH, te da je nivo predrasuda i stereotipa prema pojedinim grupama u bh. društvu zabrinjavajuće visok.

ŽENE SA INVALIDITETOM

Pripremila

Tanja Mandić Đokić

U V O D

Žene s invaliditetom su već i u ranijim Alternativnim izvještajima o primjeni CEDAW Konvencije identifikovane kao ranjiva grupa koja je izrazito izložena diskriminaciji, pod povećanim rizikom od nasilja i ima poteškoće da pristupi društvenim resursima i ostvari svoja prava. Žene s invaliditetom se nalaze u diskriminatornom položaju u odnosu na druge žene u BiH jer i usluge koje su u proteklim godinama obezbjeđene za žene bez invaliditeta i dalje ostaju nedostupne za žene s invaliditetom. Skromne mjere koje društvo preduzima za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom ne uzimaju u obzir rodnu perspektivu.

BiH gotovo uopšte ne bilježimo učešće žena s invaliditetom u političkom životu, a posebno ne izvan funkcija vezanih generalno za pokret osoba s invaliditetom. Ni jedna žena s invaliditetom nije zastupnica u entitetskim parlamentima niti u Parlamentarnoj skupštini BiH. Takođe, žena s invaliditetom nema na izbornim listama političkih stranaka i ni jedna žena s invaliditetom se ne nalazi na čelu neke javne institucije. U cilju ispunjavanja obaveza BiH koje proizilaze iz

člana 33. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom Vijeće ministara BiH donijelo je Odluku o formiranju Vijeća za osobe s invaliditetom BiH.¹⁶⁹ Od ukupno 10 predstavnika/ca organizacija osoba s invaliditetom u Vijeću, iz oba entiteta i BD BiH, samo su 2 žene, od kojih je jedna sekretarka Vijeća. U RS pri Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite postoji pozicija Nacionalne koordinatorice za lica s invaliditetom na kojoj je žena s invaliditetom ali je to savjetodavna volonterska pozicija bez mnogo stvarnog uticaja.

Relativno je malo projekata namijenjenih osobama s invaliditetom koji se realizuju u saradnji s entitetskim/lokalnim vlastima (najznačajniji su UNDP LOD projekti) i ni jedan nije targetirao isključivo žene s invaliditetom, iako donatori generalno insistiraju na zastupljenosti žena u projektima.

Uopšteno, medijsko izvještavanje o osobama s invaliditetom prepuno je diskriminatornih stereotipa, prikazujući ih obično kao ili ranjive „jadrnike“ ili kao „heroje“ s pretjerano sentimentalnim tonom. Do unazad godinu dana, žene s invaliditetom nisu uopšte imenovane kao „žene“ već uopšteno osoba s invaliditetom.

U BiH odnedavno djeluje Mreže žena s invaliditetom BiH koja okuplja 60 žena s invaliditetom i radi na tome da poveća broj članica, odnosno da dopre do što većeg broja žena s invaliditetom. U Mreži je identifikovano da su zbog mnogobrojnih društvenih barijera (siromaštvo, smanjena mobilnost i sl.) i neosnaženosti mnogobrojne žene onemogućene ili nemotivisane da se uopšte uključe u borbu za svoj bolji položaj i da se priključe organizacijama kao što je Mreža žena.

DIJELOVI UNUTAR OBLASTI NA KOJE SE U IZVJEŠTAJU ZELI UKAZATI /DEFINISANI PRIORITETI

▪ **Nepristupačnost zdravstvene zaštite za žene s invaliditetom**

Nemogućnost korištenja zdravstvene usluge se ogleda u neprilagođenosti medicinske opreme,

¹⁶⁹ „Ne postoji obaveza da u ustanovama radi lice koje poznaje znakovni jezik, ali je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti RS (Službeni glasnik RS broj 106/09) definisano da se, prema potrebi, može obezbijediti tumač. Praksa pozivanja tumača nije uspostavljena”. Vidjeti: Analiza primjene politike u oblasti invalidnosti BiH 2008 – 2013.

neprilagođenosti unutrašnjeg prostora, nepristupačnosti informacija za slijepe i gluve osobe¹⁷⁰ i neobučenosti medicinskog osoblja da pruži adekvatno pomoć osobama s invaliditetom.

U cijeloj BiH postoje samo 4 ginekološka stola koja je moguće prilagoditi kako bi se izvršio transfer žene u kolicima i to u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli i Bijeljini. I u tim slučajevima, žene svjedoče o tome da medicinsko osoblje loše rukuje opremom, preplašeni su i ne znaju pružiti pomoć ženi s invaliditetom. To dovodi do toga da žene s invaliditetom izbjegavaju da koriste zdravstvene usluge, ljekaru odlaze samo u slučaju značajnih tegoba i gotovo uopšte ne obavljaju preventivne preglede. Čak i tamo gdje postoji prilagođena oprema (najčešće iz donacija) ona nije rezultat sistematskog nastojanja da se usluga prilagodi svima, a zdravstvene ustanove ne promovišu mogućnost korištenja određene usluge. Žene s invaliditetom nemaju informaciju da postoji mogućnost za pregled tako da često nabavljena oprema ostaje neiskorištena.

Pod okriljem prividne jednakosti svih pacijentica/pacijenata događa se diskriminacija onih čije potrebe izlaze iz okvira prosječne pacijentice.

„Izbjegavam svaki pregled koji se ne može obaviti dok sjedim u kolicima jer kada me treba prebaciti na krevet za pregled, oni su svi visoki i uski pa mi trebaju dvije osobe da me dižu i prebacuju. To mi je užasno nepraktično pa ne idem ni na rehabilitaciju ili ginekologu“, S.P. Teslić.

D. V. sestra J.V. iz Prnjavora: „Moju sestru je neophodno uspavati kada ide zubaru. To je mala operacija u toku koje se popravi po nekoliko zuba. Ovo je u našoj opštini nemoguće izvesti, moramo je voditi u Banjaluku, plaća se participacija, putuje nas dvoje jer jedno mora voziti, a drugo o njoj brinuti u povratku. Oboje moramo uzeti slobodan dan na poslu.“

▪ **Zapošljavanje žena s invaliditetom**

Iako postoji zakonski okvir koji propisuje obavezu zapošljavanja osoba s invaliditetom, u njegovoj (ionako nedovoljnoj) primjeni žene s invaliditetom su dodatno diskriminisane u odnosu

170 Podaci izvučena na osnovu prebrojavanja ženskih imena u rezultatima konkursa Fonda za 2016; <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/op%C5%A1ti-pro%C5%A1li-I-javni-poziv-20151.pdf>, <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/posebni-pro%C5%A1li-I-javni-poziv-20151.pdf>, <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/samostalni-poduzetnici-pro%C5%A1li-I-javni-poziv-2015.pdf>

na muškarce, s obzirom da poslodavci prednost daju kategoriji ratnih vojnih invalida koju čine samo muškarci. Postoje entitetski fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom koji imaju evidenciju o broju osoba s invaliditetom koje su iskoristile njihove, zakonom definisane, usluge, ali oni priznaju da ne vode evidenciju o zastupljenosti žena sa invaliditetom. Ipak, na osnovu dostupnih podataka (izvještaja, objave rezultata konkursa), možemo izvući podatke koji govore o porazno maloj zastupljenosti žena s invaliditetom u korištenju programa zapošljavanja. Tako je u FBiH u 2015. godini zaposleno ukupno 248 osoba s invaliditetom, a od toga 66 žena ili 26,6%.¹⁷¹

U RS u periodu od 2013. do 2016. preko Fonda je zaposleno 547 osoba s invaliditetom, a od toga samo 34 žene, odnosno 6,2%.¹⁷² Praksa takođe bilježi da se najteže zapošljavaju žene s većim stepenom funkcionalnog invaliditeta bez obzira na kvalifikacije.

- **Nepostojanje socijalnih usluga u zajednici i neuzimanje u obzir rodne perspektive kod određivanja prava iz oblasti socijalne zaštite**

Usluge u zajednici kao što su personalna asistencija, pomoć u kući, specijalni prevoz i sl. ne postoje ili postoje u vrlo malom obimu i ne zadovoljavaju potrebe žena s invaliditetom. U RS usluga personalne asistencije postoji u 3 opštine, a u FBiH ni u jednoj. Rodna perspektiva se ne uzima u obzir prilikom procjene potreba osoba s invaliditetom što utiče na mogućnost žena s invaliditetom da ostvaruju društvene uloge (npr. majčinstvo).

U BiH postoji značajna diskriminacija u odnosu na uzrok nastanka invaliditeta.

„Kada se uporedi zaštita koju imaju ratni vojni invalidi sa zaštitom osoba čiji invaliditet nije stečen u ratu, već je posljedica nezgode, bolesti ili je stečen po rođenju (u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu se koristi nezgrapni termin „neratni invalidi“), jasno je da ove dvije grupe osoba s invaliditetom primaju vrlo različite iznose sredstava pomoći. Osim toga, različit je i način utvrđivanja potreba za socijalnom zaštitom. Ovo je izraženo u oba entiteta u BiH, tako da su u

171 Podaci dobiveni e-mailom od Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida RS.

172 Alternativni izvještaj o primjeni UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

entitetu FBiH novčana sredstva za „neratne invalide“ skoro pet puta manja od sredstava koja primaju ratni vojni invalidi sa istim procentom invaliditeta“.¹⁷³

Kako u kategoriju ratnih vojnih invalida spadaju muškarci u 99% slučajeva, nije teško zaključiti da su u ukupnom broju osoba s invaliditetom žene te koje imaju najmanje naknade koje ni izbliza ne garantuju ni donju granicu socijalne sigurnosti.

V.Č. Banja Luka:¹⁷⁴ „Osjećam da sam na teret svojoj porodici, pa sve svoje životne obaveze prilagođavam njihovim, što čini da se trudim da nemam obaveza. Ne postoji prevoz pa ne mogu sama da odem do grada, naknada za tuđu njegu nije dovoljna da platim nekog da ide sa mnom. Sve to dovodi do toga da vrijeme provodim u kući, ne obrazujem se više i ne družim“.

PREPORUKE

- U politikama, strategijama i akcionim planovima kreiranim za poboljšanje položaja žena u BiH obavezno predvidjeti perspektivu invalidnosti kako bi se ženama s invaliditetom dostupnim učinili svi resursi i usluge u društvu koji su dostupni drugim građankama.
- U kreiranju zakonskih rješenja kao i politika, strategija i akcionih planova u oblasti invalidnosti, obavezno uključiti rodnu perspektivu kako bi se izbjegla diskriminacija žena s invaliditetom u odnosu na muškarce s invaliditetom.
- Obezbjediti stvarni pristup zdravstvenim uslugama za žene s invaliditetom posebno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (mogućnost znakovnih tumača, uputstava za slijepa lica, fizička pristupačnost zgradama, krevetima, toaletima i slično).
- Dodatno stimulisati zapošljavanje žena s invaliditetom iznad 40% invaliditeta, te povećati kontrolu primjene Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju OSI u oba entiteta.
- Uvažavati rodnu perspektivu prilikom procjene obima usluga i prava iz oblasti socijalne zaštite.

173 Sva svjedočanstva žena su preuzeta iz internog zapisnika s radionica za osnaživanje žena koje je organizovala HO Partner“.

174 <http://www.cesi.fpn.unsa.ba/profil-bosne-i-hercegovine/>

INTERNO RASELJENE ŽENE I POVRATNICE

Pripremila

Danka Zelić

UVOD

Oko 2,2 miliona ljudi, više od polovine stanovništva, protjerano je iz svojih domova u toku rata u BiH. Njih oko 1,2 miliona izbjeglo je izvan BiH, a približno milion ih je raseljeno unutar zemlje.

Statistika kaže da danas u BiH ima oko 113.000 interno raseljenih osoba i da je izvan BiH ostalo još 58.578 izbjeglica.¹⁷⁵ Ovaj broj je i dalje neprihvatljivo velik, a dodatni problem predstavlja činjenica da statistika izbjeglica i raseljenih osoba nikada nije urađena po spolu, tako da nemamo podatke koliko je muškaraca, a koliko žena imalo status izbjeglica i raseljenih osoba. Nema ni podataka koliko je na području BiH žena povratnica. Jedina statistika koja

175 <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/statistika/index.php>

nam je dostupna je spolna i starosna struktura raseljenih osoba u FBiH: muškaraca 18.078 i žena 20.742, zaključno sa 2014. Godinom.¹⁷⁶

Pored toga, raseljene osobe u BiH se, i 21 godinu nakon završetka rata, nalaze u kolektivnim centrima. Iako je bilo planirano da do kraja 2017. godine svi kolektivni centri budu zatvoreni, to se ipak neće dogoditi u predviđenom roku.¹⁷⁷ U državnom Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice kažu da je novac osiguran, ali objašnjavaju da je za provođenje projekta izgradnje socijalnih stanova za raseljene osobe potrebno više vremena. Prema podacima ovog Ministarstva, u BiH ima 170 kolektivnih centara u kojima stanuje blizu osam i po hiljada ljudi. Do 2017. bi trebalo da bude zatvoreno 40 posto kolektivnih centara dok bi ostali centri mogli biti zatvoreni do 2020. godine.¹⁷⁸

Izbjeglice, interno raseljene osobe i povratnici/ce predstavljaju posebno ranjivu skupinu s aspekta izloženosti siromaštvu i svim oblicima diskriminacije. Posebno ugroženu kategoriju povratnika predstavljaju žene, samohrane majke i starije osobe. Veliki broj žena povratnica uposlen je u poljoprivredi, sezonski ili trajno, ali su najčešće neprijavljene i bez mogućnosti ostvarivanja socijalnih i drugih prava. Pomoć koja se dodjeljuje povratnicima kako bi se samozaposlili ili zaposlili, predstavlja očit primjer rodne diskriminacije. Poseban problem predstavlja nedostupnost i neujednačenost zdravstvene zaštite za žene povratnice koje u svojim mjestima povratka nemaju ambulante, apoteke, niti mogućnost da redovno obavljaju ginekološke preglede.

PRIMJENA PREPORUKE I AKTUELNO STANJE

Povratnici i povratnice suočavaju sa nizom problema vezanim za ostvarivanje svojih prava i osiguravanja održivog povratka. Postoji veoma malo mogućnosti za dobijanje stalnog zaposlenja, najviše zbog toga što se povratnici uglavnom vraćaju u mjesta koja su bila suštinski uništena tokom sukoba i gdje nije obnovljena infrastruktura, a prijeratna radna mjesta više ne

176 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hiljade-bh-gradana-u-kolektivnom-smjestaju>

177 Izjava Edina Imamović iz Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH

178 <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/odluke/Odluka%20preliminarna%20IP%20Zapo%C5%A1ljavanje%20F%20BiH.pdf>

postoje, jer ono što je preživjelo rat, uništila je privatizacija. Žene povratnice su obično te koje se teže zapošljavaju i teže dolaze do bilo kakvog posla. I sami poticaji za održivi povratak ženama povratnicama na područje cijele BiH, najviše u poljoprivredi i maloj privredi, zanemarivi su u odnosu na broj korisnika pomoći muškaraca povratnika. Naime, prema Odluci o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći po Programu pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u općinama FBiH, od ukupno 1.562 korisnika pomoći 1.414 su muškarci, a 148 žene.¹⁷⁹ Dakle, od ukupne pomoći namijenjene održivom povratku u općinama FBiH, manje od 10% pripalo je ženama.

Takođe, Odluka o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći po Programu pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u općinama RS i BD BiH pokazuje da je na listi, od ukupno 466 korisnika pomoći, samo 59 žena, nasuprot 407 muškaraca.¹⁸⁰

Nadalje, samo 122 žene i čak 660 muškaraca (ukupno 782 osobe) našlo se na Rang listi proljetne/jesenje sadnje voća FBiH kao potpora FMROI za 2015.godinu¹⁸¹ a samo 13 žena nasuprot 190 muškaraca ispunjava uslove za opremanje farmi i razvoj stočnog fonda.¹⁸²

I dok muškarci povratnici dominiraju kad je riječ o programima pomoći u poljoprivredi i maloj privredi, žena je više u programima stipendiranja fakultetskog obrazovanja. U RS u školskoj 2014/2015. godini stipendije za školovanje dobile su 184 studentice povratnice i 133 studenta,

179 <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/odluke/Odluka%20preliminarna%20JP%20Zapo%C5%A1ljavanje%20RS.pdf>. Pored toga, Odluka o utvrđivanju potencijalnih korisnika za program pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanja/samozapošljavanja povratnika u maloj privredi u RS, pokazuje da su samo 3 žene na listi za dodjelu pomoći, za razliku od 30 muškaraca. Vidjeti: <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/index.php>

180 http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/j_oglas/index.php#josv

181 <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/index.php>

182 <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/index.php>

a u 2015/2016. godini 193 studentice i 138 studenata.¹⁸³ Stipendije se odobravaju za studente i studentice od prve do pete godine studija. Ali u realnom sektoru u zapošljavanju taj broj je drugačiji i uglavnom prednost imaju muškarci u odnosu na žene.

Zdravstveno osiguranje i zdravstvena zaštita interno raseljenih žena, kao i povratnica u BiH je neujednačena, neefikasna i često nedostupna i zavisi od ekonomske moći entiteta i kantona. Posebna razlika se uočava u ruralnim i urbanim područjima, kao i među entitetima i u svim kantonima.

Problemi u korištenju zdravstvenih usluga s kojima se suočavaju raseljene žene i žene povratnice, a posebno iz ruralnih područja su sljedeći: nemaju zdravstveno osiguranje, udaljenost zdravstvenih ustanova, ukinute seoske ambulante, troškovi prijevoza, vrijeme koje je potrebno odvojiti za odlaske, cijena pregleda i intervencija u privatnim ordinacijama, velika udaljenost ili nepostojanje apoteka u povratničkim mjestima, kao i cijena lijekova.

Iako su u proteklom periodu urađene određene intervencije na obnovi domova zdravlja i bolnica, ali uglavnom u većim gradovima i mjestima, u manjim mjestima i tamo gdje su se vratile žene kao manjinske povratnice uglavnom nisu obnovljene ginekološke ambulante. Postoje primjeri gdje su obnovljene ginekološke ambulante i opremljene sa svom potrebnom opremom, ali nisu u funkciji. Uglavnom je problem u tome što kantonalne vlade i resorna ministarstva ne žele financirati liječnike specijaliste za odlazak na rad u te ambulante. Često ženske nevladine organizacije iznalaze financijska sredstva da financiraju dolazak liječnika u ambulante u ruralnim područjima da bi olakšali ženama povratnicama zdravstvene preglede. Iste te organizacije periodično provode projekte edukacija žena povratnica, te osiguravaju besplatne ginekološke preglede za žene povratnice koje nemaju zdravstveno osiguranje. Izvještaji nevladinih organizacija pokazuju da žene povratnice koje nemaju redovno dostupnu

183 Projekat „Edukacijom do prevencije malignih oboljenja kod žena“ provelo je Udruženje građanki Grahovo - završno izvješće 06/2014. U istraživanje je bilo uključeno 100 žena (ginekološki pregledi i Papa Nikolaus testovi) u Livnu, kao urbanom mjestu i Bosanskom Grahovu, kao ruralnom. Istraživanje u kontroliranoj populaciji u Livnu je pokazalo da je učestalost invazivnog karcinoma cervixa iznosila 0,06 – 0,17%, isto koliko i učestalost kod CIN II, H SIL, dok je u Bosanskom Grahovu iznosila 1%, kod karcinoma cervixa, i čak 2% kod CIN II. Također, za žene koje imaju redovan pristup zdravstvenoj zaštiti (Livno) 85% žena ima urađen papa test u zadnje tri godine, dok je taj rezultat u povratničkoj populaciji ispod 60%.

adekvatnu zdravstvenu zaštitu puno više obolijevaju od karcinoma od onih žena koje imaju normalnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu.¹⁸⁴

I pored učinjenih napora na usklađivanju zakona, propisa i strategija kojim se regulira oblast zdravlja sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i dalje postoji razlika između utvrđenih prava na zdravstvenu zaštitu i mogućnosti za njihovo ostvarenje u praksi, što se naročito odnosi na žene povratnice, žene iz ruralnih oblasti i žene pripadnica ranjivih grupa.

PREPORUKE:

1. Poduzeti sistematičnu procjenu rodnog utjecaja tekućih strategija i politika koje reguliraju oblast zdravlja i nastaviti raditi na usklađivanju sistema zdravstvene zaštite i osiguranju da žene povratnice i interno raseljene žene imaju pravo na ravnopravan pristup i odgovarajuću pokrivenost zdravstvenim osiguranjem, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje.
2. Službe za zapošljavanje na svim razinama u BiH treba osnažiti kadrovski tako što će imati posebne djelatnike koji će se baviti pitanjima pune integracije rodne ravnopravnosti u zapošljavanje, kao i osmišljavanju projekta koji će biti specifično usmjereni na zapošljavanje žena povratnica i interno raseljenih žena.
3. Adekvatno zakonski regulirati pitanja socijalnog i zdravstvenog osiguranja žena povratnica koje su uposlene u poljoprivredi i to najčešće u najmu, sezonski ili trajno, ali neprijavljene i bez mogućnosti ostvarivanja socijalnih i drugih prava.
4. Raditi sistemski na informisanju povratnica i povratnika o pravima koje imaju, kao i o mogućnostima zapošljavanja i samozapošljavanja. Putem biltena, sastanaka u mjesnim zajednicama i općinama, kao i putem lokalnih i drugih medija, osigurati da sve potrebne informacije stignu do svih povratnika i povratnica.

184 Istraživanje je u BiH u 2015. godini proveo National Democratic Institute, te istraživanja koja je tokom 2013. godine proveo Sarajevski otvoreni centar. Više informacija je dostupno na <http://www.slideshare.net/NDIdemocracy/ndi-public-opinion-poll-in-the-balkans-on-lgbt-communities>, <http://soc.ba/oslobodenje-zivot-lgbt-osoba-u-bih-nije-jednostavan/> i http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/11/ko_smo_mi_2013_10_25web1.pdf.

LBTI ŽENE

Pripremila

Emina Bošnjak

U V O D

Lezbejke, biseksualne, transrodne i interpolne (LBTI) žene jedna su od najmarginalizovanijih društvenih grupa u BiH. Sve do 2015. godine nije postojala niti jedna javna politika koja je uključivala zaštitu, promociju ili inkluziju LBTI žena u bh. Društvo. LGBTI prava nisu bila na dnevnom redu niti jednog tijela vlasti, a u mnogim oblastima, posebno privatnog i porodičnog života, LGBTI osobe, a time i LBTI žene strukturalno su diskriminisane.

Istraživanja javnog mnijenja koja su provodila organizacije koje se bave ljudskim pravima pokazuju izrazito visok nivo neznanja o problemima i potrebama LBTI žena, zabrinjavajući nivo socijalne distance, te predrasuda i stereotipa prema LBTI ženama.¹⁸⁵ Imajući ovo na umu, ne iznenađuju trendovi rasta broja slučajeva nasilja i diskriminacije nad LBTI ženama.

185 Ne postoje službeni sudski podaci niti sudske evidencije koje krivična djela, a posebno krivična djela počinjena iz mržnje i govor mržnje razvrstavaju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Sarajevski otvoreni centar, kao organizacija civilnog društva koja se bavi pravima LGBTI osoba ima sistem dokumentovanja kršenja ljudskih prava LGBTI osoba koji je poslužio kao izvor ovih podataka.

Podaci Sarajevskog otvorenog centra¹⁸⁶ pokazuju da je tokom 2014. godine zabilježeno ukupno 16 slučajeva incidenata govora i zločina iz mržnje nad LGBTI ženama, a tokom 2015. Taj se broj udvostručio (28), dok u 2014. nije zabilježen nijedan slučaj diskriminacije nad LGBTI ženama. U 2015. godini Sarajevskom otvorenom centru prijavljena su dva.

U BiH još uvijek ne postoji nijedan zvanični izvještaj koji prikazuje stanje ljudskih prava lezbejki, biseksualnih, transrodnih i interspolnih (LBTI) žena. Zahvaljujući dvogodišnjem pritisku organizacija civilnog društva, tek je u maju 2015. godine održana prva tematska sjednice o pravima LGBTI osoba u državnom parlamentu (PS BiH). To je bila prva sjednice nekog parlamentarnog tijela u bh. historiji isključivo posvećena ljudskim pravima LGBTI osoba, a Zajednička komisija za ljudska prava PS BiH, između ostalog, zaključila je da Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH treba izraditi specijalni izvještaj o zaštiti prava LGBT osoba i dostaviti ga nadležnim tijelima. Izvještaj je trenutno u izradi.

Prvi zakon koji je propisao zabranu diskriminacije na osnovu spola i spolne orijentacije jeste Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH iz 2003. godine (izmijenjen 2009). Prema Zakonu o zabrani diskriminacije BiH, usvojenom 2009. godine, diskriminacija LGBTI žena je zabranjena, između ostalog i na osnovama „spolnog izražavanja i/ili orijentacije“.¹⁸⁷ Nakon usvajanja ovih zakona, izostali su svi daljnji potrebni koraci radi njihove efikasne provedbe, te dosada nije zabilježen niti jedan predmet diskriminacije LGBTI žena na sudovima po ovim osnovama.

Prijedlog izmjena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije je u parlamentarnoj proceduri od aprila 2016. godine, a sadrži i konkretne amandmane koje je pripremio Sarajevski otvoreni centar. Ukoliko se ovaj Zakon usvoji u bh. parlamentu, BiH će biti među prvim državama

186 Pojam „spolnog izražavanja i/ili orijentacije“ trebao bi glasniti „rodno izražavanje i/ili seksualna orijentacija“. Ovo su pojmovi koji su ustaljeni i koji se koriste u diskursu ljudskih prava, te u pokretu za prava LGBTI osoba i (međunarodnoj) pravnoj praksi. Ovo je posebno bitno imajući na umu da praktičari (u pravosuđu, upravi, itd) često nisu upoznati sa pravim značenjem ovih pojmova, te su jasne definicije nužne u našoj pravnoj kulturi.

187 <https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/NW%20Balkans%20Spotlight.pdf>

u Evropi koja zabranjuje diskriminaciju na osnovu „spolnih karakteristika“, pružajući tako sveobuhvatnu zaštitu interpolnim ženama od diskriminacije u svim oblastima života. Pored toga, zakon će eksplicitno zabraniti i diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, tako što će se prethodni termini zamijeniti ustaljenim i korektnim. Zakon će na ovaj način zaštititi sve lezbejke, biseksualne, trans* i interpolne (LGBTI) žene od diskriminacije. Međutim ostaje zabrinutost da ove izmjene neće donijeti smanjenje nivoa diskriminacije prema LBTI ženama, ukoliko se ne poduzmu efikasni koraci ka sprečavanju i prevenciji diskriminacije.

U aprilu 2016. prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH Ministarstva pravde FBiH usvojen je u Parlamentu FBiH. Sada sva tri krivična zakona (RS, FBiH, BD BiH) regulišu krivična djela počinjena iz mržnje uključujući i na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Odredbe kojima se sankcioniše poticanje na mržnju, govor mržnje i nasilje sadržane su u krivičnim zakonima oba entiteta i BD BiH, ali su ograničene isključivo na nacionalnu, etničku i vjersku osnovu. S ovakvim zakonskim okvirom teško je sankcionisati poticanje na mržnju i nasilje prema drugim društvenim grupama kao što su LBTI žene, koje prevladava na internetskim portalima i društvenim mrežama, a koje nerijetko prerasta u diskriminaciju i krivična djela počinjena iz mržnje.

Ni više od dvije godine nakon napada na Festival Merlinka, još uvijek nije došlo do podizanja optužnice protiv odgovornih osoba; samo djelo je okarakterisano samo kao nasilničko ponašanje, što se prema krivičnom pravu FBiH smatra prekršajem. Jasno je da su obrazac neadekvatnog i nemarnog istraživanja i procesuiranja napada na Sarajevo Queer Festival 2008. godine, Festival Merlinka 2014. godine i niz slučajeva poticanja na nasilje i mržnju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta doveli do stvaranja utiska da se homofobni i transfobni napadi u BiH tolerišu, što je kulminiralo još jednim homofobnim napadom na osoblje i gošće Art kina Kriterion 4. marta 2016. godine.

Važeći pravni okvir ne normira istospolne zajednice LB žena i njihove međusobne odnose. Istospolne stabilne emocionalne zajednice porodičnog života LB žena tako nemaju mogućnost koristiti svoja ustavom garantovana prava na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta isključivo zbog svoje seksualne orijentacije.

Nijedan sistem zdravstvenog osiguranja (FBiH, kantonalni, RS) istospolnim zajednicama/parovima LB žena (kao što je slučaj i sa ženama koje nisu u braku ili u vanbračnoj zajednici) ne pokriva troškove biomedicinski potpomognute oplodnje. Trenutno u BiH ne postoji nijedan akt na nivou zakona koji reguliše pitanje biomedicinski potpomognute oplodnje.

I dalje ne postoje dostupne, brze i transparentne procedure za promjenu oznake spola u ličnim dokumentima za transrodne žene. Trans* žene u BiH diskriminirane su u svim oblastima života zbog svog rodnog identiteta i rodnog izražavanja, te su ostavljene da se konstantno suočavaju s pravnim vakuumom koji postoji u oblasti regulacije pravne promjene spola. Trans* žene u BiH oznaku spola u svojim ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene medicinske prilagodbe spola. Nepostojanje medicinske i finansijske podrške za transrodne osobe ovaj dugotrajni proces dodatno produžuje i otežava. I endokrinološka terapija i hirurški zahvati moraju se obavljati u inostranstvu, jer to u BiH nije moguće, a zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva. To znači da osoba sama snosi troškove svoje tranzicije, uz dodatne troškove koje česti odlasci kod inostranih specijalista donose sa sobom.

Po prvi put, tokom druge polovine 2015, i u 2016. godini, određene institucije - gender institucionalni mehanizmi i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pokazale su interes i senzibilitet za zaštitu prava LGBTI žena te učinile iskorak u smislu uključivanja mjera za zaštitu prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih osoba u javne politike koje se tiču rodne ravnopravnosti i zaštite od diskriminacije. Iako su u godišnje operative planove za ravnopravnost spolova Vlade RS i FBiH prvi put uključene konkretne aktivnosti koje se odnose na ljudska prava LGBTI osoba, te u Akcioni plan borbe protiv diskriminacije na nivou BiH, aktivnosti institucija nisu zadovoljavajuće i fokusirane su samo na određene oblasti. Borba za ravnopravnost LGBTI osoba ipak zahtijeva intenzivnije aktivnosti i sistemski pristup koji bi obezbijedio i/ili promovisao jednak tretman i učešće LGBTI žena u oblastima obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i političkog i javnog života te prevenirao stigmatizaciju, predrasude, stereotipe i sve oblika nasilja protiv LGBTI žena.

PREPORUKE:

- Izrada, usvajanje i provedba akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba, koja bi eksplicitno uključivala i lezbejke, biseksualne, transrodne i interspolne žene radi smanjenja njihove diskriminacije u svim sferama javnog života, s jasnim mjerama inkluzije LGBTI žena u bh. društvo;
- Preuzeta obaveza Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice da se radi na strategiji za ljudska prava i strategiji za suzbijanje diskriminacije mora uključivati pitanja vezana za prava LGBTI žena, a predstavnici/e civilnog društva moraju biti uključeni/e u izradu ovih dokumenata;
- Izmijeniti krivične zakone FBiH, RS i BD BiH tako da se adekvatno reguliše izazivanje i pozivanje na mržnju, netrpeljivost i nasilje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika čime bi se zaštitile i LGBTI žene;
- Uključiti obavezno obrazovanje o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika u nastavne planove policijskih akademija RS i FBiH, ali i permanentne i specijalističke programe obuke postojećih policajaca/ki, tužitelja/ki i sudija/sutkinja;
- Izrada i primjena protokola kojim će se jasno propisati saradnja policije i pravosudnih organa u procesuiranju slučajeva krivičnih djela počinjenih iz mržnje i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika u cilju njihovog brzog i efikasnog rasvjetljavanja;
- Regulisanje pravne promjene spola tako da prepoznaju posebnu ranjivost transrodnih žena u procesu tranzicije i donošenje zakona kojim će se eksplicitno regulisati prava i slobode transrodnih i transseksualnih osoba. Ovim zakonima potrebno je na sistemski i sveobuhvatan način regulisati procedure promjene imena, oznake spola i jedinstvenog matičnog broja u svim ličnim dokumentima;
- Regulisanje istospolnih zajednica života LB žena zbog ostvarivanja ravnopravnosti i višeg standarda zaštite ljudskih prava svih građana i građanki;
- Usvajanje zakona koji će regulisati biomedicinski potpomognute oplodnje, a koji će, bez diskriminacije, uključivati i LB žene, uključujući i njihove zajednice života.

ROMKINJE

Pripremile

Syjetlana Marković, Ivana Stanković, Indira Bajramović

UVOD

U BiH danas živi 17 nacionalnih manjina, a Romi, za koje se procjenjuje da ih je između 70,000 i 100,000¹⁸⁸ pripadaju najvećoj i najsiromašnijoj etničkoj grupi. Romska populacija se suočava sa brojnim problemima, a u posebno teškom položaju su Romkinje koje su dvostruko više izložene stigmatizaciji, prije svega kao žene, a onda i kao pripadnice romske nacionalne manjine.

S obzirom da u BiH i dalje izostaje opsežna zaštita njihovih osnovnih prava i sloboda, njihov položaj izuzetno je težak u svim sferama života.¹⁸⁹ Iako je na inicijativu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, Vijeće ministara u decembru 2013. usvojilo revidirani Akcioni plan za Rome u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite za period od 2013-2016. godine, zabilježen je mali pomak u unapređenju položaja ove diskriminisanе grupe.

188 <http://arsbih.gov.ba/konferencija-suocavanje-sa-stvarnoscu-i-buducnoscu-za-romkinje-u-bih/>

189 Od ovog broja 64 udruženja su registrirana u Fedraciji BiH, 18 u RS, a 2 udruženja djeluju na području BD BiH. Vidjeti: <http://www.osce.org/bs/bih/110497?download=true>

Poput ovog, većina strateških dokumenata je već istekla ili ističe tokom 2016. godine zbog čega su pred BiH postavljeni novi izazovi. Još uvijek je na snazi *Okvir nacionalnih strategija za integraciju Roma Evropske unije do 2020. godine (Platforma EU)* koji je 2011. usvojila Evropska komisija, a BiH će sve buduće strategije morati uskladiti s ovom EU platformom.

Podršku integraciji Roma u društvo i dalju pružaju romska udruženja, kojih je po podacima iz 2013. godine, u BiH bilo 84.¹⁹⁰ U BiH djeluje i ženska romska mreža Uspjeh koja broji 7 organizacija iz oba bh entiteta i dvije pojedinke. Zahvaljujući reagovanjima ove Mreže 5 Romkinja je ušlo u Odbor za Rome¹⁹¹ u kojem do tada nije bilo nijedne žene romske nacionalnosti.

DIJELOVI UNUTAR OBLASTI NA KOJE SE U IZVJESTAJU ZELI UKAZATI / DEFINISANI PRIORITETI

▪ Stambeno zbrinjavanje

Veliki broj Roma i Romkinja su i dalje beskućnici, nastanjeni u prepunim domovima, bez tekuće vode, struje i kanalizacije,¹⁹² gdje su žene često nezaštićene i izložene porodičnom nasilju. Usljed loših higijenskih uslova i nepostojanja pitke vode, kod trudnih Romkinja često su ugroženi životi i majke i djeteta.¹⁹³

190 Odbor za Rome je savjetodavno tijelo Vijeća ministara BiH i ima 22 člana/ice (11 predstavnika romske zajednice i 11 predstavnika institucija). Osnovano je 2002. godine i zaduženo je da prati provođenje i predlaže aktivnosti u svrhu efikasnije realizacije Dekade inkluzije Roma 2005-2015.

191 „Većina mnogočlanih romskih porodica u čitavoj BiH žive u jako lošim stambenim uslovima. Riječ je uglavnom o propalim i napuštenim barakama, skladištima, odnosno deponijima. Zbog nemogućnosti da prijave boravak, odnosno prebivalište u naseljima bez legalnog osnova stanovanja, oni ne mogu ostvariti pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje, zapošljavanje“. Vidjeti Smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH – socijalna uključenost (oktobar 2013), dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=4281&langTag=bs-BA

192 Ova problematika posebno je opisana u filmu Epizoda u životu berača željeza iz 2013. godine, rađenog po istinitoj priči Romkinje Senade Alimanović, čije dijete umire za vrijeme trudnoće, a ona ne može biti podvrgnuta potrebnoj operaciji jer nema zdravstveno osiguranje.

193 Institucija Ombudsmena za ljudska prava BiH. Specijalni izvještaj o položaju Roma u BiH. Dostupno na: <http://www.osce.org/bs/bih/110497?download=true> (Pristupljeno dana 19.8.2016.)

Neki od problema prepoznatih u Specijalnom izvještaju o položaju Roma Institucije Ombudsmana za ljudska prava u BiH ogledaju se u *lošoj implementaciji Akcionog plana, nedostatku finansijskih sredstava, kompliciranim i dugim procedurama, nedovoljnoj saradnji između romskih udruženja, migraciji romskih porodica, nedostatku građevinskog zemljišta, neriješenim imovinskim odnosima, nemogućnosti legalizacije postojećih objekata, nedostatku sredstava za učešće općinskih organa uprave u realizaciji projekata na kantonalnom nivou, otporu lokalnog stanovništva, nedovoljnim higijenskim i tehničkim uslovima u kojima žive Romi, te odsustvu dobre volje lokalnih organa uprave.*¹⁹⁴

U pojedinim opštinama omogućena je besplatna pravna pomoć u svrhu rješavanja stambene problematike Roma, ali učestale migracije ovog stanovništva predstavljaju dodatni izazov za kontinuirano rješavanje ovog pitanja.

▪ **Obrazovanje Romkinja/Roma**

U BiH još uvijek ne postoje potpuni podaci kada je u pitanju obrazovanje Roma, a prepreke s kojima se oni suočavaju u obrazovanju su već nekoliko godina iste - od ekstremnog siromaštva, konstantnih migracija i nepostojanja sistematske podrške da se adekvatno riješi ovo pitanje. Neupisivanje djece u matične knjige dodatno je opterećenje jer su djeca uskraćena za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, a samim tim i pravo na školovanje. Veoma rijetko je romskoj djeci omogućeno da pohađaju vrtiće. Npr. u BD BiH, gdje Romi predstavljaju najbrojniju nacionalnu manjinu s preko 2,500 ljudi, niti jedno romsko dijete ne pohađa predškolsku ustanovu.¹⁹⁵

Prema dostupnim, iako nepotpunim podacima, ukupan broj romske djece uključene u redovno osnovno obrazovanje u školskoj 2014/2015. godini u BiH je 2,051 (muških 1,144 i ženskih 907).

194 Odrastanje romske djece: Od rođenja u lošijoj poziciji, s diskriminacijom koja ih prati kao sjena. RadioSarajevo.ba. Dostupno na: <http://www.radiosarajevo.ba/metromahala/teme/odrastanje-romske-djece-od-rođenja-u-losijoj-poziciji-s-diskriminacijom-koja-prati-kao-sjena/219894>(Pristupljeno dana 19.8.2016.)

195 Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma za školsku 2014/2015.godinu. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/IZVJESTAJ%20o%20provodjenju%20RAP_%20za%20sk%202014_2015%20.pdf (Pristupljeno dana 20.8.2016.)

U prvi razred je upisano 286 djece (muških 173 i ženskih 113)¹⁹⁶ a iz statistike je vidljivo da romska djeca postižu znatno lošije rezultate u odnosu na drugu djecu.

Zabrinjavajući je i podatak da je broj djevojčica koje napuštaju osnovnu školu u porastu. Skoro 80% Romkinja nema završenu osnovnu školu, u poređenju sa 22% ukupnog stanovništva. Srednju školu završi 4,5% Romkinja i 9% Roma.¹⁹⁷ Ovo za posljedicu ima neplaćeni kućni rad, ekonomsku zavisnost Romkinja od svojih muževa i nemogućnost adekvatne zdravstvene zaštite.

Jedan od problema predstavlja i odvijanje nastave na jezicima koji nisu maternji romskoj djeci (B/H/S jezici), izostanci s nastave i neobrazovanost roditelja. Romska mreža Uspjeh svjedoči i o diskriminaciji romske djece u školama.¹⁹⁸

Rani, plaćeni brakovi i tradicionalne prakse u kojima mlade Romkinje imaju obavezu čuvanja mlađe braće i sestara još uvijek predstavljaju surovu realnost za veliki broj romskih djevojčica i djevojaka u BiH. Rezultati objavljeni u MISC4 anketi iz 2013. godine, koja se odnosila na rane i prisilne brakove, ukazuju da je više od jedne trećine Romkinja u dobi od 15-19 godina trenutno vjenčano; 15% Romkinja u dobi od 20 do 49 se vjenča prije 15-te godine, a 48% prije 18. godine. Procenat udatih žena je bio veći kod onih bez formalnog obrazovanja (53%) u poređenju sa ženama koje imaju srednje i visoko obrazovanje (20%).¹⁹⁹

Prema informacijama Ministarstva sigurnosti BiH u periodu od 2013-2015. godine registrovano je šest slučajeva prisilnih brakova. S druge strane, udruženje „Otaharin“ je samo na području

196 Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u BiH u 2014. godini. Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: http://www.fondacijacure.org/files/Godisnji_HRP-7_FINAL_10.04.2015_za-print.pdf (Pristupljeno dana 25.8.2016.)

197 Prema iskazu Indire Bajramović, predsjednice udruženja Bolja Budućnost, u jednoj osnovnoj školi u Donjem Vakufu roditelji ne dozvoljavaju svojoj djeci da sjede sa romskom djecom i nazivaju ih pogrdnim imenima. Indira zna i za slučaj djevojke iz Prnjavora koja ide u treći razred srednje škole. Prema riječima Indire Bajramović, toj djevojci je razrednica rekla da, dok je ona profesorica, ona neće završiti 3. razred, „a i šta će joj kad će se svakako udati“.

198 Godišnji izvještaj o stanju prava žena u BiH tokom 2013. Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-BiH-u-2013.pdf> (Pristupljeno dana 25.8.2016.)

199 Prisilni brakovi realnost bh. društva, Etrafika, Dostupno na: <http://www.etratika.net/drustvo/38949/prisilni-brakovi-realnost-bh-drustva/> (Pristupljeno 17.10.2016.)

Bijeljine tokom posljednjih pet godina evidentiralo čak 40 slučajeva prisilnih brakova.²⁰⁰ Po podacima udruženja „Zemlja djece“ iz Tuzle, najmlađa evidentirana djevojčica koja je prisilno udata na području Tuzle imala je 12 godina. Tokom protekle tri godine u Tuzli je evidentirano i procesuirano osam slučajeva maloljetničkih brakova.²⁰¹

▪ Zapošljavanje

Brojni su razlozi veoma lošeg stanja u zapošljavanju Roma i Romkinja. Pored neadekvatnog obrazovanja i konstantnih migracija, usporena integracija i nepostojanje adekvatnih radnih kvalifikacija onemogućavaju pripadnicima ove nacionalne manjine da dođu do bilo kakvog zaposlenja.

Po osnovu nalaza Sekretarijata Dekade za inkluziju Roma, veliki broj podataka o zapošljavanju Roma nedostaje. Procenat zaposlenosti Roma je veoma nizak (posebno za Romkinje). U FBiH i BD BiH taj je procenat manji od 1%, a u RS je manji od 3%. S druge strane, razlika u stopi nezaposlenosti između Roma/Romkinja i ukupnog broja stanovnika je smanjena.²⁰² Veliki broj Roma se uopšte ne prijavljuje na evidenciju nezaposlenih ili se tom prilikom ne izjašnjavanju kao Romi, a dosta ih je zaposleno u sivoj ekonomiji. Krajem 2014. godine Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je sa svim relevantnim zavodima za zapošljavanje u BiH zaključilo Memorandum o razumijevanju o implementaciji Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja na osnovu kojeg je 2015. godine sačinjen **Program zapošljavanja Roma**. Programom su definisana sredstava za sufinansiranje zapošljavanja

200 Trgovina ljudima pod maskom tradicije: Djevojčice prodaju za 400 KM, portal Etrafika, Dostupno na: <http://www.etratika.net/drustvo/36369/trgovina-ljudima-pod-maskom-tradicije-djevojci-ce-prodaju-za-400-km/> (Pristupljeno 17.10.2016.)

201 Roma Inclusion Index 2015. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation. September 2015. Dostupno na: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf (Pristupljeno dana 30.8.2016.)

202 Bosna i Hercegovina. Federalni zavod za zapošljavanje. Dostupno na: <http://www.fzzz.ba/projekti/programu-zapoljavanja-roma-u-2015-godini> (Pristupljeno dana 26.8.2016.)

kod poslodavaca i samozapošljavanje nezaposlenih Roma²⁰³ ali žene ovim Programom nisu prepoznate kao posebna grupa.

Na terenu postoji potreba da se inicira izmjena zakona u svrhu uvođena posebnih mjera pojačanog zapošljavanja Roma, a naročito Romkinja kao posebno marginalizovane skupine.²⁰⁴ U akcionim planovima i programima potrebno je predvidjeti određene afirmativne mjere, po osnovu kojih bi se Romkinjama davala određena prednost prilikom stupanja u radni odnos. Pored ovoga, kao osnovni problemi pri zapošljavanju Roma, romska udruženja ističu nekonkurentnost na tržištu rada zbog nedostataka strukovnog obrazovanja, nedovoljn angažiranosti Roma, neobrazovanosti, nepovjerenja poslodavaca, nepotizma, nepoticanja otvaranja samostalnog poduzetništva i obrta, predrasuda i stereotipa.

▪ Zdravstvo i socijalna zaštita

Prema posljednjim dostupnim podacima iz 2011. godine, 90% Romkinja nema nikakav pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti i zaposlenju.²⁰⁵ Indira Bajramović, iz udruženja Bolja budućnost, navodi da *„osoba koja želi uplaćivati dobrovoljno zdravstveno osiguranje, treba da priloži ljekarsko uvjerenje koje se plaća, treba da plati 6 mjeseci retroaktivno osiguranje i onda da čeka još jedan mjesec da bi bila u sistemu zdravstvenog osiguranja, što je za veliki dio ove populacije nepojmljivo“*. Prema podacima Ministarstva za ljudska prava, za 71,45%, odnosno 1,776 evidentirane romske djece u centrima za socijalni rad koji su dostavili podatke, ne zna se imaju li zdravstveno osiguranje ili ne. Ovo činjenica predstavlja obavezu da se

203 Pozitivan primjer rješavanja pitanja diskriminacije Roma nalazi se u Opštini Travnik koja je u aprili 2016. godine usvojila Akcioni plan Opštine Travnik za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite 2016-2020. godine. U postojećem Akcionom planu žene i mladi prepoznati su kao posebna ciljna grupa za koje je planirano kreiranje održivih programa samozapošljavanja, uključujući i pružanje stručne pomoći osobama koje iskazuju interes za program zapošljavanja. Pogledati: www.opcinatravnik.com.ba/ba/filedownload.php?did=1701 (Pristupljeno dana 25.8.2016.)

204 Pregled stanja rodne ravnopravnosti u ostvarivanju socijalnih prava i zaštite. Gender centar FBiH, Dostupno na: <http://www.gcfbih.gov.ba/pregled-stanja-rodne-ravnopravnosti-u-ostvarivanju-socijalnih-prava-i-zastite/> (Pristupljeno 17.10.2016.)

205 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. Smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH (Oktobar 2013). Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=4281&langTag=bs-BA (Pristupljeno dana 15.8.2016.)

ozbiljno pristupi rješavanju ovog problema na koji ukazuju i nevladine organizacije koje rade s romskom djecom. Prema ukupnoj procjeni, u FBiH moglo bi biti oko 4,000 romske djece bez zdravstvenog osiguranja.²⁰⁶

U analizi Mashe Durkalić „Moj glas odjekuje“ iz 2015. godine, ističe se da su Romkinje uglavnom ekonomski ovisne od svojih partnera i rijetko dobivaju pomoć od svoje porodice koju su napustile radi udaje. Ugroženo je i njihovo seksualno i reproduktivno zdravlje, obzirom na nemogućnost pristupa kontracepciji (zbog čega postaju majke već u ranim dvadesetim godinama), ali i redovnim ginekološkim pregledima.²⁰⁷

Po mišljenju predstavnica ženskih romskih organizacija, Romkinje još uvijek nisu dovoljno upoznate o važnosti preventivnog djelovanja kada je u pitanju seksualno i reproduktivno zdravlje, a udaljenost od urbanih dijelova gdje su zdravstvene ustanove smještene, onemogućava blagovremeno liječenje.²⁰⁸

JAVNI I POLITICKI ŽIVOT

Kad je riječ o uključenosti Romkinja u javni i politički život u BiH, ženska romska mreža Uspjeh raspolaže podacima da su u savjete mjesnih odbora uključene tri žene, da u opštini Prnjavor postoji jedna odbornica Romkinja, i jedna žena u Komisiji za mlade općine Visoko. Pored toga, 5 Romkinja su članice Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, od kojih je jedna predsjedavajuća.

206 Masha Durkalić. Moj Glas odjekuje. (2015). Sarajevo. Dostupno na: <http://www.fondacijacure.org/files/mojGlasOdjekujeBa.pdf> (Pristupljeno dana 15.8.2016.)

207 U Tuzli edukacija Romkinja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. RadioSarajevo.ba. (Decembar 2014). Dostupno na: <http://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/u-tuzli-edukacija-romkinja-o-seksualnom-i-reproduktivnom-zdravlju/174232> (Pristupljeno dana 15.8.2016.)

208 Prema izvještaju “Ruralni razvoj u BiH: Mit i stvarnost”, BiH je jedna od najruralnijih zemalja u Evropi. Njeno stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno te 61% stanovništva živi u ruralnim općinama. Život na selu se znatno razlikuje od onog u urbanim sredinama, što u posebnu poziciju stavlja žene sa sela, čiji život određuju tradicionalna pravila, ograničene ekonomske mogućnosti, visok stepen nezaposlenosti i niske plate, povećan rizik od socijalne isključenosti, onemogućen jednak pristup uslugama i isključenost iz političkog i društvenog života.” Vidjeti: Durkalić, Masha (2015) . Moj glas odjekuje... Sarajevo: Fondacija CURE; elektronski izvor: <http://www.fondacijacure.org/files/mojGlasOdjekujeBa.pdf>. Pristupljeno 23. 08. 2016.

PREPORUKE:

- Kreirati novu strategiju i pojedinačne akcione planove u oblasti zdravlja, obrazovanja, zapošljavanja i stanovanja Roma i Romkinja.
- Definirati mjere za suzbijanje višestruke diskriminacije romskih djevojčica i žena.
- Osnovati dnevne centre za djevojke i žene obrazovnog karaktera i sa ciljem njihovog osposobljavanja za zapošljavanje.

ŽENE NA SELU

Pripremila

Selma Hadžihalilović

UVOD

Žene na selu i dalje predstavljaju marginaliziranu i višestruko diskriminisanu grupu na području cijele BiH.²⁰⁹ I pored toga što je UN Komitet dao jasne preporuke državi da uloži dodatne napore za ukidanje diskriminacije ove kategorije stanovništva, stanje na terenu ukazuje na nove trendove diskriminacije, ali i nestajanja sela kao direktnu posljedicu novih trendova migracije stanovništva BiH.

Samo u jednom od dva entiteta u BiH – u RS – postoje naznake pozitivnog djelovanja kroz kontinuirano provođenje kampanje Ravnopravno za žene sa sela²¹⁰, dok FBiH, i pored plana za ruralni razvoj²¹¹ nije usvojila nikakve posebne mjere za unapređenje kvalitete života žena na selu.

209 <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/AKTI/Pages/default.aspx>

210 http://fimpvs.gov.ba/V_3/program-ruralnog-razvoja-fbih?p=0

211 <http://www.fbihvlada.gov.ba/pdf/Reformska%20agenda.pdf>

Patrijarhalne i tradicionalne norme, koje još uvijek dominiraju ruralnim područjima BiH, porast nacionalne retorike te radikalni i konzervativni vjerski pokreti, direktno utiču na status žena u ruralnom području, ali se istovremeno preslikavaju i na manje lokalne zajednice.

Isključivo ženskim samoorganizovanjem dolazi do pokretanja tema vezanih za ženska prava i ravnopravnost spolova u ruralnim sredinama, dok oni koji imaju moć da ova pitanja stave na dnevno-političku agendu, to u potpunosti ignorišu i negiraju. Takav jedan primjer je i Reformska agenda, koja u svom tekstu niti jednom riječju ne spominje žene i ravnopravnost spolova, a kamoli eliminaciju nasilja, diskriminaciju po bilo kojem osnovu, ili podršku marginalizovanim društvenim grupama uopšte.²¹²

Nezainteresovanost onih koje/ji imaju moć odluke da posvete odgovarajuću pažnju ovoj kategoriji društveno marginaliziranih žena, rezultira dodatnom društvenom stigmatizacijom i opštom nevidljivošću u javnom medijskom prostoru. Samim tim, žene na selu predstavljaju i dalje nevidljivu društvenu skupinu.

PRIMJENA PREPORUKE I AKTUELNO STANJE

Porast siromaštva, posebno siromaštva žena, dodatno vode ka višestrukoj marginalizaciji žena na selu koje tradicionalno prednjače u sivoj ekonomiji njege i koje za svoj svakodnevni teški rad ne primaju naknadu jer se taj rad podrazumijeva i, na neki način, od njih i očekuje. Neplaćeni fizički rad brige za domaćinstvo, nedostatak predškolskih ustanova za odgoj i obrazovanje djece, kao i skrb za širu porodicu direktno utiče na mogućnost žena na selu da se uključe u procese donošenja odluka o njihovoj lokalnoj zajednici.

Uz to, problemi poput ženske mobilnost predstavljaju prepreku koju je vrlo teško prevazići.

(Ne)postojeća saobraćajna infrastruktura i neuređenost unutrašnjeg saobraćaja između urbanih i ruralnih centara rezultira činjenicom da žene na selu zavise od neredovnih prevoznčkih

212 Komentari učesnica na radionicama osnaživanja žena u područjima u kojima još uvijek egzistiraju „dvije škole pod jednim krovom“ – Srednjobosanski Kanton.

linija, ilegalnog prevoza ili dobre volje muških članova porodice kako bi mogle neometano da se kreću ka urbanim centrima u smislu zadovoljenja svojih životnih potreba. Dodatni problem predstavljaju i nacionalno podijeljeni davaoci usluga u saobraćaju, što često pričinjava dodatne probleme jer se žene suočavaju sa osudom sredine ako su odlučile koristiti prevoz koji nude „oni drugi“.²¹³

Lokalne ambulante u ruralnim područjima rade sporadično ili samo pred lokalne izbore. Nije rijetkost da ambulante budu opremljene s najsavršenijim tehničkim aparatima, ali da jednostavno budu zatvorene jer nema ko u njima da radi (Grahovo), ili da ljekari ne posjećuju lokalne ambulante za vrijeme loših vremenskih uvjeta poput snijega (Bosanski Petrovac).²¹⁴ Dodatna komplikacija nastaje jer ministarstva zdravlja ne uzimaju u obzir kulturološke odrednice lokalnih zajednica te u konzervativne i patrijarhalne sredine šalju muške ginekologe.²¹⁵

Iz razgovora sa ženama iz ruralnih područja možemo zaključiti da žene žrtve nasilja nemaju povjerenje u policiju ili druge mehanizme zaštite, jer u manjim sredinama osim sporadičnih patrola, ne postoje stalne jedinice agencija za provođenje zakona i, često, pozivanje policije na uviđaj iziskuje čekanje od nekoliko sati.

Zvanični podaci o položaju višestruko marginaliziranih žena koje žive na selu, poput Romkinja, LBT* žena, samostalnih roditeljki, udovica, žena treće dobi, žena s invaliditetom, kao i podaci o tendencijama porodičnog nasilja i/ili nasilja u ruralnim zajednicama ne postoje.

Marginalizacija i stigmatizacija posebno pogađa one kategorije žena koje nisu uspjele „opravdati“ patrijarhalna društvena očekivanja, te su rodile dijete s invaliditetom ili nisu uspjele ostvariti potomstvo. Žene i djeca s invaliditetom koji žive na selu ili malim lokalnim zajednicama nemaju skoro nikakvu sistemsku podršku i zavise od podrške koju pružaju lokalne nevladine organizacije.²¹⁶

213 <http://www.fondacijacure.org/files/mojGlasOdjekujeBa.pdf>

214 <http://diskriminacija.ba/kolumne/pristup-zdravlju-%E2%80%93-ili-pravo-na-zdravlje>

215 <http://www.azramag.ba/izdvojeno/udruzenje-roditelja-djece-s-poteskocama-u-razvoju-iz-zavidovica-mala-sirena-ima-puno-ljubavi/>

216 Individualni razgovori i savjetovanja između autorice i žena na radionicama o ženskim ljudskim pravima

Pitanja poput medicinski potpomognute oplodnje i steriliteta su tabu teme i žena je ta koja se krivi i koja je po društvenim normama „kriva“ za neuspjeh.²¹⁷

Ekonomske migracije u zemlje Zapada, te kretanja stanovništva prema većim urbanim centrima dodatno pogađaju i opterećuju ruralna područja, jer ostaju prazna ili nastanjena osobama treće dobi. U BiH ne postoje zvanični podaci o migracijama stanovništva.

Nevladine organizacija uz podršku stranih donatora sporadično odgovaraju na iskazane potrebe žena iz ruralnih područja. Ne postoji jedinstven registar programa koji se direktno odnose na unapređenje položaja žena na selu, kao što ne postoji ni jedinstven registar ženskih organizacija i udruženja koja okupljaju žene na selu i djeluju u pravcu unapređenje kvalitete njihovog života.

Pojedine inspirativne priče o uspjesima žena na selu rezultat su dugogodišnjeg ličnog odricanja i zalaganja te ulaganja od strane trećih lica – međunarodnih privatnih fondacija. Primjeri uspješne prakse lokalnih zadruga²¹⁸ ne mogu se tako lako replicirati u druga područja, jer ne postoje zakoni koji bi promovirali socijalno poduzetništvo, a pravilnici za podsticanje poljoprivredne proizvodnje nisu u dovoljnoj mjeri razrađeni da pruže adekvatnu podršku i zaštitu ženama koje se odluče udružiti. Dodatnu poteškoću predstavlja činjenica da je za pokretanje bilo kakve proizvodnje potreban visok stepen pismenosti kako bi se razumjeli zakonski preduslovi za pokretanje samostalne proizvodnje, a podrška države u smislu tumačenja zakona je skoro nepostojeća.

Primjeri uspješnih ženskih manufaktura postoje, posebno u sferi uzgoja ljekovitog bilja i proizvodnji organske kozmetike, ali su nedovoljno medijski promovisani, i država ne ulaže nikakve napore kako bi zaštitila tradicionalnu žensku proizvodnju niti napore u smislu pronalaska tržišta ili slično.

217 <http://www.esrebrenica.ba/upoznaj-srebrenicu/polozej-zena-u-nasim-krajevima-dalje-je-veoma-tezak.html>

218 „Ekonomsko osnaživanje i psihosocijalna edukacija žena u ruralnim sredinama koje nemaju formalno obrazovanje“
Vidjeti: <http://www.avaz.ba/clanak/162295/educirali-115-zena-iz-tri-sela-zenice-i-zavidovica?url=clanak/162295/educirali-115-zena-iz-tri-sela-zenice-i-zavidovica#sthash.6f8Th8A4.dpuf>

Primjeri edukacije žena na selu postoje, ali su sporadični i vremenski ograničeni na trajanje projekata²¹⁹ i uglavnom su dio projekata koji su vezani za neke druge teme, poput izgradnje mira, suočavanje sa prošlošću i slično.²²⁰ Ne postoje konkretni akcioni planovi sa obezbijđenim sredstvima koji bi omogućili kontinuiranu edukaciju žena na selu.

Pitanja poput slobodnog vremena sa svrhom ili kulture u ruralnim područjima se ne postavljaju. Biblioteke, kina, ili uopšte sigurna mjesta za okupljanje žena u ruralnim područjima ne postoje, te direktno zavise o toga da li u tom području djeluje udruženje žena.

PREPORUKE

Za unapređenje položaja žena na selu potrebno je:

- provesti analizu svih javnih državnih politika u kontekstu podrške društveno marginaliziranim ženama kao i analizu postojećih programa za unapređenje položaja žena na selu s posebnim akcentom na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, mobilnost, migracije, nasilje, siromaštvo;
- inicirati regionalne resursne centre za savjetodavnu podršku ženama na selu, te stimulisati izradu lokalnih akcionih planova za unapređenje kvalitete života žena na selu;
- Podržati projekte ženskih nevladinih lokalnih organizacija koje okupljaju žene u ruralnim zajednicama s ciljem jačanja vidljivosti žena i djevojčica iz ruralnih područja.

219 <http://magic.ba/info/34-info/2459-bratunac-sajam-qdomae-s-ljubavljuq-pokazao-kako-ene-grade-mir.html>

220 <http://magic.ba/info/34-info/2459-bratunac-sajam-qdomae-s-ljubavljuq-pokazao-kako-ene-grade-mir.html>

FINALNE PREPORUKE

Aktivistkinje i organizacije civilnog društva zahtijevaju da institucije BiH na svim nivoima vlasti bez odlaganja:

- 1. osiguraju rodnu perspektivu i učešće žena u svim reformskim procesima i politikama,** naročito u oblastima obrazovanja, zdravlja i tržišta rada, reformama radnog, socijalnog i penzijskog sistema i procesima pridruživanja BiH Evropskoj uniji. Svi ovi procesi moraju biti otvoreni i uključivi za žene i moraju integrisati različite potrebe i prioritete žena, posebno ranjivih grupa žena (žene s invaliditetom, povratnice i interno raseljene žene, dugotrajno nezaposlene žene, žrtve rodno zasnovanog nasilja, samohrane majke, žene na selu, Romkinje, LBT žene i žene starije dobi).
- 2. vrše obaveznu procjenu stanja prilikom izrade zakona i strateških dokumenata, kao i procjenu uticaja provedenih mjera u svim oblastima važnim za žene i zaštitu njihovih prava.** Institucije države na svim nivoima moraju uvesti sistem obaveznog, redovnog praćenja i izvještavanja o primjeni provedenih mjera i politika.
- 3. planiraju i usvajaju javne budžete na svim nivoima u skladu s potrebama zakona i javnih politika u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava.**

Aktivistkinje i organizacije civilnog društva u BiH ponovo od države traže da dosljedno primjenjuje međunarodne standarde i domaće zakone u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava i da hitno uvede redovan i usaglašen sistem prikupljanja i objavljivanja detaljnih statističkih podataka o statusu žena, uključujući i ranjive grupe žena, u svim oblastima života, a naročito u oblastima, zapošljavanja i rada, nasilja, trgovine ljudima, zdravlja, obrazovanja i političke participacije.

Helsinški parlament građana Banjaluka

Helsinški parlament građana je nevladina, neprofitna organizacija koja od 1996. godine radi na izgradnji pomirenja i suočavanju s prošlošću i osnaživanju različitih marginalizovanih grupa za političko i javno djelovanje na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou. Kroz neformalno obrazovanje (radionice, treninge, konferencije), umrežavanje, informisanje, istraživanja, analize i zagovaranje aktivno se borimo za primjenu i zaštitu ljudskih prava, posebno ženskih ljudskih prava i prava drugih ranjivih grupa u društvu, kao što su pripadnici nacionalnih manjina, osobe sa invaliditetom, LGBT osobe i mladi.

Prava za sve

PRAVA ZA SVE je bosanskohercegovačka organizacija civilnog društva koja se bavi zaštitom i zagovaranjem ljudskih prava u cilju stvaranja pravednog i demokratskog društva zasnovanog na principima ljudskih prava. PRAVA ZA SVE traži odgovornost države za poštivanje, zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava za sve; traži pravdu za žrtve kršenja ljudskih prava; promovira jednake mogućnosti za sve, bez obzira na spol ili rod, onesposobljenje, rasu ili status manjine, spolnu ili rodnu orijentaciju, ili bilo koju drugu razliku; te podržava razvoj vještina i osnaživanje isključenih grupa i zajednica.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

316.662-055.2(035)
341.231.14-055.2(035)

АЛТЕРНАТИВНИ CEDAW извјештај

Alternativni CEDAW izvještaj : Izvještaj organizacija civilnog društva o primjeni zaključnih zapažanja i preporuka CEDAW komiteta za Bosnu i Hercegovinu 2013. - 2017. / [priredile Aleksandra Petrić ... [et al.]]. - Banja Luka : Helsinški parlament građana ; Sarajevo : Prava za sve, 2016 (Banja Luka : Grafid). - 138 str. ; 21 x 21 cm

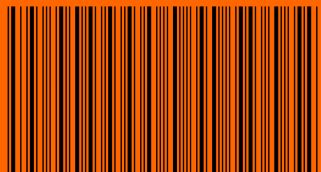
Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-99938-28-24-2 (Helsinški parlament građana)

COBISS.RS-ID 6216728

Kvinna till Kvinna

ISBN 978-99938-28-24-2